

Van koloniaal verleden naar inclusieve toekomst:

De rol van het Koninklijk Museum voor
Midden-Afrika in de herwaardering en
versterking van Congolees Immaterieel
Cultureel erfgoed

Ruth Iyombe Busano

20231857

Universiteit Antwerpen
Faculteit Bedrijfswetenschappen en Economie

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van
Master in Cultuurmanagement

Promotor
Prof. Dr. Annick Schramme

Voorwoord

Deze masterscriptie heeft voor mij een grote persoonlijke waarde, omdat het onderwerp mij nauw aan het hart ligt: Congo, mijn land van herkomst. Het uitvoeren van dit onderzoek was dan ook een waar genoegen, al stuitte ik soms op moeilijkheden die niet enkel door passie konden worden overwonnen. De steun die ik vanuit mijn netwerk heb ontvangen, is hierbij van onschatbare waarde geweest.

Allereerst wil ik mijn promotor, Prof. Dr. Annick Schramme, van harte bedanken voor haar constante beschikbaarheid, bijsturing en ondersteuning. Daarnaast ben ik dankbaar aan mijn stagementor, Dr. Julie Beckers, voor de fijne en zeer leerrijke tijd binnen de afdeling Permanente Tentoonstelling van het AfricaMuseum. Ik wil ook alle collega's van het departement Publiekswerking bedanken voor hun warmte en de kans om van hen te leren. Een speciaal woord van dank gaat uit naar Tine Geunis, mijn eerste contactpersoon bij het museum, voor haar warme ontvangst.

Dit onderzoek zou niet volledig zijn geweest zonder de input van al mijn respondenten. Ik bedank hen hartelijk voor hun tijd en openheid.

Verder wil ik Lien Geyskens, studente erfgoedstudies, bedanken voor het samenwerken aan deze multidisciplinaire masterproef. Ik waardeer de diepgaande en plezierige gesprekken die we hebben gehad over onder andere erfgoed.

Tot slot, maar zeker niet minder belangrijk, dank ik mijn Vader, familie, en vrienden, bij wie ik altijd terechtkon voor aanmoediging, steun en lieve woorden.

Ruth Iyombe Busano,

Antwerpen, 18 augustus 2025

Van Koloniaal Verleden naar Inclusieve Toekomst:

De rol van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in de herwaardering en versterking van
Congolees Immaterieel Cultureel erfgoed.

Een masterproef gekoppeld aan een praktijkstage.

Auteur: Ruth Iyombe Busano

Studentennummer: 20231857

E-mailadres: Busanoruth@gmail.com

Masterproef

Opleiding: Master Cultuurmanagement

Organisatie: Universiteit Antwerpen

Promotor: Prof. Dr. Annick Schramme

Bedrijfsbegeleider: Dr. Julie Beckers

Afstudeerperiode: 2024-2025

Antwerpen, maandag 18 augustus 2025

Abstract

Cultureel erfgoed omvat meer dan objecten en kunstwerken; ook immaterieel cultureel erfgoed (zoals rituelen, muziek, orale tradities en ambachten) speelt een cruciale rol in de beeldvorming van gemeenschappen. Toch krijgt dit immateriële aspect vaak minder aandacht binnen museale contexten en restitutedebatten, waar de focus doorgaans ligt op materiële collecties. Deze masterproef onderzoekt hoe het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (AfricaMuseum) kan bijdragen aan de herwaardering en versterking van Congolees immaterieel erfgoed, in het bijzonder binnen de actuele context van dekolonisatie, restitutie en maatschappelijke kritiek.

Het onderzoek combineert deskresearch, beleidsanalyse, literatuurstudie en interviews met diverse stakeholders, waaronder de Congolese diaspora. In de analyse wordt ingegaan op de historische rol van het museum, de huidige strategieën rond immaterieel erfgoed en de percepties van verschillende betrokken actoren.

De conclusies benadrukken dat een toekomstgerichte rol voor het AfricaMuseum enkel mogelijk is door het versterken van partnerschappen met Congolese gemeenschappen, het bieden van ruimte voor immateriële praktijken en het uitbouwen van inclusieve beleidsprocessen. Deze studie draagt zo bij aan het bredere debat rond dekolonisering van musea en sluit aan bij internationale kaders zoals de UNESCO 2003 Conventie voor het borgen van immaterieel erfgoed en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, in het bijzonder SDG 11, 16 en 17.

Executive Summary

Cultural heritage is often associated with tangible objects, works of art, and collections in museums. However, heritage encompasses much more than that. Intangible cultural heritage (ICE) also plays a crucial role in preserving and transmitting community identity. Within museum contexts, however, this intangible dimension receives less attention. (UNESCO, 2003; Đerić et al., 2020) This research focuses on the Royal Museum for Central Africa (AfricaMuseum) and investigates how this institution can contribute to the revaluation and strengthening of Congolese intangible heritage at a time when social criticism and calls for inclusivity and decolonization (reinforced since the Black Lives Matter movement) are becoming increasingly vocal.

The AfricaMuseum bears the legacy of a colonial past in which Congolese cultures were often portrayed as primitive and exotic. Its establishment in 1897, during the World's Fair, explicitly served as a propaganda tool for Leopold II and his colonial project. (AfricaMuseum, n.d.) To this day, this fraught past is palpable in the museum's operations and perception. Despite a large-scale renovation and reopening in 2018, and innovative exhibitions such as *ReThinking Collections* (2024), a significant portion of the African diaspora and Congolese community remains critical. They accuse the museum of insufficient structural decolonization, of sharing too little power, and of remaining too paternalistic in its collaboration with partners from the Global South. The museum has therefore become a symbol of the broader social debates on racism, diversity, colonial legacies, and restitution. (Nsayi, 2025; Roelant, 2025)

The research starts from the main question of how the AfricaMuseum can contribute to strengthening intangible heritage. This question was investigated using a qualitative methodology consisting of desk research, policy and literature study, a research internship within the museum, and in-depth interviews with various stakeholders. Through triangulation (Yin, 2017) within these methods, a nuanced picture was obtained of both the museum's internal strategies and external perceptions. A multi-stakeholder analysis also mapped out the diverse expectations, tensions, and opportunities, while a SWOT analysis and confrontation matrix helped to identify strengths, weaknesses, opportunities, and threats.

The analysis shows that the museum is already developing initiatives around intangible heritage. Examples include the presentation of Congolese languages and music, the interactive *Rumba*

Studio, which ties in with UNESCO's recognition of Congolese rumba, and the *Rituals and Ceremonies* room, which displays contemporary testimonies from African communities. In addition, the museum supports international projects, such as the *Boma-Capital* initiative in collaboration with Congolese universities, and is committed to digitization and accessibility through audiovisual archives. Educational programs, such as workshops for children on growing up and traditions, also show that the museum is making efforts to bring ICE closer to the public.

Nevertheless, important gaps remain. The current approach is often insufficiently integrated into general policy. ICE is regularly presented in object-oriented formats, which fail to highlight the living dynamics of traditions. There is a lack of structural co-creation with Congolese partners and the diaspora, which can make representation feel one-sided. In addition, stakeholder interviews reveal that the lack of diversity in the organization and dependence on political and financial constraints are major stumbling blocks (NEMO, 2025; Van Oost, 2024). The SWOT analysis points to the museum's strong international reputation and unique collection as assets, but also confirms that it is threatened by ongoing criticism and the risk of symbolic policy without structural change.

The study places these findings within the broader international context. The 2003 UNESCO Convention emphasizes the importance of community participation in safeguarding intangible heritage, and the 2015 ethical principles call on museums to engage in equitable partnerships. (Jacobs in Đerić et al., 2020) The Sustainable Development Goals also provide a framework: SDG 11 calls for attention to heritage in sustainable cities and communities, SDG 16 emphasizes inclusive and representative institutions, and SDG 17 encourages multi-stakeholder partnerships. (United Nations, n.d.) With its position and expertise, the AfricaMuseum can take a leading role, provided it consistently applies these guidelines in policy and practice.

The conclusions are clear: the AfricaMuseum can only play a forward-looking role if it structurally recognizes intangible heritage, actively collaborates with Congolese communities and the diaspora, and redraws its own power relations. In this context, decolonization means not only returning objects, but also restoring intangible traditions, sharing control, and strengthening community relations. It must be understood as a process of structural transformation (Van Beurden, 2021). Only by transforming the museum from a repository into a participatory space for dialogue can it contribute to more inclusive and equitable heritage care.

Based on this research, the following policy recommendations are formulated:

1. Better framing of Congolese intangible heritage

Ensure greater coherence and context in the *Languages and Music* and *Rituals and Ceremonies* rooms. Exhibition texts and objects should better support the narrative of intangible heritage.

2. Digitization and accessibility

Make existing recordings and registrations of music, rituals, and languages digitally accessible, both online and in the exhibition rooms, with sufficient contextual explanation.

3. Connecting research and public engagement

Translate research results more actively into exhibitions and public formats. Training courses, such as the course *Immaterieel Erfgoed Borgen* (FARO et al, 2019), can raise staff awareness of their role.

4. Transparent decolonization plan

Develop a public policy framework with clear objectives and explanations about choices in decolonization processes. Do this in consultation with the Belgian and indigenous Congolese communities.

5. Increase the visibility of projects

Create physical or digital spaces where ongoing and completed projects are displayed and strengthen communication via social media.

6. Youth ambassador program

Actively involve young people from the diaspora and from Congo itself in the running of the museum, as a bridge between generations and as advisors on exhibitions and communication.

Recommendations were also made for the federal government:

7. More recognition and space for third parties

In line with the 2003 UNESCO Convention, the federal government should take on a facilitating role rather than a purely guiding one. This implies structural cooperation with diaspora and heritage organizations that want to have a say in the running of the AfricaMuseum. This will make it clear that intangible heritage on Belgian territory is a shared responsibility and that the voices of the communities concerned are fully heard and integrated.

8. Encourage international cooperation

Policymakers can support the AfricaMuseum in participating in international networks and knowledge exchange with other ethnographic museums. This contributes to the sharing of best practices in decolonization and inclusive heritage management.

These recommendations show that the transformation of the AfricaMuseum cannot be a purely symbolic process. Only through fundamental reform, centred on intangible heritage, co-creation and inclusivity, can the museum become an exemplary institution in the international heritage world. By focusing on participation and knowledge sharing, the AfricaMuseum can contribute not only to a revaluation of Congolese heritage, but also to a broader social dialogue on colonial legacies and inclusive futures.

Lijst van grafieken, tabellen en figuren

Figuur 1A: Intersectie tabel behoud en borging. (Đerić et al., 2020)	23
Figuur 2: Intersectie tabel behoud en borging. 2 (Đerić et al., 2020)	24
Figuur 3: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019)	29
Figuur 4: Structuur Africamuseum (Africamuseum, z.d.)	37
Figuur 5: Plattegrond AfricaMuseum (Africamuseum, z.d.)	46
Figuur 6: Palaverstaven en Vliegenkwasten (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	47
Figuur 7: Pottendeksels met spreekwoorden. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	47
Figuur 8: Spleetrommen. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	48
Figuur 9: Kinderen volgen Congolese danstutorial. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	49
Figuur 10: Videofragmenten Congolese experts. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	50
Figuur 11: Scherm bij thema 'Huwelijk'. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	50
Figuur 12: Mukanda-initiatie masker en paneltekst. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).	51
Figuur 13: Kinderen op uitstap in het Africamuseum. (AfricaMuseum, z.d.)	53
Figuur 14: Workshop 'Dekolonisatie in het AfricaMuseum'. (Kuumba, z.d.)	56
Figuur 15: Fémīya Logo. (Fémīya, z.d.)	57
Figuur 16: Stakeholder mapping	61
Figuur 17: SWOT-Analyse Africamuseum	89
Figuur 18: Confrontatiematrix Africamuseum	90
Figuur 19: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019)	96
Tabel 1: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019) Samenvattende tabel	29
Tabel 2: Stakeholders	62

Inhoudstafel

Voorwoord	2
Abstract	4
Executive Summary	5
Lijst van grafieken, tabellen en figuren	9
1. Inleiding.....	12
1.1. Een Onderzoek rond Immaterieel Erfgoed	12
1.2. Het Museum van Tervuren onder vuur	13
1.3. Onderzoeksvragen.....	14
1.4. Sustainable Development Goals.....	16
2. Theoretisch Kader & Literatuurstudie.....	17
2.1. Definitie Immaterieel Cultureel Erfgoed UNESCO	17
2.1.1. Kritiek op de UNESCO Conventie	18
2.2. Het economische belang van Immaterieel cultureel erfgoed	20
2.3. Immaterieel cultureel erfgoed in Musea.....	21
2.3.1. Museum functies en ICE Borgings Maatregelen	21
2.3.2. Presentatie binnen musea	26
2.3.3. De rol van erfgoedwerkers.....	28
2.4. Dekolonisatie van Musea	30
2.4.1. Restitutie	31
2.4.2. Herkomstonderzoek.....	32
2.4.3. Participatie & co-creatie.....	32
2.4.3.1. Erfgoedparticipatieladder	33
2.4.3.2. Internationaal beleid	34
2.5. Musea en politieke inmenging	35
3. Methodologie.....	36
3.1. Reflectie op Positionaliteit en Objectiviteit	36
3.2. Onderzoeksstage	36
3.3. Diepte-interviews en multistakeholder-analyse	37
3.4. Literatuuronderzoek.....	38
3.5. Swot-Analyse en Confrontatiematrix	38
3.6. Multidisciplinair onderzoek	38
4. Analyse & discussie	41
4.1. Van kolonisatie tot het AfricaMuseum	41
4.2. Immaterieel Cultureel erfgoed in het Africamuseum van vandaag	42
4.2.1. Een wandeling door het Museum: Presentatie ICE.....	46

4.2.2. Projecten	52
4.3. Dekolonisatie in het museum	55
4.3.1. Tervuurologie	58
4.4. Multistakeholderanalyse	60
4.4.1. Overzicht van de Stakeholders	60
4.4.2. Analyse	62
5. SWOT-Analyse & Confrontatiematrix	85
5.1. Swot-Analyse	85
5.2. Confrontatiematrix	90
6. Conclusie & Beleidsaanbevelingen	92
6.1. Conclusie	92
6.2. Beleidsaanbevelingen	95
7. Multidisciplinaire Masterproef	100
Bibliografie	103
Bijlagen	1
Verklaring op woord van eer	3

1. Inleiding

1.1. Een Onderzoek rond Immaterieel Erfgoed

Wanneer men het over cultureel erfgoed heeft denkt men vaak aan objecten en kunstwerken, vooral in de context van musea. Maar dit materieel erfgoed toont geen volledig beeld van een cultuur of bevolkingsgroep. Een minstens even belangrijke rol in deze beeldvorming wordt ingevuld door immaterieel erfgoed, en zijn vaak onlosmakelijk verbonden met de materiële component. Deze overgedragen uitingen, praktijken, kennis, etc. verbinden mensen op unieke manieren en zijn hierdoor belangrijk om te behouden en beschermen.

In het Africamuseum zien we voor een aanzienlijk groot deel de Congolese cultuur en geschiedenis tentoongesteld. Dit maakt van dit museum een ideale plek om meer inzichten te vergaren over de immateriële dimensie van dit land en haar cultuur.

In de actualiteit is er reeds een tijd, en vooral sinds de Black Lives Matter-protesten, heel wat kritiek op het museum. Niet enkel over de manier waarop de collecties verworven zijn, maar ook over kwesties die in de maatschappij leven zoals diversiteit, dekolonisatie van het museum, restitutie en zelfs racisme. Deze thema's kunnen moeilijk genegeerd worden wanneer men in de postkoloniale context onderzoek doet naar de rollen van het museum en haar relatie met Congo en Congolezen wereldwijd.

Ook al worden binnen het museum deze thema's niet genegeerd. In 2024 lanceerde het AfricaMuseum bijvoorbeeld de tentoonstelling *ReThinking Collections*, gebaseerd op het boek *(Re)making collections* uit 2023, waarin ze kritisch reflecteren op de herkomst en toekomst van de collectie. De centrale vragen die ze daarbij stellen zijn:

“Hoe kunnen we de oorsprong van collecties achterhalen? Welke nieuwe inzichten levert deze kennis over de oorsprong op? En wat is de toekomst van deze collecties, binnen en buiten de muren van musea?”
(Africa Museum, z.d.)”

De tentoonstelling belichtte verschillende benaderingen van herkomstonderzoek en de complexe debatten rond het erfgoed. Dit initiatief toont aan dat het museum wel degelijk stappen zet in de reflectie over materieel erfgoed en restitutie.

Een bezoek aan de tentoonstelling en het vernieuwde museum in september 2024 vestigde de aandacht op een minder besproken, maar minstens even belangrijk aspect: immaterieel erfgoed. Binnen restitutedebatten ligt de focus doorgaans op tastbare objecten, terwijl koloniale onteigening ook een verwoestend effect had op immaterieel erfgoed, zoals rituelen, muziek, orale tradities en ambachten. Het verzamelen van Congolees erfgoed leidde tevens tot het verlies van context, overdracht en beoefening van immateriële culturele praktijken.

We spreken dus over problemen die hun oorzaak in de geschiedenis kennen maar tot de dag van vandaag zichtbare gevolgen hebben. Het is interessant om eens te kijken naar de verwachtingen en eisen die er naar het museum toe zijn vanuit de stakeholders rond deze problemen, die ook in de actualiteit belicht worden.

1.2. Het Museum van Tervuren onder vuur

Enkele maanden geleden verscheen in De Morgen een open brief van de Belgisch-Congolese politicologe en medewerker van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Nadia Nsayi. Hierin uitte ze haar kritiek naar het museum gelegen in Tervuren:

“In 2025 overweeg ik het museum te verlaten omwille van zwak leiderschap. Het museum geeft de indruk zich te dekoloniseren, in de praktijk zie ik nog paternalisme in de samenwerking met (Belgisch-)Afrikaanse partners.” (Nsayi, 2025)

Deze sterke uitspraak weerspiegelt een bredere kritiek binnen de Afrikaanse diaspora. Zes jaar na de heropening van het AfricaMuseum na grootschalige renovatiewerken blijft een aanzienlijk deel van deze gemeenschap ontevreden over de manier waarop het museum wordt geleid en over het gebrek aan structurele integratie van (Belgisch-)Afrikaanse stemmen in het beleid en de werking. (Roelant, 2025)

Kort na deze kritiek volgde een reactie van Bart Ouvry, directeur van het museum:

“We hebben een besparingstraject van 14 procent opgelegd gekregen. Daardoor kunnen we mensen in cruciale posten niet vervangen, of slepen die vervangingen tergend lang aan. We hebben het geld gewoon niet. Ik doe er alles aan om dat op te lossen.” (Lelong, 2025)

Zoals bij veel complexe kwesties wordt financiële schaarste aangewezen als een van de oorzaken van de huidige struikelblokken. Maar is het probleem werkelijk zo eenvoudig? Het AfricaMuseum kreeg begin 2025 veel media-aandacht naar aanleiding van de open brief van Nadia Nsayi, maar de discussies rond neokolonialisme, restitutie en de bredere rol van het museum spelen al jaren.

Dit voorbeeld geeft een duidelijk idee van de verwachtingen die er zijn naar het museum toe om beter te doen. In het geval van deze open brief wordt het leiderschap bekritiseerd en gewezen op falende pogingen tot dekolonisatie van het museum, maar zoals eerder aangekaart, komt er al even kritiek op heel wat meer.

Het oplossen van deze gebreken is een lang en moeilijk proces. Binnen dit onderzoek wordt er dus getracht enkel dieper in te gaan op het immaterieel erfgoed en hier een duidelijk beeld te scheppen over wat er nu gedaan wordt op het vlak van dekolonisatie en wat er mogelijk beter kan. De context waarin het onderzoek plaats vindt, maakt het belangrijk om rekening te houden met de huidige pogingen tot de dekolonisatie van het museum.

1.3. Onderzoeksvragen

Centraal in deze thesis staat de vraag: Hoe kan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (AfricaMuseum) bijdragen aan de herwaardering en versterking van Congolees immaterieel cultureel erfgoed?

Binnen dit onderzoek verwijzen de benamingen 'AfricaMuseum', 'Koninklijk Museum voor Midden-Afrika' & 'KMMA' telkens naar hetzelfde museum. 'ICE' wordt ook gebruikt als afkorting van immaterieel cultureel erfgoed.

Door deskresearch, beleidsanalyse, literatuurstudie en interviews met verschillende stakeholders, wordt er getracht inzicht te krijgen in de huidige strategieën en mogelijke verbeterpunten. Op basis daarvan worden er beleidsaanbevelingen geformuleerd die het museum kunnen helpen om een actievare rol te spelen in het behoud, presenteren en de heropleving van het immaterieel erfgoed. Hierbij wordt er rekening gehouden met de Congolese bevolking en diaspora.

Deze thesis sluit aan bij het bredere debat over dekolonisering binnen de museumwereld en draagt bij aan de ontwikkeling van inclusieve erfgoedpraktijken. Het onderzoek richt zich

specifiek op de Congolese gemeenschap, wiens cultuur en geschiedenis centraal staan in deze discussie.

Om een antwoord te formuleren op de hoofdvraag, wordt dit onderzoek gestructureerd aan de hand van verschillende subvragen.

Allereerst wordt in het theoretische kader gedefinieerd wat wordt verstaan onder immaterieel erfgoed, immaterieel erfgoed in musea en dekolonisatie van musea.

Hierna volgt een uiteenzetting van de gekozen methodologie en de uitwerking hiervan.

In de analyse wordt er ingezoomd op de rol van het AfricaMuseum in de omgang met Congolees immaterieel erfgoed. Eerst wordt de geschiedenis van het museum kort gekaderd. Daarnaast wordt er gekeken naar de manier waarop immaterieel erfgoed momenteel wordt benaderd binnen het museum. Hier wordt er dus bekeken welke strategieën en initiatieven het museum reeds heeft ontwikkeld om dit erfgoed te herwaarder en over te dragen. Daarna volgt een multistakeholderanalyse die toont hoe verschillende betrokkenen van het museum over de onderwerpen binnen dit onderzoek reflecteren.

Deze analyse zal leiden tot concrete aanbevelingen voor het AfricaMuseum en een conclusie die de hoofdvraag beantwoordt.

Deze thesis maakt ook deel uit van een breder multidisciplinair onderzoek. Dit onderzoek gebeurt in samenwerking met Erfgoedstudies-studente Lien Geykens, wiens masterthesis de volgende titel heeft: 'A turbulent past? A study on the perception of difficult heritage in Mauritius.'

Het overkoepelend onderzoek, getiteld 'Een Turbulent Verleden: Vergelijkende studie rond koloniaal erfgoed tussen Mauritius en België', onderzoekt dus hoe Mauritius en het KMMA omgaan met de presentatie van haar moeilijk erfgoed en waar dat zij hierin verschillen.

1.4. Sustainable Development Goals

In 2015 keurden alle lidstaten van de Verenigde Naties de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals of SDG's) goed als een mondiale agenda voor een rechtvaardigere en duurzamere toekomst voor mens en planeet (United Nations, z.d.). Deze masterproef sluit nauw aan bij drie van deze doelstellingen.

Ten eerste is er SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen, waarin onder andere het behoud van cultureel en natuurlijk erfgoed centraal staat in SDG 11.4. Door de rol van het AfricaMuseum kritisch te onderzoeken binnen de context van immaterieel erfgoed draagt dit onderzoek bij aan het streven om erfgoed toegankelijk, relevant en representatief te maken voor alle gemeenschappen, inclusief de Congolese diaspora.

Daarnaast raakt deze thesis aan SDG 16: Vrede, justitie en sterke instellingen. Dekolonisatieprocessen en het betrekken van erfgoedgemeenschappen in de werking van musea zijn stappen richting meer inclusieve en verantwoordelijke instellingen. Door aandacht te schenken aan de representatie van Congolese stemmen en het belang van gedeeld cultureel eigenaarschap, wordt een bijdrage geleverd aan SDG 16.7: Ontvankelijke, inclusieve, participatieve en representatieve besluitvorming op alle niveaus garanderen

Deze thesis sluit tevens aan bij Sustainable Development Goal (SDG) 17.6, rond partnerschappen met meerdere belanghebbenden, aangezien er gebruik wordt gemaakt van een multistakeholder-analyse. Deze aanpak weerspiegelt de ambitie om ook binnen het AfricaMuseum te werken volgens de principes van multistakeholder partnerschappen.

Deze masterproef beoogt zo niet enkel een academische bijdrage, maar ook een maatschappelijk relevante reflectie op hoe instellingen zoals het AfricaMuseum kunnen transformeren tot participatieve en inclusieve plekken van dialoog en erfgoedzorg.

2. Theoretisch Kader & Literatuurstudie

2.1. Definitie Immaterieel Cultureel Erfgoed UNESCO

In 2003 keurde de Algemene Vergadering van de UNESCO de Conventie voor de Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed goed, die een internationaal kader biedt voor het behoud van immaterieel erfgoed. De volgende definitie kwam hieruit voort:

Intangible cultural heritage (“ICH”) refers to the practices, representations, expressions, knowledge and know-how, transmitted from generation to generation within communities, created and transformed continuously by them, depending on the environment and their interaction with nature and history (UNESCO, 2003)

Deze conventie definieert immaterieel cultureel erfgoed dus als de praktijken, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden die gemeenschappen als onderdeel van hun cultureel erfgoed beschouwen. Dit erfgoed wordt van generatie op generatie doorgegeven en is voortdurend in ontwikkeling door interactie met de omgeving en de geschiedenis. De conventie benadrukt dat gemeenschappen zelf een centrale rol spelen in het identificeren en beschermen van hun erfgoed en roept staten op tot het nemen van maatregelen zoals documentatie, educatie en erkenning van erfgoedgemeenschappen. (UNESCO, 2003)

Hoewel de conventie voornamelijk gericht is op het beschermen van levend erfgoed binnen gemeenschappen, heeft ze ook implicaties voor musea en erfgoedinstellingen. In de context van koloniale collecties roept dit de vraag op hoe musea niet alleen materieel erfgoed kunnen beheren, maar ook een rol kunnen spelen in de herwaardering en overdracht van immaterieel erfgoed dat bijvoorbeeld door koloniale machtsverhoudingen is aangetast.

De UNESCO definitie is algemeen aanvaard en omvat het concept al zeer goed. Maar het blijft interessant om andere definities te bekijken vanuit de academische hoek. In het boek *Museums and Intangible Cultural Heritage* (Đerić et al., 2020) kan ook een zeer duidelijke vergelijking gevonden worden die de term immaterieel cultureel erfgoed kleurrijk beschrijft:

ICH or living heritage is like the cultural equivalent of biodiversity: it is a range of creative solutions that people have come up with over time to address

how and where we live together. It gives people a sense of identity and continuity, it is a mainspring of cultural diversity, and through its diverse and practical wisdom it contributes to sustainable development in our world. (Đerić et al., 2020)

Het benadrukt de rol die mensen spelen in het creëren van immaterieel cultureel erfgoed.

Immaterieel erfgoed wordt ook vaak levend erfgoed genoemd. Dit synoniem zal binnen dit onderzoek ook voorkomen en doelt op hetzelfde concept. Levend erfgoed biedt gemeenschappen en individuen een gevoel van identiteit en continuïteit aan. Dit kan leiden tot een verhoogde sociale cohesie, respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit, wat allemaal zeer gunstig is. (UNESCO, 2019)

Hoewel de definitie van immaterieel cultureel erfgoed in de UNESCO 2003 Conventie breed is, is het belangrijk om ICE niet te verwarren met wat wel wordt omschreven als de 'intangible dimension of tangible heritage'. Dit verwijst naar immateriële betekenissen die verbonden zijn aan tastbare objecten of locaties, zoals herinneringen, waarden of getuigenissen. Deze zijn waardevol binnen erfgoedwerking, maar vallen strikt genomen niet onder ICE zoals bedoeld in het UNESCO-kader. In het boek *Museums and Intangible Cultural Heritage* (2020) vinden we een expliciete waarschuwing voor deze verwarring. Deze nuance is van groot belang, zeker wanneer musea ICE proberen te integreren in hun werking.

2.1.1. Kritiek op de UNESCO Conventie

In theorie lijkt de UNESCO-Conventie van 2003 inzake het borgen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE) een belangrijke en invloedrijke stap in het internationale erfgoedbeleid. De conventie wordt vaak geprezen als een innovatief instrument dat de focus verlegt van materiële naar levende erfgoedpraktijken, gedragen door gemeenschappen zelf. (Đerić et al., 2020) Toch blijft de uitvoering van deze conventie niet zonder kritiek. In hun artikel "The UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: A Critical Analysis" onderzoeken Saúl Lázaro Ortiz en Celeste Jiménez de Madariaga (2021) in welke mate de principes van de conventie ook daadwerkelijk worden nageleefd en wat de gevolgen zijn van de toepassing ervan in de praktijk.

Een van hun centrale bevindingen is dat de inschrijvingen op de Representatieve Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid sterk ongelijk verdeeld zijn. Vooral landen met meer middelen en expertise slagen erin om veelvoudig erfgoed te laten erkennen, terwijl andere regio's, vaak in het Globale Zuiden, ondervertegenwoordigd blijven. Dit roept vragen op over de vermeende universaliteit van de lijst en stelt de inclusiviteit van het erfgoedbeleid ter discussie. Bovendien signaleren de auteurs dat de oorspronkelijke doelstellingen van de conventie, zoals participatie van gemeenschappen, respect voor diversiteit en gemeenschap gestuurde borging, niet altijd worden gerealiseerd. In veel gevallen blijft het erfgoedbeleid top-down en sterk beïnvloed door nationale belangen, wat de daadwerkelijke impact op het valoriseren van ICE beperkt.

Kurin (2004) bekritiseert het UNESCO-verdrag omdat het immaterieel cultureel erfgoed vaak reduceert tot afzonderlijke tradities zoals liederen of dansen. Het documenteren van deze uitingen beschermt volgens hem niet de bredere culturele context waarin ze bestaan. Het voortbestaan van culturen hangt af van factoren zoals de vrijheid van de dragers, een ondersteunende omgeving en politieke tolerantie. Effectieve bescherming vereist daarom een holistische, systematische aanpak die de gehele culturele levenswijze ondersteunt.

Tot slot beschreef Krishna (2021) in *The New Yorker* hoe de poging van UNESCO om immaterieel erfgoed wereldwijd te beschermen niet alleen kansen biedt, maar ook spanningen oproept. Enerzijds creëert de erkenning via internationale lijsten en conventies meer zichtbaarheid en bewustzijn. Anderzijds schuilt er het gevaar van standaardisering en institutionalisering van erfgoed dat in essentie levend, dynamisch en gemeenschap gebonden is.

2.2. Het economische belang van Immaterieel cultureel erfgoed

Cultureel erfgoed vormt een waardevolle getuigenis van de rijkdom en diversiteit van de menselijke geschiedenis. Maar hiernaast overstijgt de waarde ervan het louter symbolische: het promoten en bewaren van Afrikaans immaterieel cultureel erfgoed (wereldwijd) draagt namelijk ook bij aan economische ontwikkeling. (Apofeed, 2023) Dit gebeurt op verschillende manieren:

Ten eerste via culturele toerisme, die niet enkel mensen aantrekt naar erfgoed sites (wat eerder materieel is) maar ook naar events, festivals en buurten die een inzicht bieden in de tradities en rituelen van een bevolkingsgroep. (Apofeed, 2023)

Daarnaast is ICE ook onderdeel van de culturele en creatieve sectoren. Zwarte artiesten, muzikanten, filmmakers en schrijvers hebben historisch en vandaag de dag een cruciale bijdrage geleverd aan deze industrieën, niet alleen als vorm van artistieke expressie maar ook als bron van economische groei en gemeenschapsvorming. Een treffend voorbeeld hiervan is de Congolese rumba, een muziek- en dansstijl die in 2021 werd erkend op de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van UNESCO. Congolese rumba wordt uitgevoerd bij uiteenlopende gelegenheden, van publieke vieringen tot rouwrituelen, en heeft zich ontwikkeld tot een krachtige vorm van culturele expressie die zowel professioneel als amateuristisch wordt beoefend. (UNESCO, z.d.)

Bovendien speelt rumba ook een belangrijke economische rol: orkesten en muzikanten bouwen aan cultureel ondernemerschap dat niet alleen de muziek levend houdt, maar ook bijdraagt aan armoedebestrijding. (UNESCO, z.d.). De erkenning van de Rumba als immaterieel erfgoed benadrukt niet alleen het belang van deze traditie binnen de Congolese identiteit, maar illustreert ook hoe immaterieel cultureel erfgoed een hefboom kan zijn voor sociale cohesie, culturele trots en economische ontwikkeling, zowel binnen Congo als in de bredere diaspora.

2.3. Immaterieel cultureel erfgoed in Musea

Het is niet vreemd dat men bij musea in eerste instantie denkt aan materieel erfgoed. Bezoekers komen immers vaak in de eerste plaats om de artefacten te bewonderen. Maar sinds de Faro conventie van 2005 (Council of Europe, 2005) zijn niet enkel de artefacten maar de gemeenschappen van mensen voor wie die artefacten een betekenis hebben, belangrijker geworden. Sindsdien kan immaterieel cultureel erfgoed ook binnen musea worden ervaren. Het was pas in 2007 dat de noties en waarden van ICE in de International Council of Museums definitie van musea werden geïntroduceerd. (Đerić et al., 2020) De huidige definitie is de volgende:

**“A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.”
(International Council of Museums, 2022)**

Hierdoor hebben musea hun kernfuncties zoals het verwerven, conserveren, onderzoeken, communiceren en tentoonstellen van objecten ook verrijkt met meer mens-georiënteerde en immateriële perspectieven op objecten. Hierbij gaat het dan bijvoorbeeld over kennis, vaardigheden, overtuigingen en wereldbeelden. Uiteraard kwamen deze al veel langer voor in musea, maar er werd minder openlijk en concreet over gesproken. (Đerić et al., 2020)

2.3.1. Museum functies en ICE Borgings Maatregelen

Musea spelen binnen de maatschappij verschillende rollen, en deze zijn duidelijk gedefinieerd in de meest recente omschrijvingen van de International Council of Museums (ICOM, 2022). Naast hun klassieke functies zoals verzamelen, behouden en tentoonstellen, worden musea ook steeds meer erkend als actieve spelers in het sociale en culturele leven. Dit geldt in het bijzonder wanneer het gaat om immaterieel cultureel erfgoed (ICE).

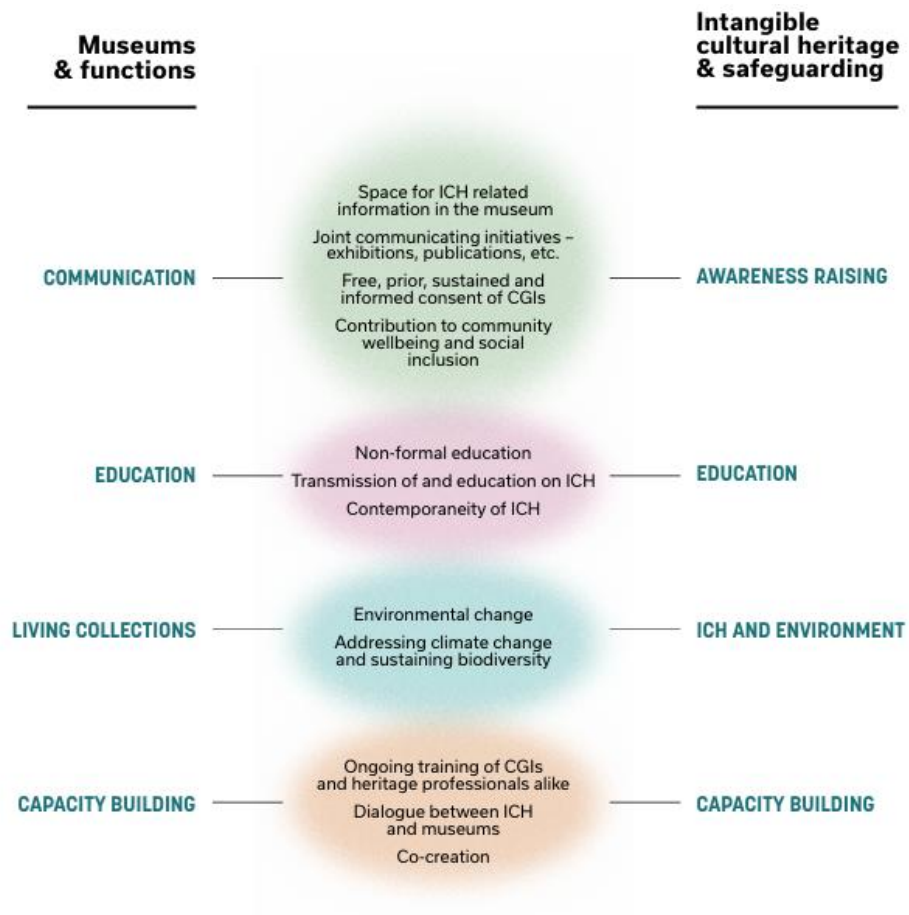
Het Europese onderzoeksproject Intangible Cultural Heritage and Museums Project (IMP, 2020) heeft overtuigend aangetoond dat de interactie met ICE musea niet enkel verrijkt, maar hen ook fundamenteel transformeert. Musea worden daarbij meer dan alleen objectgeoriënteerde instellingen: ze ontwikkelen zich tot dynamische ruimtes waarin gemeenschappen en erfgoed samenkomen.

In het boek *Museums and Intangible Cultural Heritage* (Đerić et al., 2020) vinden we een exploratie naar mogelijke intersecties van museum functies uit de ICOM Code of Ethics for Museums (2017) en de Maatregelen voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. (UNESCO, 2003) Daarbij worden de beoordelingscriteria vermeld uit het Overall Results Framework (ORF) van UNESCO (z.d.), dat wordt gebruikt om de borging van immaterieel cultureel erfgoed en de resultaten van de 2003 Conventie te monitoren. Hieruit willen ze manieren voorstellen om volledig, productief en creatief in interactie te gaan met ICE in een museale context. Daarmee verschuift de aandacht van symbolische erkenning naar meetbare en duurzame effecten. Het ORF kan dus ook dienen als een hulpmiddel voor musea die hun werk met ICE willen evalueren en versterken. (UNESCO, z.d.)

Eerst wordt het verschil tussen ‘preservation’ en ‘safeguarding’ van ICE geduid. Behoud (‘Preservation’) verwijst naar activiteiten zoals verwerving, collectiebeheer, risicoanalyse, conservering en restauratie van museumobjecten. Een essentieel onderdeel hierbij is het opstellen en onderhouden van een professioneel inventaris en toezicht op de collectie. (Đerić et al., 2020)

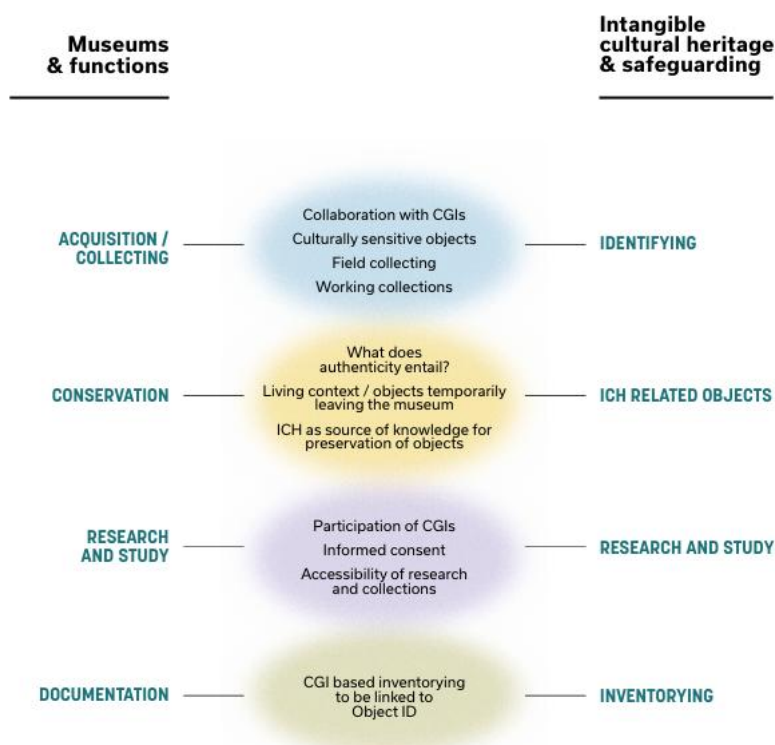
Borging, zoals omschreven in de UNESCO 2003 Conventie, gaat over het ondersteunen van gemeenschappen om hun immaterieel cultureel erfgoed levend te houden en door te geven. ICE wordt namelijk voortdurend heruitgevonden in interactie met de omgeving. (Đerić et al., 2020)

Het sleutelverschil: behoud focust op het materieel en ongewijzigd bewaren van objecten, terwijl borging inzet op de sociaal-culturele dynamiek rond levende praktijken. Beide vereisen een eigen set aan maatregelen die elkaar in het museumwerk kunnen aanvullen en verrijken.

Figuur 1A: Intersectie tabel behoud en borging. (Đerić et al., 2020)

INTERSECTION TABLE

Figuur 2: Intersectie tabel behoud en borging. 2 (Đerić et al., 2020)

Een opvallende intersectie is die tussen conservatie en ICE gerelateerde objecten. Hoewel museale kernfuncties zoals conservatie en restauratie in eerste instantie ver af lijken te staan van de dynamiek van immaterieel erfgoed, dat per definitie veranderlijk en context gebonden is, ontstaan er toch waardevolle overlappingsen. Musea streven ernaar om objecten zo authentiek mogelijk te behouden, wat weinig ruimte laat voor het weer gebruiken van deze objecten in rituelen of praktijken. Toch kan dialoog tussen museumprofessionals en dragers van ICE waardevolle inzichten opleveren over wat "authenticiteit" betekent, en ontstaan er steeds vaker partnerschappen waarin museale objecten onder specifieke voorwaarden tijdelijk opnieuw deelnemen aan levende erfgoedpraktijken.

Wanneer conservatie wordt benaderd als een lerend proces, kunnen ICE-praktijken bovendien essentiële kennis en technieken aanleveren die het behoud van collecties versterken. Het *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (IMP, 2020) laat bijvoorbeeld zien hoe musea ambachtslieden en erfgoedgemeenschappen betrekken bij conservatie en presentatie van

collecties. Door hun kennis van technieken en materialen in te zetten, ontstaat een rijkere benadering van behoud, waarbij het object niet losgekoppeld wordt van de levende tradities waaruit het voortkomt. Op die manier wordt duidelijk dat de zorg voor collecties niet alleen een technische, maar ook een culturele dimensie heeft.

Ook op vlak van onderzoek kunnen musea een verbindende rol spelen. Hoewel erfgoedonderzoek traditioneel door museummedewerkers werd uitgevoerd, vaak zonder betrokkenheid van gemeenschappen, benadrukt onder meer de ICOM Code of Ethics (2017) het belang van samenwerking met hen en open toegang tot resultaten. Ana Carvalho (2017) benadrukt in dit kader dat musea zich moeten openstellen voor nieuwe vormen van dialoog en participatie. ICE nodigt musea uit om hun rol opnieuw te definiëren: van bewaarplaats naar een plek waar levende tradities en hedendaagse praktijken centraal staan. Door onderzoek transparanter en participatiever op te zetten, kunnen musea bijdragen aan herstel van historische uitsluiting van gemeenschappen. (Đerić et al., 2020)

Tot slot biedt documentatie een interessante kijk op het verschil tussen het museale streven naar uniforme objectinventarisatie (met Object ID) en de meer flexibele, gemeenschapsgerichte benaderingen die typisch zijn voor ICE-inventarissen. Onderzoek van Gibson (2018) naar samenwerking met gemeenschappen in KwaZulu-Natal (Zuid-Afrika) toont bijvoorbeeld hoe lokale classificaties sterk verschillen van museale standaarden, doordat ze relaties (met andere objecten), gebruik en betekenis van objecten centraal stellen. Inventarisatie gedreven door de gemeenschap kan zo een waardevolle kruisbestuiving vormen die de gestandaardiseerde Object ID-informatie aanvult, waarbij musea hun eigen kennis verrijken en tegelijk ICE-gemeenschappen ondersteunen in het duurzaam vastleggen van hun praktijken (Đerić et al., 2020).

Daarbij is digitalisering van groot belang: zoals Gibson benadrukt,

“if we simply digitise and make available information gathered in a colonial framework, we risk reinforcing this framework beneath a dangerous veneer of impartiality (...) Too often, the catalogue is perceived as a source of objective metadata rather than as a complex knowledge production system in itself” (Gibson, 2018, p. 17).

Catalogi zijn dus geen neutrale registratiesystemen, maar complexe kennisproductieprocessen die diep verweven zijn met koloniale classificaties. Wanneer musea bestaande gegevens enkel digitaliseren, riskeren zij deze ongelijkheden te benadrukken onder een schijn van objectiviteit.

Tegelijkertijd tonen haar case studies aan dat :

“community-based categorisation offers an alternative to the rigid and universalising systems typically used in museums” (Gibson, 2018, p. 145)

, waarbij relaties, gebruik en betekenis vooropstaan in plaats van enkel materiële kenmerken.

2.3.2. Presentatie binnen musea

In hun onderzoek naar hoe immaterieel erfgoed in musea gepresenteerd kan worden, richten Bornand en Leguy (2016) zich op The Voices of Africa Experience tentoonstelling in de *Musée d’Ethnographie* in Bordeaux. Deze tentoonstelling had als doel de sociale, culturele en politieke aspecten van taal in Afrika te verkennen, zowel in orale als geschreven vorm. Hoewel de tentoonstelling slechts één aspect van immaterieel erfgoed belichtte, met name taal, zijn de bevindingen van de studie breder toepasbaar en blijven ze bijzonder relevant voor de omgang met immaterieel erfgoed in musea in het algemeen.

Het onderzoek zoomt in op drie kernvragen. Allereerst richt het onderzoek zich op de vraag hoe immaterieel erfgoed (in dit geval taal en mondelinge tradities) binnen een museale context zichtbaar en ervaarbaar gemaakt kan worden. Deze uitdaging gaat verder dan het simpelweg materieel maken van het immateriële. Het behelst ook een educatieve component: bezoekers op een toegankelijke wijze een intuïtief begrip bijbrengen van de sociale en culturele functies van taal. Dergelijke thema’s krijgen doorgaans slechts beperkt aandacht in tentoonstellingen. The Voices of Africa Experience vormde in dat opzicht een uitzondering door taal en oraal erfgoed expliciet centraal te stellen. (Bornand & Leguy, 2016)

Deze keuze bracht echter twee fundamentele spanningsvelden met zich mee die ook binnen het bredere discours over immaterieel erfgoed een prominente rol spelen: de noodzaak tot selectie enerzijds, en het risico van verstarring anderzijds. (Alivizatou, 2006) Het tentoonstellen van immaterieel erfgoed impliceert onvermijdelijk keuzes over wat zichtbaar wordt gemaakt en wat buiten beeld blijft. Dergelijke keuzes zijn zelden neutraal en kunnen onbedoeld bestaande

machtsverhoudingen of ongelijkheden reproduceren, bijvoorbeeld op basis van geografische spreiding, institutionele toegang of academische betrokkenheid. (Bornand & Leguy 2016)

Daarnaast dringt zich het gevaar van ‘fossilisering’ op (Bornand & Leguy, 2016): het risico dat levendige en contextgebonden tradities worden vastgelegd als statisch, homogeen of representatief voor een geheel continent/bevolking. Zoals ook Alivizatou (2006) betoogt, schuilt er in de museale documentatie van levend erfgoedpraktijken een groot risico: zodra een lied, dans of verhaal wordt vastgelegd en bewaard in archieven, wordt het zelf een museumobject en verliest het zijn veranderlijke karakter. Daarmee ontstaat het gevaar dat musea niet langer bijdragen aan de vitaliteit en evolutie van een erfgoedpraktijk, maar eerder een verouderde en statische versie ervan bewaren.

Dit wijst erop dat museale ‘borgingspraktijken’ vaak georiënteerd zijn op het bewaren van erfgoed zoals het was, uit angst dat het zou verdwijnen. Maar die benadering gaat voorbij aan het creatieve potentieel van levende cultuur om zichzelf telkens opnieuw uit te vinden onder invloed van hedendaagse contexten. (Alivizatou, 2006; Pinna, 2003). Om deze verstarring te vermijden, streefde de tentoonstelling naar een zo breed mogelijke representatie van verschillende Afrikaanse taalculturen, met als doel een gelaagd en genuanceerd beeld van oraal erfgoed te schetsen voor het publiek. (Bornand & Leguy, 2016)

In een tweede kernvraag kijken de onderzoekers naar manieren om met het publiek in dialoog te gaan over de complexe manieren waarop moderne Afrikaanse samenlevingen taal begrijpen, organiseren, bewaren en versterken. Daarbij wordt benadrukt hoe belangrijk het is om bezoekers (van specialisten tot gewone volwassenen en kinderen) op een toegankelijke manier kennis te laten maken met de diverse vormen en functies van taal. Dit werd gedaan door interactieve en ervaringsgerichte opstellingen die de kracht van taal tastbaar maken, zoals het tentoonstellen van “krachtige woorden” (zegenspreuken, vloeken, gebeden, rituele liederen), zodat bezoekers de impact van taal kunnen voelen en ervaren. Zo ontstaat een breder en genuanceerder perspectief op “Afrikaanse stemmen” dan gebruikelijk is in museale contexten. (Bornand & Leguy, 2016)

Ten slotte had de tentoonstelling een expliciet educatief én politiek doel. Er werd onderzocht welke rol een museumtentoonstelling over Afrikaanse stemmen, inclusief orale tradities, kan spelen in een tijd waarin identiteit en representatie centraal staan in maatschappelijke

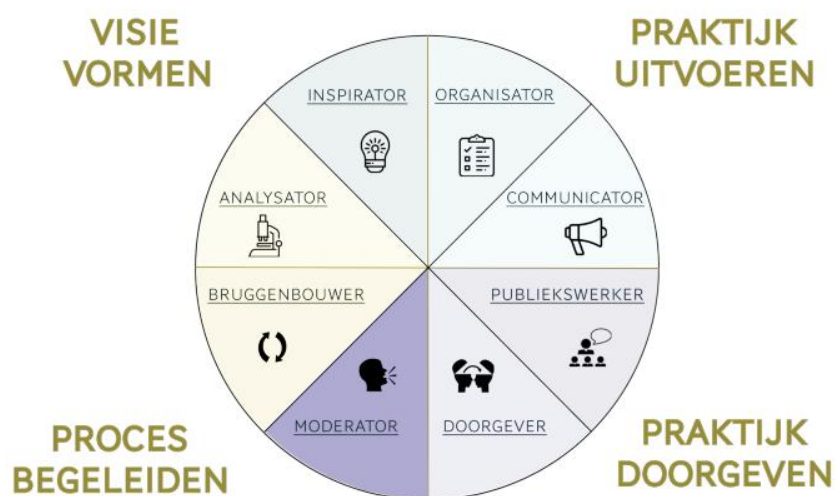
debatten. In dit opzicht draagt de tentoonstelling bij aan het herdefiniëren van erfgoed en laat zien hoe musea actief kunnen participeren in het hedendaagse debat over culturele erkenning en inclusie. (IMP, 2020) Door het tentoonstellen van taal en orale tradities wordt niet alleen kennis overgedragen, maar wordt ook bewustwording gecreëerd over de macht en complexiteit van taal binnen culturele en politieke machtsverhoudingen. (Bornand & Leguy 2016)

Er werd ook kritisch gekeken naar de politieke dimensies van het tentoonstellen van taal. Taal en immaterieel erfgoed zijn onlosmakelijk verbonden met machtsrelaties, waardoor het risico bestaat dat musea onbedoeld vormen van symbolische of politieke dominantie reproduceren. Om dit te vermijden koos de tentoonstelling voor het tonen van culturele diversiteit en het vermijden van een enkelvoudig narratief. (Bornand & Leguy, 2016)

2.3.3. De rol van erfgoedwerkers

Het borgen van immaterieel cultureel erfgoed is een complex proces waarin verschillende actoren (erfgoedgemeenschappen, instellingen en erfgoedprofessionals) elkaar ontmoeten. Erfgoedwerkers nemen hierbij een sleutelpositie in, omdat zij de brug slaan tussen gemeenschappen, beleid en instellingen. Hun werk bestaat niet enkel uit het beschermen of conserveren van erfgoed, maar ook uit het faciliteren van processen, het stimuleren van dialoog en het versterken van zelforganisatie binnen gemeenschappen. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed & Werkplaats immaterieel erfgoed, 2019)

In de publicatie *8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed* (FARO et al., 2019) worden acht kerntaken onderscheiden die erfgoedwerkers in uiteenlopende contexten kunnen opnemen. Deze variëren van uitvoerende en communicatieve functies tot meer analytische en inspirerende taken.

Figuur 3: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019)

De rollen kunnen als volgt samengevat worden. Het is aangeraden om het achtergronddocument van hun cursus 'Immaterieel Erfgoed Borgen' te lezen voor meer context. (FARO et al., 2019)

Tabel 1: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019) Samenvattende tabel

Rol	Kernfunctie
Organisator	Zet activiteiten en borgingsacties in gang.
Communicator	Zorgt voor positieve beeldvorming en sensibilisering.
Publiekswerker	Betrekt nieuwe doelgroepen via participatieve werkvormen.
Doorgever	Draagt kennis en kunde over naar volgende generaties.
Moderator	Begeleidt gesprekken en garandeert gelijkwaardige dialoog.
Bruggenbouwer	Creëert netwerken tussen gemeenschappen, beleid en organisaties.
Analysator	Onderzoekt context, noden en uitdagingen, en levert kennis.

Inspirator	Stimuleert erfgoedgemeenschappen tot vernieuwing en samenwerking.
-------------------	---

Deze acht rollen moeten niet worden opgevat als rigide of exclusieve functies. In de praktijk vervullen erfgoedwerkers vaak meerdere rollen tegelijkertijd of wisselen zij afhankelijk van de situatie. Het model maakt echter duidelijk dat het borgen van immaterieel erfgoed een dynamisch en meervoudig proces is, waarin zowel continuïteit als verandering, samenwerking en kritische reflectie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. (FARO et al., 2019) Dit sluit aan bij de bredere visie van UNESCO (2003), die participatie van gemeenschappen, groepen en individuen als kernvoorwaarde stelt voor duurzame borging. Daarnaast moeten erfgoedwerkers zich bewust zijn van de risico's van institutionele praktijken, die levendige tradities kunnen 'bevriezen' wanneer ze te sterk vanuit museale of beleidsmatige kaders worden benaderd. (Alivizatou, 2006)

2.4. Dekolonisatie van Musea

Etnografische musea zoals het AfricaMuseum dragen een complex en beladen verleden met zich mee, gevormd door koloniale praktijken van uitbuiting en machtsongelijkheid. Oorspronkelijk functioneerden dit soort instellingen als propagandamiddelen, waarbij Congolese culturen werden voorgesteld als primitief, exotisch of inferieur. (AfricaMuseum, z.d.) Vandaag de dag staan deze musea onder druk om hun erfgoed kritisch te herbekijken en zich los te maken van deze koloniale nalatenschap. Dit proces wordt vaak samengevat onder de term dekolonisatie. (Museums Association, 2024) Maar wat houdt dekolonisatie van een museum concreet in? En hoe kan deze doelstelling effectief worden gerealiseerd?

Volgens Shoenberger (2024) betekent dekolonisatie van musea veel meer dan alleen het tonen van diversiteit; het gaat om het structureel herzien van koloniale machtsverhoudingen binnen musea, zoals wie de collecties bezit, wie het verhaal vertelt en wie de beslissingen neemt. Musea moeten transparant zijn over de koloniale oorsprong van hun collecties, samenwerken met gemeenschappen van herkomst en bereid zijn macht en zeggenschap te delen. Het is geen einddoel, maar een continu proces van institutionele verandering en maatschappelijke verantwoordelijkheid. De Museums Association (2024) benadrukt dat praktische stappen zoals inclusieve tentoonstellingsontwerpen, samenwerking met diverse belanghebbenden, en het

bevorderen van transparantie en dialoog essentieel zijn om dit proces vorm te geven. Tegelijkertijd vergt dekolonisatie een voortdurende inzet om herstelwerk te verrichten, kritisch te reflecteren op bestaande machtsstructuren, en manieren waarmee materialen worden verzameld en gepresenteerd te deconstrueren, zodat musea eerlijkere en representatievere praktijken kunnen realiseren. (American Anthropological Association, 2025)

2.4.1. Restitutie

Vaak denkt men bij dekolonisatie van musea spontaan aan restitutie. In Artikel 3 lid 4 van de Belgische wet tot erkenning van de vervreemdbaarheid van de goederen die verband houden met het koloniale verleden van de Belgische Staat en tot vaststelling van een juridisch kader voor hun restitutie en teruggave (Programmatorische Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid, 2022) kan men de volgende definitie vinden.

4° restitutie: de overdracht van de juridische eigendom van het restitueerbaar goed, beslist overeenkomstig deze wet;

Dit is dus nog iets anders dan het effectief teruggeven van goederen en kunstwerken.

5° teruggave: de materiële overhandiging aan de Staat van herkomst van het restitueerbaar goed waarvan de restitutie overeenkomstig deze wet is beslist.

Volgens Sarah Van Beurden, geschiedkundige gespecialiseerd in de koloniale en postkoloniale geschiedenis van Centraal-Afrika, is dekolonisatie meer dan het teruggeven van geroofde objecten. In haar artikel Kunst in crisis: de dekolonisatie van onze musea (Van Beurden, 2021) stelt zij dat veel collectiestukken hun weg naar Europese musea vonden via gewelddadige of ongelijkwaardige omstandigheden. Het in stand houden van deze collecties zonder kritische reflectie betekent het voortzetten van koloniale machtsverhoudingen.

Dekolonisatie gaat niet enkel over het fysiek terugbrengen van objecten naar hun land van oorsprong, hoe belangrijk die restitutie ook is. Het betreft een veel bredere transformatie van de manier waarop musea functioneren, welke verhalen ze vertellen, wie aan het woord komt, en welke machtsverhoudingen daarbij (al dan niet) worden bevestigd. Het klassieke

museumconcept, waarbij het Westen zich presenteert als neutrale verzamelaar en bewaarder van universele cultuur, wordt daarbij ter discussie gesteld. (Van Beurden, 2021)

Nadia Nsai, politiek wetenschapper en medewerkster in het Africamuseum wijst wel op belangrijke struikelblokken bij restitutie. (Berwouts, 2022) Zo ontbreekt het in Congo aan een coherent cultuurbeleid, aan opslagcapaciteit en aan een wettelijk kader voor restitutie. (Equal Times, 2022) De sluiting van het museum van Mont Ngaliema in Kinshasa maakt dat meer dan 30.000 kunstwerken momenteel zonder geschikte bewaarplek zitten. Nsai pleit daarom voor tussenoplossingen, zoals juridische eigendomsoverdracht zonder onmiddellijke fysieke teruggave of samenwerking met andere Afrikaanse musea voor tijdelijke bewaring. Zolang de Congolese staat echter geen visie ontwikkelt, blijft het gevaar bestaan dat de Belgische initiatieven eenzijdig en paternalistisch blijven. (Brussel Times, 2022) Een duurzame dekolonisatie vereist immers een gelijkwaardige en structurele samenwerking met partners uit het Globale Zuiden. (Berwouts, 2022; Equal Times, 2022; Brussel Times, 2022).

2.4.2. Herkomstonderzoek

Een belangrijk onderdeel van dekolonisatie is herkomstonderzoek, het nauwgezet traceren van de manier waarop objecten in museale collecties terechtkwamen. In veel gevallen zijn de bestaande archieven echter onvolledig, bevooroordeeld of zelfs volledig afwezig. Dit feit moet aanvaard worden en leiden tot het besef dat restitutiebeleid niet volledig kan afhangen van herkomstonderzoek. (Van Beurden, 2021) Digitalisering speelt hierbij een cruciale rol, maar, zoals Gibson (2018) benadrukt, alleen wanneer deze bewust wordt ingezet om koloniale erfenissen te doorbreken en gemeenschappen actief te betrekken.

2.4.3. Participatie & co-creatie

Een essentieel aspect van de dekolonisatie in musea is het herdenken en herstructureren van de relaties tussen alle betrokken partijen. Deze relaties moeten gefundeerd zijn op gelijkwaardigheid, wederzijds respect en transparantie, waarbij historische machtsongelijkheden expliciet worden erkend en actief worden rechtgezet. Volgens Van Beurden (2021) vereist echte dekolonisatie een hertekening van het institutionele landschap. Dat houdt onder meer in dat musea nieuwe samenwerkingen aangaan met landen en gemeenschappen van herkomst. Het gaat om gezamenlijke curatie, open dialoog en erkenning

van andere kennisvormen en erfgoed opvattingen. Een museum dat écht dekoloniseert, erkent dat het niet langer het monopolie bezit op betekenisgeving. (Carvalho, 2017)

2.4.3.1. Erfgoedparticipatieladder

Deze benadering sluit aan bij de visie van FARO (z.d.), het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, dat pleit voor een overgang van kennisoverdracht naar co-creatie. Sinds het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 (Vlaamse Regering, 2017) worden musea in Vlaanderen en Brussel aangemoedigd om mensen en gemeenschappen actief te betrekken bij hun werking. In Europa werd dit al eerder op tafel gebracht bij de Conventie van 2005 in Faro. (Council of Europe, 2005) De Vlaamse organisatie FARO bouwde voort op de indeling van Nina Simon, die vier vormen van participatie onderscheidt, met cocreatie en gastheerschap als hoogste vormen van betrokkenheid.

Op basis van de Erfgoedparticipatieladder van FARO (Addendum 1) wordt participatie concreet omschreven als een proces met vijf opeenvolgende trappen, elk met een verschillende mate van betrokkenheid en zeggenschap voor deelnemers. Hoe hoger men op de ladder klimt, hoe meer de erfgoedorganisatie besluitvorming uit handen geeft, maar belangrijk is dat elke trap als waardevol wordt beschouwd.

De vijf niveaus zijn:

1. **Informatie delen:** De erfgoedorganisatie informeert het publiek over beleid of keuzes. De deelnemers luisteren, maar hebben geen invloed op de beslissingen.
2. **Inbreng vragen:** Het museum vraagt actief feedback of ideeën van deelnemers, bijvoorbeeld via workshops of gesprekken, maar behoudt de beslissingsmacht.
3. **Advies vragen:** Participanten formuleren aanbevelingen en bevragen kritisch de werking. De organisatie nodigt hen uit om argumenten te delen, al blijft de eindbeslissing bij het museum.
4. **Samen doen, denken, beslissen:** Deelnemers zijn gelijkwaardige partners in het ontwikkelproces en nemen ook mee beslissingen. Dit vereist overleg, consensus en gedeelde verantwoordelijkheid.

5. **Laten doen, denken, beslissen:** De organisatie geeft de regie uit handen en ondersteunt slechts faciliterend. De deelnemers beslissen zelf, binnen afgesproken kaders.

Deze ladder toont duidelijk aan dat participatie in erfgoedwerking meer is dan inspraak alleen: het vraagt bewuste keuzes over hoe en waar je als organisatie macht deelt, en vooral: hoe transparant je daarover communiceert. (FARO, z.d.)

2.4.3.2. Internationaal beleid

In zijn bijdrage aan het boek “Museums and Intangible Cultural Heritage” (Đerić, T. N. et al, 2020) onderzoekt Marc Jacobs de rol van musea binnen het internationale beleid rond immaterieel cultureel erfgoed, in het bijzonder in het licht van de UNESCO-Conventie van 2003 en de daaropvolgende Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage uit 2015. Deze ethische principes vormen een compacte, beleidsmatige samenvatting van de geest van de conventie, en bevatten twaalf richtlijnen die duidelijk maken hoe erfgoedinstellingen op een respectvolle, participatieve en duurzame manier moeten omgaan met gemeenschappen, groepen en individuen (CGI's) die dragers zijn van immaterieel erfgoed.

Zo stelt principe 4 bijvoorbeeld dat alle interacties met CGI's gebaseerd moeten zijn op vrije, geïnformeerde, voorafgaande én langdurige toestemming (free, prior, sustained and informed consent). Deze principes overstijgen de klassieke notie van "participatie" en bepleiten eerder échte betrokkenheid en co-creatie.

Jacobs pleit ervoor dat musea zichzelf niet langer enkel als instellingen beschouwen, maar als actieve actoren binnen erfgoedgemeenschappen. Dit zijn netwerken van mensen en organisaties die waarde hechten aan bepaalde culturele praktijken en samen verantwoordelijkheid opnemen voor het voortbestaan ervan. Deze verschuiving in denken opent de deur naar innovatieve strategieën, waarin musea optreden als culturele bemiddelaars of 'brokers', in plaats van als bewaarders op afstand.

Volgens Jacobs zijn de ethische principes niet zomaar idealistische doelstellingen, maar concrete handvaten voor musea die hun werking willen afstemmen op de hedendaagse eisen van culturele rechtvaardigheid, inclusie en duurzaamheid. (Đerić, T. N. et al, 2020).

Tegelijkertijd wijzen andere auteurs op spanningen en uitdagingen binnen dit internationale kader. Traditionele museale praktijken zijn vaak niet in staat de dynamiek van immaterieel erfgoed adequaat te representeren, wat kan leiden tot een reductie van levende tradities tot statische tentoonstellingen, oftewel 'fossilisering' (Bornand & Leguy, 2016). Daarnaast wijst Eichler (2020) op de ongelijke machtsverhoudingen die kunnen ontstaan bij de representatie van gemarginaliseerde gemeenschappen, wat de effectiviteit van participatieve benaderingen kan ondermijnen. Deze verschillende perspectieven laten zien dat, hoewel het internationale beleid waardevolle handvaten biedt, het steeds kritisch moet worden toegepast en afgestemd op lokale contexten om een werkelijk inclusieve en meervoudige benadering te waarborgen. (Ortiz & de Madariaga, 2021):

2.5. Musea en politieke inmenging

Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika behoort tot de tien Belgische Federale Wetenschappelijke Instellingen. (Africamuseum, z.d.) In dit verband is het ook belangrijk om te kijken naar de relatie en mogelijke impact van de politiek.

In recent onderzoek van NEMO (2025) werd duidelijk dat 75% van de Europese musea politieke inmenging ervaart. In Vlaanderen is de situatie met betrekking tot politieke inmenging in musea op het eerste gezicht minder zorgwekkend dan in delen van Centraal- en Oost-Europa. Maar de meeste Vlaamse musea en Belgische Federale wetenschappelijke instellingen functioneren immers als overheidsdiensten en kennen een sterk gepolitiseerd bestuur, wat op zich al tot spanningen kan leiden. In een klimaat waarin musea steeds nadrukkelijker een maatschappelijke rol opnemen, wordt het cruciaal om evenwicht te vinden tussen inhoudelijke vrijheid en verantwoording als publieke instelling. (Van Oost, 2024) In plaats van te streven naar volledige onafhankelijkheid, pleit Van Oost (2024) voor een model van interdependentie: een duurzame samenwerking tussen musea, overheid en andere stakeholders, gestoeld op dialoog, gedeelde verantwoordelijkheid en duidelijke afspraken over rollen en bevoegdheden. Alleen via zo'n wederkerige en transparante relatie kunnen musea hun culturele opdracht blijven vervullen, ongeacht politieke verschuivingen. (Van Oost, 2024)

3. Methodologie

Dit onderzoek maakt gebruik van een kwalitatieve benadering om de rol van het AfricaMuseum in de herwaardering van Congolees immaterieel erfgoed te analyseren. De gekozen onderzoeksmethoden omvatten een meeloopstage & participatieve observatie, diepte-interviews met diverse stakeholders, literatuuronderzoek en een vergelijkende casestudy, waarbij Mauritius als referentiepunt wordt gebruikt om inzichten te verkrijgen in alternatieve benaderingen van erfgoed beheer.

3.1. Reflectie op Positionaliteit en Objectiviteit

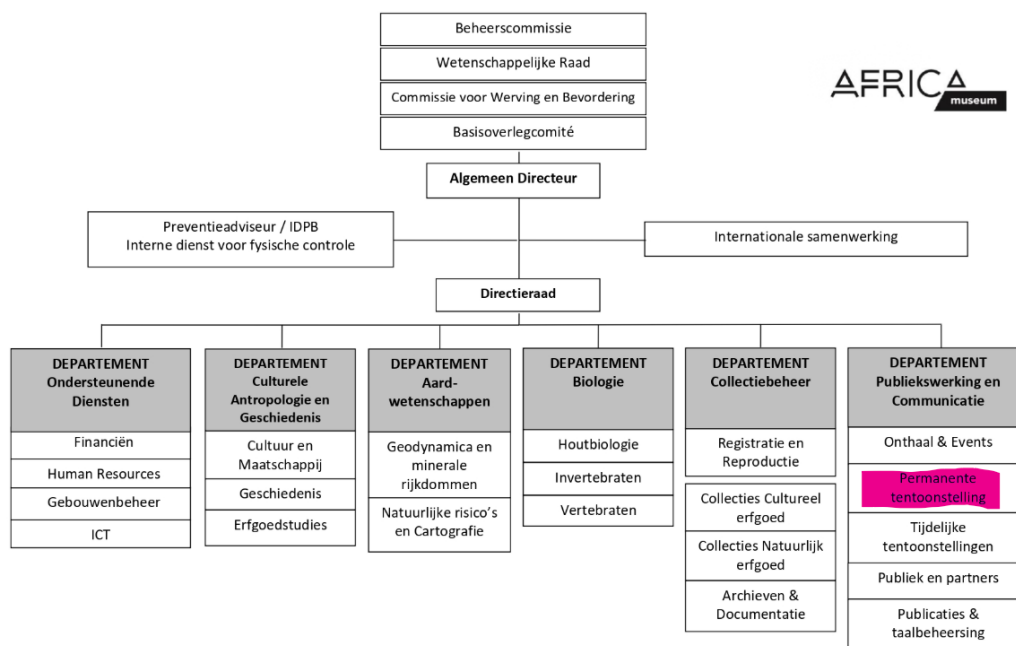
Binnen dit kwalitatieve onderzoek wordt gestreefd naar een zo objectief mogelijke benadering van de verzamelde data. Tegelijkertijd is het belangrijk te erkennen dat volledige objectiviteit binnen sociaalwetenschappelijk onderzoek quasi onmogelijk is. Mijn eigen Congolese achtergrond, persoonlijke ervaringen en wereldbeeld kunnen (bewust of onbewust) van invloed zijn op de manier waarop ik data interpreteer en conclusies trek. Ik ben mij dan ook bewust van mijn positionaliteit als onderzoeker en de invloed die dit kan hebben op het onderzoeksproces.

Om deze invloed zoveel mogelijk te beperken en tegelijkertijd de rijkdom van verschillende perspectieven recht te doen, wordt er ingezet op intersubjectiviteit: het verzamelen, analyseren en confronteren van uiteenlopende standpunten en ervaringen. Deze meervoudige perspectieven vormen de basis voor een meer genuanceerd en betrouwbaar eindresultaat. (Halfman, 2024)

Daarnaast worden deelnemers aan de interviews uitgenodigd om feedback te geven op de voorlopige conclusies, zodat kan worden nagegaan of hun standpunten correct zijn weergegeven. Dit draagt ook weer bij tot de betrouwbaarheid van dit onderzoek.

3.2. Onderzoeksstage

Een essentieel onderdeel van dit onderzoek is een onderzoeksstage binnen de afdeling permanente tentoonstelling van het AfricaMuseum.

Figuur 4: Structuur Africamuseum (Africamuseum, z.d.)

Deze stage biedt de mogelijkheid om de interne werking van het museum van dichtbij te observeren en inzicht te krijgen in de managementstrategieën en beleidskeuzes met betrekking tot immaterieel erfgoed. Het voeren van een stage binnen het AfricaMuseum biedt ook toegang tot de bibliotheek van het instituut, de exposities en de medewerkers. Dit is een cruciale basis voor de andere onderzoeksmethoden die zullen worden gehanteerd.

3.3.Diepte-interviews en multistakeholder-analyse

Om de rol van het Africamuseum correct in te schatten, worden diepte-interviews afgenomen van stakeholders met diverse profielen, zoals met museum professionals, erfgoed experts en vertegenwoordigers van de Congolese diaspora. Voor de multistakeholder-analyse werd eerst een stakeholdermapping (Liyanage et al., 2022) gemaakt voor het Africamuseum op primair, secundair en tertiair niveau. Vervolgens werd gestreefd naar een zo breed mogelijke vertegenwoordiging van interne en externe stakeholders. Door de omvang en tijdsbeperking van het onderzoek bleef dit uiteindelijk beperkt tot negen respondenten die in het vooronderzoek als het meest relevant werden geïdentificeerd.

In dit onderzoek werd gebruikgemaakt van semi-gestructureerde interviews. Voor elke respondent werd een leidraad opgesteld op basis van diens achtergrond en expertise, met als doel dieper in te gaan op specifieke ervaringen of perspectieven die nieuwe inzichten naar voren

konden laten komen. Tegelijkertijd werd ervoor gezorgd dat alle interviews elementen bevatten die betrekking hadden op de centrale onderzoeksthema's, waardoor vergelijkbaarheid behouden bleef.

Door triangulatie, het gebruik van meerdere methoden, perspectieven en databronnen om de betrouwbaarheid en validiteit van onderzoeksresultaten te vergroten (Yin, 2017), wordt een genuanceerd beeld gevormd van de rol van het AfricaMuseum en de percepties van belanghebbenden. De analyse van de interviews gebeurt via een thematische benadering, waarbij terugkerende thema's en inzichten worden geïdentificeerd.

Voor tijdsbesparing en eenvoud, werd er voor het maken van de transcripties initieel gebruik gemaakt van een programma genaamd Turboscribe. Verder werd er in beperkte mate, en slechts ter ondersteuning, gebruik gemaakt van Chatgpt voor een optimale leesbaarheid.

3.4. Literatuuronderzoek

Naast de interviews vormt een diepgaand literatuuronderzoek een essentieel onderdeel van de methodologie. Dit omvat academische studies, beleidsdocumenten en erfgoedrapporten die betrekking hebben op immaterieel erfgoed, dekolonisering en museale praktijken.

3.5. Swot-Analyse en Confrontatiematrix

De onderzoeksstage, multistakeholder-analyse en het literatuuronderzoek hebben uiteindelijk geleid tot een SWOT-Analyse (Teoli et al., 2023) van het museum en haar werking. Vooraleer dat deze SWOT-analyse werd opgemaakt, werden de bevindingen en conclusies besproken en gevalideerd in overleg met mijn stagebegeleider, Dr. Julie Beckers. De SWOT-analyse werd vervolgens verwerkt in een confrontatiematrix (Scharwächter, 2023) om op basis hiervan tot relevante aanbevelingen te komen.

3.6. Multidisciplinair onderzoek

Zoals eerder vermeld, maakt dit onderzoek deel uit van een multidisciplinaire masterproef, een initiatief van de Universiteit Antwerpen dat erop gericht is onderzoek vanuit diverse perspectieven te benaderen. Hiermee willen ze masterstudenten stimuleren om een brede, multidisciplinaire blik te ontwikkelen, én hen bewust maken van de maatschappelijke meerwaarde van hun onderzoek en de mogelijkheden tot valorisatie.

Om vergelijkbare resultaten te bekomen met betrekking tot de overkoepelende onderzoekstitel 'Een Turbulent Verleden: Vergelijkende studie rond moeilijk erfgoed tussen Mauritius en België' pasten beide studenten een gelijkaardige methodologische aanpak toe. Het onderzoek van beide studenten maakte gebruik van literatuuronderzoek, interviews, veldwerk en de deelname van zowel experts als niet-experts. Er werd gekozen voor een multidisciplinaire methodologie, waarbij twee casussen werden onderzocht binnen één thematisch kader, telkens vanuit de respectieve invalshoeken van cultuurmanagement en erfgoedstudies.

Aan Vlaamse zijde onderzocht ik, studente Cultuurmanagement aan de Faculteit Bedrijfswetenschappen en Economie, de rol van het AfricaMuseum in de herwaardering, overdracht en versterking van Congolees immaterieel cultureel erfgoed. Vertrekkend vanuit de definitie van immaterieel erfgoed volgens de UNESCO-Conventie van 2003, onderzocht ik het belang van dit erfgoed voor betrokken gemeenschappen, de huidige initiatieven van het AfricaMuseum op dit vlak, en de percepties van een diverse groep stakeholders. Bij een studie over een Belgische postkoloniale instelling in relatie tot de bevolking die in het verleden gekoloniseerd en uitgebuit werd, is het essentieel om deze complexe historische verhouding te benoemen, evenals de uitdagingen die het herwaarderen van immaterieel erfgoed met zich meebrengt. In dit kader besteedt het onderzoek ook aandacht aan de inspanningen van het museum om te dekoloniseren, waarbij participatie en co-creatie met Congolese instellingen, diasporaorganisaties en individuele leden als een cruciaal onderdeel worden gezien van een meer gelijkwaardige en respectvolle erfgoedwerking.

Lien Geyskens, masterstudent Erfgoedstudies, onderzocht op haar beurt hoe in Mauritius wordt omgegaan met de perceptie van difficult heritage. Hierbij betrok ze zowel het perspectief van experts, door samen te werken met museums Aapravasi Ghat en L'Aventure du Sucre en een stage te lopen bij de National Heritage Fund, als het perspectief van de algemene bevolking aan de hand van interviews en het organiseren van een World Café. Het doel was te onderzoeken wat als difficult heritage wordt beschouwd en hoe er in Mauritius mee wordt omgegaan. Dit onderzoek toont aan hoe geschiedenis, identiteit en dominante verhalen met elkaar verbonden zijn en de perceptie van moeilijk erfgoed kunnen beïnvloeden. Met deze thesis draagt ze bij aan het bredere debat over moeilijk erfgoed en hoe dit discours kan veranderen binnen de context van een gekoloniseerd land. Dit onderzoek wil Westerse erfgoedinstellingen uitnodigen om hun zelf evidences en narratieven kritisch te herdenken. Verder hoopt ze dat dit onderzoek relevant

kan zijn voor landen die worstelen met gelijkaardige vragen rond moeilijk erfgoed en representatie.

Er vonden regelmatig overlegmomenten plaats tussen beide studenten en de begeleidende promotoren: prof. dr. Annick Schramme (Cultuurmanagement), prof. dr. Suzie Thomas en prof. dr. Marc Jacobs (Erfgoedstudies). Deze momenten hadden tot doel om de bevindingen op elkaar af te stemmen en het intersubjectieve karakter van het onderzoek te versterken.

4. Analyse & discussie

4.1. Van kolonisatie tot het AfricaMuseum

Vanaf het eerste contact tussen het Koninkrijk Kongo en de Portugezen in 1482 groeide de Europese invloed in de regio gestaag. Deze invloed bereikte een hoogtepunt tijdens de Belgische kolonisatie, die begon met de Congo-Vrijstaat van Leopold II in 1885 en later overging in Belgisch-Congo. Gedurende deze periode werd het Congolese grondgebied onderworpen aan brutale exploitatie, terwijl ook pogingen tot 'beschaving' en culturele controle werden opgevoerd. (Van Reybrouck, 2010)

Parallel aan deze politieke en economische geschiedenis ontstond ook de institutionele representatie van Congo in België, met als bekendste voorbeeld het AfricaMuseum in Tervuren.

Het verhaal van het museum begint met de werelddtentoonstelling van 1897 in Brussel. Op initiatief van Leopold II werd het koloniale luik ondergebracht in het toenmalige Koloniënpaleis. Bezoekers kregen er opgezette dieren, bodemstalen, voedingsmiddelen en etnografische objecten uit Congo te zien. Buiten het gebouw werd zelfs een 'Afrikaans dorp' opgebouwd, waar Congolese mensen overdag werden tentoongesteld. Tijdens deze periode kwamen zeven Congolezen om het leven. Hun namen werden als volgt genoteerd: Sambo, Mpemba, Ngemba, Ekia, Nzau, Kitukwa en Mibange. (AfricaMuseum, z.d.)

Leopold II gebruikte deze tentoonstelling als propagandamiddel om zijn koloniale project in Congo te legitimeren en buitenlandse investeerders aan te trekken. Daar waar het eerst een tijdelijke tentoonstelling was, werd het museum in 1898 omgevormd tot een permanent museum. Het eerste permanente museum in teken van Congo. Tegelijk werd het een erkend wetenschappelijk instituut. (AfricaMuseum, z.d.)

In 1952 kreeg het museum de naam Koninklijk Museum voor Belgisch-Kongo en na de onafhankelijkheid van Congo in 1960 werd dit aangepast naar het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. De focus verschoof van louter tentoonstellingen naar wetenschappelijk onderzoek, dat vandaag nog altijd twee derde van het budget en personeel van het AfricaMuseum in beslag neemt (AfricaMuseum, z.d.).

Deze verkorte geschiedenis is belangrijk om te kennen en te begrijpen omdat het toont op welk fundament het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika is gebouwd. Het helpt ons begrijpen waar de huidige spanningen uit voortkomen en hoe complex ze zijn. De geschiedenis toont dat

het AfricaMuseum een institutionele koloniale erfenis kent, en pogingen in recentere tijden om dit te herzien stuiten op kritiek en barrières die voortkomen uit elementen die inherent zijn aan de identiteit en historische ontwikkeling van het museum. We denken dan bijvoorbeeld aan het gebouw en het erfgoed, die naast veel schoonheid ook de schaduwen van het verleden met zich meesleept. Maar ook intern ziet men het gepercipieerde gebrek aan diversiteit in beslissingsposities dat door bepaalde personen gezien wordt als een voortzetting van een paternalistische en hiërarchische relatie tussen wit en zwart.

Desondanks kan men binnen het museum ook investeringen in, en pogingen tot, meer correcte presentaties van de geschiedenis, gelijkheid, en talentontwikkeling ontdekken. In haar strategie voor 2024-2029 toont het Africamuseum haar intentie om zichzelf verder te dekoloniseren en meer toegankelijk te zijn als onderzoeksinstituut en museum.

Het museum erkent dat er bij Afrikaanse partners, en in het bijzonder bij de DR Congo, niet enkel verwachtingen leven rond de teruggave van cultureel erfgoed dat onder koloniale druk is verkregen. Er is ook een duidelijke vraag naar structurele ondersteuning in het herstellen en versterken van culturele tradities en kennis. In die context zet het museum onder meer in op digitalisering van collecties en archieven, wat deze vraag gedeeltelijk benadert. (Africamuseum, z.d)

In het volgende hoofdstuk wordt er gekeken naar de huidige manieren waarop het museum haar rol invult op vlak van ICE.

4.2. Immaterieel Cultureel erfgoed in het Africamuseum van vandaag

In haar strategie voor 2024-2029, stelt het Africamuseum dat ze zich niet enkel tot het verleden beperken wanneer het over cultureel en natuurlijk erfgoed gaat, zowel materieel als immaterieel. (Africamuseum, 2024) Ook actuele vormen van erfgoed, zoals de levendige en creatieve stedelijke cultuur in Afrikaanse steden, krijgen aandacht. Deze culturele expressies, vaak immaterieel, beïnvloeden vandaag mee het culturele landschap in België, Europa en ver daarbuiten. Dit zijn dus ook zaken die het museum beweert te versterken en waar het onderzoek over doet. Het AfricaMuseum wil zich dan ook blijven inzetten voor wetenschappelijke excellentie en fundamenteel onderzoek, ook wanneer de maatschappelijke relevantie daarvan niet voor iedereen meteen duidelijk is. (Africamuseum, 2024) Critici wijzen erop dat de waardering van Congolese kunst en erfgoed in België vaak problematisch blijft. Zo benadrukt Ceuppens (2022) dat hedendaagse Congolese kunst in bredere maatschappelijke en museale

contexten vaak ondergewaardeerd wordt, doordat traditionele categorieën de overhand krijgen boven moderne stedelijke uitingen.

Een belangrijke drijfveer achter deze missie om erfgoed te versterken is dat Congolese en andere Afrikaanse partners van het AfricaMuseum niet enkel de restitutie vragen van cultureel erfgoed dat met geweld of onder dubieuze omstandigheden werd verkregen. De Democratische Republiek Congo verwacht bovendien blijvende ondersteuning bij het heropbouwen en versterken van haar voorouderlijke culturen en erfgoedtradities. (Africamuseum, 2024) Vanuit de diaspora wordt echter benadrukt dat dit onvoldoende gepaard gaat met een structurele verandering. Zo bekritiseert Wetsi Mpoma (in Furniere, 2022) dat het herkomstonderzoek van het museum te veel uitgaat van koloniale legitimaties en dat termen zoals “rechtmatig verkregen” historische machtsverhoudingen verhullen.

Het museum in 2021 extra middelen om te onderzoeken of voorwerpen uit de collectie al dan niet rechtmatig zijn verworven. (Furniere, 2022) Bij slechts een ruime één procent (885 stukken) van de collectie zou vaststaan dat de voorwerpen onrechtmatig verworven zijn. Van ongeveer 50.000 stukken, of zo’n 58 procent, stelt het museum dat ze rechtmatig verkregen zijn, terwijl de herkomst van circa 35.000 objecten (ongeveer 40 procent) moeilijker vast te stellen blijft. Volgens Mpoma (Furniere, 2022) gaat het echter vooral om een strategie om tijd te winnen:

“Wat betekent rechtmatig verkregen in die tijd van koloniale machtsrelaties? Rechtmatig volgens de regels opgelegd door degenen die de objecten hebben gestolen?”

Het AfricaMuseum is niet alleen een museum, maar ook een belangrijke onderzoeksinstelling. In dat kader hanteert het drie centrale onderzoekscriteria. Ten eerste moet elk onderzoek verbonden zijn met de collecties, zowel fysiek (zoals objecten, stalen, archieven) als digitaal en immaterieel (zoals talen, muziek en veldobservaties). Immaterieel erfgoed wordt dus erkend als volwaardige bron van kennis. (Africamuseum, 2024)

Ten tweede staat samenwerking met Afrikaanse partners centraal. En tot slot moet het onderzoek maatschappelijke relevantie hebben. Onderwijs en publiekswerking, zoals tentoonstellingen en educatieve activiteiten, zijn daarbij kernonderdelen om de

onderzoeksresultaten breed toegankelijk te maken. Mireille-Tsheusi Robert (2025), voorzitter van Fémīya, stelt echter dat het museum nog te vaak top-down beslist, en pleit voor co-bestuur waarin Afrikaanse partners en diaspora-vertegenwoordigers daadwerkelijk inspraak krijgen.

Het museum identificeert voor de periode van 2024-2029 ook vier thema's en prioriteiten.

Thema 3 richt zich op de invloed van erfgoed en geschiedenis op Afrikaanse samenlevingen en hun diaspora's, zowel in het verleden als vandaag. Dit gebeurt via veldonderzoek, analyse van museumcollecties en samenwerking met Afrikaanse partners. Binnen deze thematiek worden complexe maatschappelijke processen onderzocht, zoals koloniale en postkoloniale dynamieken, migratie, identiteit, sociale verandering en de relatie tussen mens en omgeving. De aanpak is interdisciplinair, met bijdragen uit onder andere geschiedenis, antropologie, archeologie, linguïstiek en musicologie. (Africamuseum, 2024)

Toch stellen verschillende stemmen uit de diaspora dat dit thema in de praktijk weinig geloofwaardig is zolang het museum de machtsverhoudingen intern niet doorbreekt. Nadia Nsai (2025) wijst erop dat er voor Afrikaanse experts nauwelijks plaats is binnen leidinggevende functies, wat de gelijkwaardige samenwerking met Afrikaanse partners ondermijnt. In dezelfde lijn stelt Mireille-Tsheusi Robert (2025) dat het onaanvaardbaar en paradoxaal is dat het AfricaMuseum de macht niet deelt met Congolezen: het percentage zwarte medewerkers blijft nagenoeg nihil en geen enkel afdelingshoofd is van Afrikaanse afkomst. Volgens haar toont dit aan dat zelfs de meest bekwame kandidaten vandaag de dag systematisch gediscrimineerd worden. (Tsheusi Robert, 2025)

Specifiek voor immaterieel erfgoed benadrukt thema 3.2 '*Understanding societies through their intangible components*' dat het belang van immateriële culturele elementen voor het begrijpen van Afrika, zijn culturen en diaspora's vaak wordt onderschat of vervormd door te sterk sturende benaderingen. Mondelinge bronnen uit disciplines als taalkunde, muzikwetenschap, antropologie en geschiedenis spelen een sleutelrol bij het reconstrueren van het verleden en het begrijpen van het heden van samenlevingen in of afkomstig uit Afrika. Deze benadering versterkt bovendien endogene kennissystemen door perspectieven zichtbaar te maken die niet door externe visies worden bepaald, en kan complementair zijn aan onderzoek naar materiële cultuur (Africamuseum, 2024; Gibson, 2018).

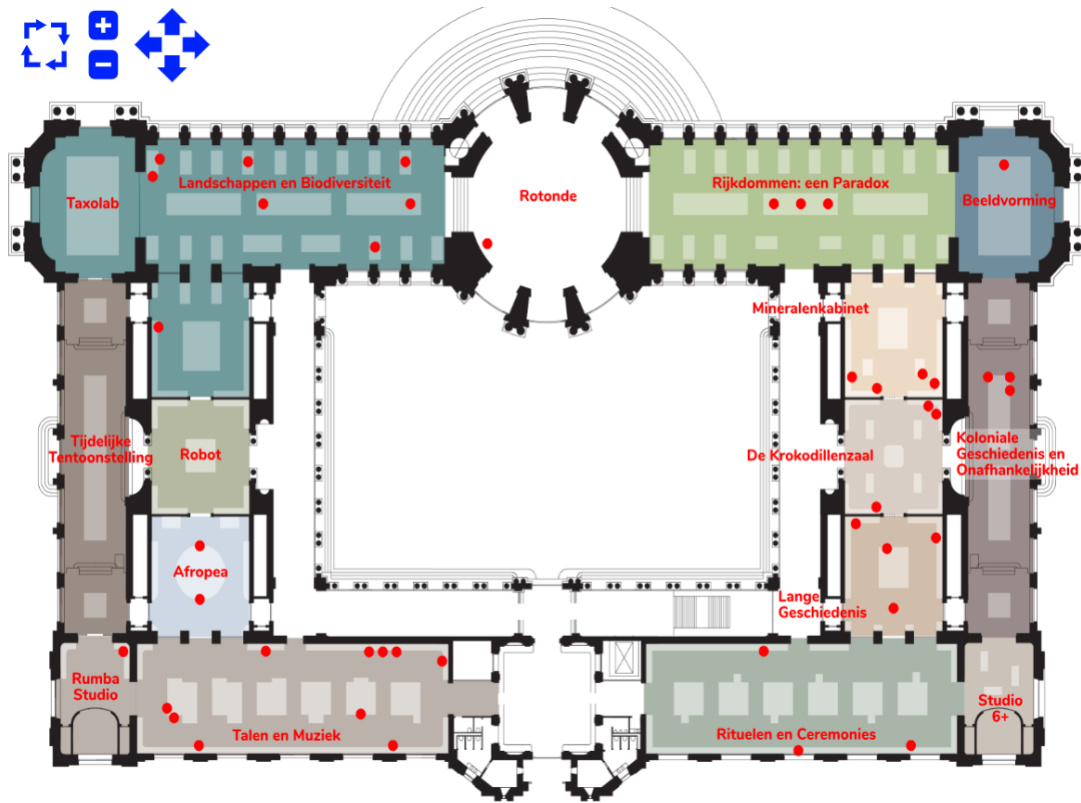
Daarnaast speelt 4.3 *Digital Africa* een belangrijke rol in het digitaal ontsluiten van zowel materiële als immateriële kennis. Door digitale platforms en open toegankelijke databanken te ontwikkelen, wil het museum niet alleen wetenschappelijke samenwerking stimuleren, maar ook de toegankelijkheid van erfgoed informatie voor Afrikaanse gemeenschappen vergroten. (AfricaMuseum, 2024) Zoals eerder aangegeven, wijst Gibson (2018) erop dat de digitalisering van erfgoedcollecties vaak gepaard gaat met een gebrek aan controle door de gemeenschappen van herkomst. Kritiek vanuit de Congolese diaspora (Nsayi, 2025; Robert, 2025; Furniere, 2022) toont al dat hier meer aandacht voor gevestigd moet worden.

Als we de strategie van het museum bekijken, kan men concluderen dat het museum in haar beleid stelt dat ze Congolees immaterieel cultureel erfgoed willen versterken en relevante (en gevraagde) steun biedt aan Afrikaanse instellingen, de bevolking en de diaspora. De uitvoering hiervan lijkt echter nog steeds problematisch. Hoewel het museum in beleidsdocumenten benadrukt dat samenwerking met gemeenschappen en Afrikaanse instellingen centraal staat, blijkt in de praktijk dat beslissingen vaak top-down worden genomen en dat de stem van de gemeenschappen van herkomst beperkt wordt betrokken.

In het volgende hoofdstuk bekijken we hoe immaterieel erfgoed in de praktijk verwerkt wordt in het museum.

4.2.1. Een wandeling door het Museum: Presentatie ICE

Het Africamuseum kent in de permanente tentoonstelling verschillende zalen, zoals afgebeeld op de onderstaande afbeelding.

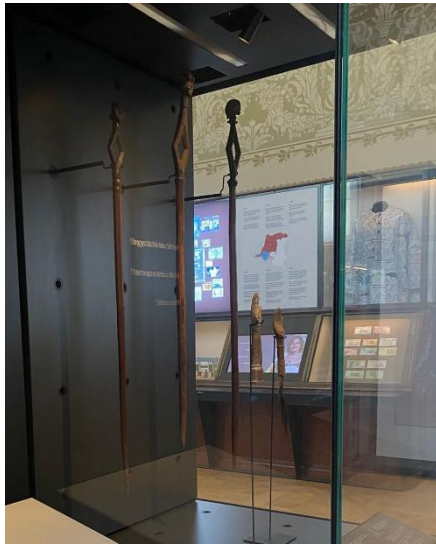
Figuur 5: Plattegrond AfricaMuseum (Africamuseum, z.d.)

Binnen dit onderzoek zijn de 'Rumba Studio', 'Talen en Muziek', en 'Rituelen en Ceremonies' zalen relevant en deze zullen besproken worden in de volgende pagina's. Hoewel dat de zalen (en het volledige museum) betrekking hebben op de DRC, Rwanda en Burundi, merken we dat een groot deel van de collectie over Congo gaat. Hierdoor zullen er wellicht enige veralgemeningen worden gemaakt over de zaal die geen rekening houden met de twee andere landen door de focus van deze scriptie. Dit hoofdstuk biedt slechts de relevante hoofdlijnen van de zalen. Een bezoek aan het AfricaMuseum wordt aangeraden voor een totaal beeld.

4.2.1.1. Talen en Muziek

De eerste zaal die we bezoeken is 'Talen en Muziek'. De naam van deze ruimte is al veelzeggend over wat er te zien valt. Maar hoe geef je iets immaterieels op een fysieke manier weer? Op de muren van deze zaal is uitgebreide uitleg te vinden.

We starten bij het thema taal. In het museum lezen we dat er in Afrika ongeveer tweeduizend talen worden gesproken, waarvan er zo'n zestig in Congo voorkomen. De tentoonstelling

Figuur 6: Palaverstaven en Vliegenkwasten (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

benadrukt niet enkel het aantal talen, maar vooral het belang van deze taalkundige diversiteit binnen de orale traditie. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025)

Taal wordt hier benaderd in haar gebruikscontext: in rituelen, bij educatie en bij het oplossen van conflicten. Vaak worden hierbij ook objecten ingezet om de gesproken woorden kracht bij te zetten, enkele daarvan zijn in het museum tentoongesteld. Een voorbeeld zijn de 'palaverstaven' en 'vliegenkwasten', symbolische voorwerpen die door een gezagsdrager worden gebruikt om raad te geven of te bemiddelen bij discussies binnen de gemeenschap. In dit deel van het museum krijgt oraal

erfgoed veel aandacht. Denk aan spreekwoorden en gezegden, die in de paneltekst wordt aangeduid als immaterieel cultureel erfgoed.

¹Opvallende voorbeelden zijn potdeksels met uitgesneden figuren die naar spreekwoorden verwijzen. Deze werden tot halverwege de 20e eeuw vervaardigd en versierd door Woyo-kunstenaars. Hoewel het museum kort uitlegt in welke context deze deksels werden gebruikt, wordt er verder weinig informatie gegeven over de Woyo-gemeenschap of de kunstenaars zelf. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025).

Figuur 7: Pottendeksels met spreekwoorden. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

¹ Spreekwoord is waarschijnlijk 'Wie geiten vastbindt, eindigt met een touw vol knopen'. Dit betekent dat je goed nadenken moet voor je aan iets begint. Ook kan het betekenen dat er problemen komen als twee mensen te dicht op elkaars lip zitten.

Ook zijn er geschriften, vertalingen, boeken en grammaticale regels te zien. Daarnaast worden vragenlijsten getoond die gebruikt werden bij lokale bevolkingsgroepen om meer inzicht te krijgen in hun talen en deze te documenteren. Op de objectkaartjes wordt erkend dat deze vragenlijsten vaak door linguïsten in een Europese taal zijn opgesteld, waardoor veel onvertaalbare nuances verloren zijn gegaan. Dit onderstreept de noodzaak van aanvullende methodes om de rijkdom van deze talen recht te doen. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025).

In het gedeelte over muziek zijn tal van muziekinstrumenten te bewonderen. Bij elk instrument staat een korte toelichting die extra context biedt. Een voorbeeld daarvan, te vinden bij de trommels, is de volgende tekst:

“Een trom met een verhaal: wanneer een spleettrom wordt aangeslagen, klinkt de ene zijde ‘of (‘lip’) lager dan de andere. Die twee klanken stemmen overeen met de twee basistonen van de meeste Centraal-Afrikaanse toontalen. Daardoor kunnen spleettrommen de melodie van standaardzinnen reproduceren en boodschappen over grote afstand overbrengen.” (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025).

Figuur 8: Spleettrommen. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

Verschillende orkesten, waaronder dat van de Mangbetu-volkeren, worden in de tentoonstelling belicht. Binnen deze gemeenschap waren muziek en dans tot relatief recent nog uitgesproken symbolen van macht. De toelichting bij de instrumenten van het hoforkest, waaronder ivoren hoorns en spleettrommels, maakt duidelijk dat het orkest collectieve dansen begeleidde. Van de leider werd verwacht dat hij zijn danstalent toonde om zijn gezag te bevestigen.

In het museum wordt muziek, samen met dans, voorgesteld als een vorm van orale traditie die via het gesproken en gezongen woord wordt doorgegeven. In de Congolese context werden, en

worden, liederen vaak collectief gezongen, waarbij het publiek een actieve rol speelt in elk optreden. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025).

4.2.1.2. Rumba Studio

*Figuur 9: Kinderen volgen Congolese danstutorial.
(AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).*

Wanneer men de zaal 'Talen en Muziek' helemaal doorloopt, komt men uit bij een hedendaagse tentoonstelling over Congolese muziek, met de focus op het genre *rumba*. Vanop afstand zijn de kenmerkende Congolese ritmes al te horen, afkomstig van een groot scherm dat bezoekers aantrekt met populaire liedjes en zelfs een danstutorial aanbiedt op de daarvoor voorziene dansvloer. Deze interactieve opstelling spreekt een zeer divers publiek aan.

Zoals eerder vermeld, werd dit muziekgenre ook opgenomen op de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van UNESCO. In videofragmenten geven Congolese experts meer uitleg over het genre en de culturele betekenis ervan. Verder zijn in deze studio portretten en schetsen te zien van tientallen befaamde Congolese artiesten, met een introductie over wie ze zijn of waren, en hoe zij hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de Congolese muziek.

Figuur 10: Videofragmenten Congolese experts. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

4.2.1.3. Rituelen en Ceremonies

In de zaal Rituelen en Ceremonies wordt het verhaal over levensfasen en tradities verteld door Afrikanen zelf. Grote schermen tonen videofragmenten van mensen uit Congo, Rwanda en Burundi, die in hun eigen woorden verhalen delen over rituelen en gebruiken rond geboorte, opvoeding en onderwijs, huwelijk, welzijn, leiderschap, dood en herdenking. Deze persoonlijke getuigenissen geven een levendig en authentiek beeld van hoe tradities vandaag nog steeds betekenisvol zijn in het dagelijks leven.

Naast deze video's worden ook diverse objecten tentoongesteld die inzicht geven in hoe deze thema's in het verleden vorm kregen. Deze voorwerpen, vaak ritueel geladen, tonen hoe belangrijke momenten in het leven werden begeleid met symboliek en gebruiken. Zo ontstaat een dialoog tussen verleden en heden, waarin zowel continuïteit als verandering zichtbaar wordt.

Figuur 11: Scherm bij thema 'Huwelijk'. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

Een voorbeeld van wat er wordt tentoongesteld zijn de maskers die gebruikt worden bij de mukanda-initiatie. Deze maskers stellen bovennatuurlijke wezens voor die de jongens (tijdelijk afgezonderd in het kader van hun inwijding) beschermen en onderwijzen. Ze spelen een centrale rol in het overgangsritueel van kind naar volwassene. Op de afbeelding is ook een van de toelichtingspanelen te zien, met een beknopte beschrijving van de betekenis en functie van deze maskers.

Figuur 12: Mukanda-initiatie masker en paneltekst. (AfricaMuseum, eigen foto, 22 mei 2025).

4.2.2. Projecten

Naast de permanente tentoonstelling over ICE werkt het AfricaMuseum aan diverse projecten en initiatieven rond dit erfgoed. Enkele toonaangevende voorbeelden zijn hier opgelijst.

4.2.2.1. Case 1: Boma-Capital

Het Boma-Capitale project (2024–2028) is een samenwerking tussen de Université Président Kasa-Vubu (UKV) in Boma, de Université de Kinshasa (UNIKIN) en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Het project wil de rijke geschiedenis en het waardevolle erfgoed van Boma, een stad in de Democratische Republiek Congo, opnieuw onder de aandacht brengen en inzetten als hefboom voor duurzame en inclusieve ontwikkeling.

De kern van het project is capaciteitsopbouw: het opleiden van jonge Congolese onderzoekers (8 masterstudenten en 2 promovendi) in geschiedenis en museologie, het uitvoeren van nieuw historisch onderzoek, en het delen van de resultaten met de lokale bevolking en een breder publiek. Dit zal gebeuren via tentoonstellingen (waaronder een grote expo in Boma in 2025), audiovisuele producties (podcasts, video's,...), een virtuele bibliotheek voor de studenten aan de universiteiten en een speciale projectwebsite.

Tijdens een eindpresentatie in het AfricaMuseum, over de eerste fase van dit project, ging men dieper in op o.a. de eerste bevindingen en de doelstellingen. Opvallend is de participatieve aanpak: lokale onderzoekers, studenten en bewoners zijn actief betrokken bij het ontwikkelen van tentoonstellingen. Niet alleen archieven, maar ook verhalen, herinneringen en rituelen krijgen een plaats in het project. Zo wordt immaterieel erfgoed, zoals orale geschiedenis en culturele praktijken, erkend als waardevolle bron van kennis. Co-creatie staat zeer centraal: erfgoed wordt niet alleen bestudeerd, maar gedeeld en opnieuw verankerd in de gemeenschap. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 22 mei 2025).

4.2.2.2. Case 2: Sankara Mutoni

Een sprekend voorbeeld van hoe het Africamuseum samenwerkt rond immaterieel erfgoed is het project van architect en schrijver Sankara Mutoni, die een boek voorbereidt over traditionele architectuur in Rwanda (verschijnt in oktober 2025). De verbanden die Mutoni onderzoekt overstijgen Rwanda en zijn ook herkenbaar in landen als Congo, Burundi, Oeganda en Zimbabwe.

Tijdens een vergadering op 15 mei in het museum, verteld Mutoni dat zijn focus niet ligt op de bouwstijlen op zich, maar op de rituelen, waarden en geesten die hebben geleid naar bepaalde bouwstijlen en gemeenschapsvormen. Hij besteedt bijzondere aandacht aan tradities rond de koe in Rwanda en behoudt bewust onvertaalbare Rwandese termen in zijn boek.

Het Africamuseum ondersteunt zijn werk via archiefbeelden en de publicatie maakt deel uit van een geplande tentoonstelling in de Afropea-zaal, vormgegeven in co-creatie met een kunstenaar. Het project hoe artistiek onderzoek, persoonlijke betrokkenheid en museale steun samenkomen om immaterieel erfgoed zichtbaar en betekenisvol te maken. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 15 mei 2025).

4.2.2.3. Case 3: Educatieve workshop voor kinderen: “Opgroeien”

Ook jonge kinderen worden in het museum op een interactieve manier ondergedompeld in het thema van ICE. Zo is de workshop ‘Opgroeien’ speciaal ontwikkeld voor leerlingen van het 4de tot en met het 6de leerjaar. Deze workshop behandelt op speelse wijze verschillende gebruiken en tradities uit Centraal-Afrika die belangrijk zijn voor de overdracht van kennis, vaardigheden en waarden. In een intern, beschrijvend document (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 24 mei 2025) voor o.a. gidsen kan men zien dat dit thema vooral wordt benaderd via gesproken en visuele taal, met bijzondere aandacht voor spreekwoorden over het opgroeien.

Figuur 13: Kinderen op uitstap in het Africamuseum. (AfricaMuseum, z.d.).

De kinderen bezoeken tijdens deze workshop de zalen 'Rituelen en Ceremonies' en 'Talen en Muziek', met meer informatie van een gids. De methodiek legt de nadruk op participatie, spel en creativiteit. Kinderen worden aangemoedigd om zich uit te drukken, kritisch na te denken en eigen interpretaties te maken.

Het programma werd ontwikkeld in samenwerking met leerkrachten onderzoekers en de educatieve dienst van Nationaal Museum van Lubumbashi (Congo) en sluit aan bij het bredere renovatie- en educatieproces van het museum. De focus ligt op een open en niet-stereotiepe benadering die het intercultureel leren stimuleert. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 24 mei 2025)

4.2.2.4. Case 4: FORUM

Meer overkoepelend en gericht op participatie, dekolonisatie en het voorzien van een platform voor Afrikanen en Afrodescendenten, is het programma FORUM. In de projectbeschrijving als indiening op een projectoproep van het AfricaMuseum (persoonlijke communicatie, 28 mei 2025), zien we de volledige titel: 'The AfricaMuseum as a FORUM for African Cultural Heritage Communities and Fellows'. Dit toont al meteen welke ambitie achter dit programma schuilt. Het bouwt voort op de ervaring die het AfricaMuseum en partnerinstelling BOZAR de afgelopen twintig jaar hebben opgedaan in samenwerking met Afrikaanse gemeenschappen en diaspora's.

Het project creëert een polyfoon, participatief en interdisciplinair platform dat Afrikaanse en Afrodescendente kunstenaars, onderzoekers, activisten en culturele spelers samenbrengt. Het doel is om ruimte te geven aan nieuwe verhalen en zelfrepresentatie, de toegang tot archieven en collecties te verbeteren, en co-creatie te stimuleren rond thema's zoals identiteit, representatie en restitutie van erfgoed. Forum omvat o.a. Kunstenaars- en journalistenresidenties die nieuwe perspectieven bieden op de collecties en de museale praktijk helpen vernieuwen. Ook publieksprogramma's zoals debatten, festivals, tentoonstellingen en educatieve activiteiten vallen hieronder. Op vlak van ICE, kan FORUM dus ook een platform bieden voor het uitoefenen en verspreiden hiervan. (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 28 mei 2025)

In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de doelstelling van het AfricaMuseum om zich te dekoloniseren en hoe ze die aanpakken.

4.3. Dekolonisatie in het museum

De meeste projecten en initiatieven die de afgelopen jaren in het museum zijn gerealiseerd, komen voort uit een bredere context: het streven naar de dekolonisatie van het museum. Dit is een doel dat al geruime tijd aandacht krijgt, en dat sinds de Black Lives Matter-protesten in 2020 extra urgentie heeft gekregen. De eerder genoemde projecten zijn sprekende voorbeelden van hoe dit streven in de praktijk vorm krijgt. Maar waarom wil het museum dekoloniseren en hoe geeft het daar concreet invulling aan?

Het AfricaMuseum onderging van 2013 tot en met 2018 een grootschalige renovatie. In hun strategie voor 2024-2029 (Africamuseum, 2024) benadrukken ze dat deze renovatie het AfricaMuseum ertoe heeft aanzet om bewust te kiezen voor een dekoloniserende aanpak. De komende jaren willen ze deze koers verderzetten en het verleden, heden en de toekomst kritisch en open blijven benaderen. Hun visie bevat sindsdien ook de intentie om, ook na de heropening, veranderingen te blijven maken. Zo zijn er na 2018 nog nieuwe elementen toegevoegd, zoals de verplaatsing van een depot met stereotype beelden. Daarmee wil het museum de eigen koloniale erfenis zichtbaar maken en kritisch bevragen.

Het aankaarten van racistische beeldvorming blijft een prioriteit, wat onder andere blijkt uit de opening van de ruimte 'Let's talk about racism' in mei 2023. Hiermee benadrukt het museum dat racisme niet enkel tot het koloniale verleden behoort, maar ook vandaag nog wereldwijd voorkomt. Het AfricaMuseum wil bijdragen aan het maatschappelijk debat en verbindingen stimuleren in de steeds diverser wordende samenleving. Vooral jongeren wil het bewustmaken en een bredere blik op migratie en identiteit bieden.

In het persdossier over de heropening van het museum (Africamuseum, 2018) wordt voormalige museumdirecteur Guido Gryseels geïnterviewd. De vernieuwingen in de permanente tentoonstelling werden ook gedaan met dekolonisatie in het achterhoofd. Het AfricaMuseum wou volgens Gryseels in de nieuwe vaste tentoonstelling een eigentijds en toekomstgericht beeld van Afrika tonen, met aandacht voor thema's zoals diaspora, biodiversiteit, klimaat en het dagelijks leven. Tegelijk willen ze een kritischer verhaal brengen over het koloniale verleden en fungeren als herinneringsplek voor Belgen en Congolezen. Daarnaast wil het museum een platform voor debat zijn, met de Afropea-zaal als dynamische ruimte waar de diaspora hun eigen verhaal delen en bezoekers kunnen meedenken en bijdragen.

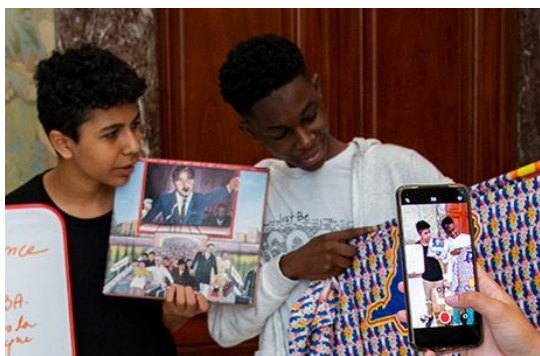
Het AfricaMuseum is niet alleen een museum, maar ook een belangrijk centrum voor wetenschappelijk onderzoek. In 2024 begon het aan een nieuwe fase van samenwerking met Afrikaanse partners, waarbij gelijkwaardig partnerschap en gezamenlijke kenniscreatie centraal staan. Onderzoekers spelen hierbij een sleutelrol in het kritisch bestuderen van het koloniale verleden én in natuur- en milieuwetenschappen. Zo wil het museum bijdragen aan duurzame kennisuitwisseling en maatschappelijke dialoog. (Africamuseum, 2024)

Al deze veranderingen worden in hun visie beschreven als dekolonisatie. Voor het AfricaMuseum betekent dekolonisatie in de eerste plaats het verleden kritisch blijven onderzoeken, samen met Afrikaanse partners en diaspora-gemeenschappen want alleen op die manier is dit proces legitiem.

Personen uit Afrika en de diaspora zullen ook op een betekenisvolle manier steeds meer betrokken worden bij zowel wetenschappelijk onderzoek als publieksactiviteiten. Met deze participatieve aanpak streeft het museum naar co-creatie in de brede zin van het woord.

Wetenschappers van het AfricaMuseum werken bijvoorbeeld al met ‘citizen science’, waarbij burgers meehelpen bij onderzoek, zoals herkomststudies. Het museum blijft een belangrijk kenniscentrum, maar beperkt zich niet meer tot afstandelijk academisch werk. (Africamuseum, 2024)

Dekoloniseren doet het museum niet alleen. Verschillende organisaties nemen de verantwoordelijkheid mee op zich om bezoekers een zo correct mogelijk beeld aan te bieden van de tentoonstellingen in het museum. Het Vlaams-Afrikaans huis Kuumba, een plek van dialoog tussen Vlaamse en Afrikaanse culturen en een aanbieder van entertainment, is één van

Figuur 14: Workshop ‘Dekolonisatie in het AfricaMuseum’. (Kuumba, z.d.)

deze organisaties. Zij zetten in partnerschap de workshop ‘Dekolonisatie in het AfricaMuseum’ op poten sinds het schooljaar 2023-2024. Dit is een educatief pakket dat een totaal beeld meegeeft van de Belgisch-Congolese koloniale geschiedenis. Het doelgroep is studenten uit de middelbare 3de graad. (Kuumba, z.d.)

Fémiya is een Franstalige diaspora- en feministische organisatie die werkt rond interculturaliteit, kolonisatie, racisme, feminisme en ecologie. Ze staan bekend om hun feministische en

dekoloniale wandelingen in heel België. Ze organiseren op eigen initiatief, in samenwerking met het AfricaMuseum, dekolonisatiewandelingen over stereotypen en koloniale propaganda. De inhoud van deze tours wordt in detail besproken in hun catalogus van 2025 (Addendum 2). Deze sinds 1999 bestaande

Figuur 15: Fémïya Logo. (Fémïya, z.d.)

tour, die ook na Black Lives Matter relevant blijft, legt

de nadruk op hoe oude stereotypen over zwarte mensen in de koloniale tijd nieuw leven kregen en helpt bezoekers de koloniale propaganda achter de collecties te begrijpen en hedendaagse vooroordelen te doorzien. Daarnaast belicht een andere tour in de museumtuinen het beladen verleden van de 'mensentuin' die daar ooit stond.

In een persbericht van 24 maart 2025 (Addendum 3) liet Fémïya echter weten dat ze de samenwerking met het AfricaMuseum opschorten, omdat het museum volgens hen nalaat interne problemen en structureel racisme aan te pakken, geen duidelijke stappen zet na de kritiek van Nadia Nsai, en niet ingaat op hun voorstel om samen een breed maatschappelijk debat te organiseren. Ondertussen werden er wel nog enkele activiteiten gehouden die onder de originele partnerschap vielen en wordt er onofficieel gezegd dat de samenwerking wordt herzien. (persoonlijke communicatie, 2 juni 2025)

Daarnaast was er ook COMRAF (Comité Koninklijk Museum Midden-Afrika–Afrikaanse verenigingen), een diasporaorganisatie die moest dienen als een adviserend orgaan. Voor de renovaties waren zij al actief, maar deze taak werd groter in de aanloop naar de renovaties. Het was de intentie van dit orgaan om sterk betrokken te blijven na de renovaties, maar de samenwerking kwam uiteindelijk toch tot een eind omdat hier geen wederzijds enthousiasme voor was. Sindsdien is het niet duidelijk of de samenwerking ooit weer opgepakt zal worden. (persoonlijke communicatie, 2 juni 2025). Voorzitter Billy Kalonji sprak hier ook zeer openlijk over in de pers en vraagt om meer erkenning en inspraak:

"Als we de problemen niet hadden aangekaart, stonden we vandaag misschien nog nergens"

Comraf vindt namelijk dat ze permanent, in een kantoor, aanwezig horen te zijn in het museum. De toenmalige directeur, Guido Gryseels, vond dit volgens Kalonji echter een stap te ver gaan en bovendien te complex vanwege de federale structuur van het museum. Dus ook hier komt

het er weer op neer dat structurele samenwerkingen met diaspora- en Afrikaanse organisaties op bestuursniveau niet mogelijk worden gemaakt. De tijdelijke en kleinschalige projecten lijken, net als de beleidsdocumenten, een inclusieve en maatschappelijk alert museum voor te stellen. Maar wanneer men gaat luisteren naar de stemmen die het museum zou moeten weerspiegelen, blijkt het dat zij niet gehoord worden.

4.3.1. Tervurologie

Naast alle opiniestukken en onderzoeken rond het museum en haar vele problemen, wilde het algemeen cultuurtijdschrift *RektoVerso* een andere methode hanteren om het gesprek over het museum aan te gaan. In hun zomernummer van 2025, *Tervurologie*, proberen ze de toekomst van Tervuren opnieuw in te beelden, en dit zonder enige grenzen. Van strips over avontuurlijke missies in het museum, tot sprookjes met een kwaadaardige heks: allerlei literaire en visuele vormen worden ingezet om een alternatief Tervuren te schetsen.

Wat uit het magazine vooral naar voren komt, is dat ‘het gesprek’ over de dekolonisatie van het AfricaMuseum zó vaak en zó uitvoerig gevoerd is, dat het intussen vaak vastloopt in terugkerende analyses en vertrouwde standpunten. *Tervurologie* probeert daarom een andere insteek: niet nóg meer reflectie, maar verbeelding als middel om voorbij bestaande kaders te denken. (Kanobana et al., 2025)

Een interessante bijdrage kwam van Tine Geunis, voormalige diensthoofd van Educatie in het AfricaMuseum. Ze brengt in haar column op dat zij in de toekomst graag meer leraren, ouders en leerlingen over de vloer ziet komen. Dagelijks gaan er zo’n miljoen kinderen en jongeren naar school, maar slechts 25.000 bereiken het museum. Dit is echter een belangrijk doelgroep dat onderwezen zou kunnen worden over thema’s die zo actueel zijn in ons land. (Kanobana et al., 2025)

Zij vindt dus dat het AfricaMuseum ook, via educatie, moet bijdragen aan het afbreken van koloniale beeldvorming rond Afrikaans erfgoed, ook over de grenzen van het museum heen:

“Ouders en kleuterleiders kunnen daarom in het toekomstig AfricaMuseum terecht voor workshops en experten over beeldvorming over Centraal-Afrika. Hoe en waar kunnen ze kinderen immers bewust laten kennismaken met Afrikaans erfgoed, in een maatschappelijke context vol stereotiepe beelden?”

Hoe kunnen ze stereotypen herkennen én uitdagen met tegenverhalen?” Tine Geunis, p. 22

Wat vooral opviel bij het lezen van dit tijdschrift, en nuttig is voor dit onderzoek, is durven. Het museum moet durven breken met oude structuren, durven loslaten wat niet meer werkt, en durven luisteren naar stemmen die lang genegeerd zijn. Durven om niet enkel te behouden, maar ook te transformeren. Alleen door echt moedige keuzes te maken, zoals de gastredactie dat deed in hun bijdragen, kan een plek als het AfricaMuseum evolueren tot een ruimte van gedeeld erfgoed.

In het volgende hoofdstuk worden verschillende perspectieven over het museum geanalyseerd om te begrijpen hoe het museum beoordeeld wordt wat betreft haar rol in de herwaardering van Congolees immaterieel cultureel erfgoed en de mate waarin deze dekoloniaal wordt ingevuld.

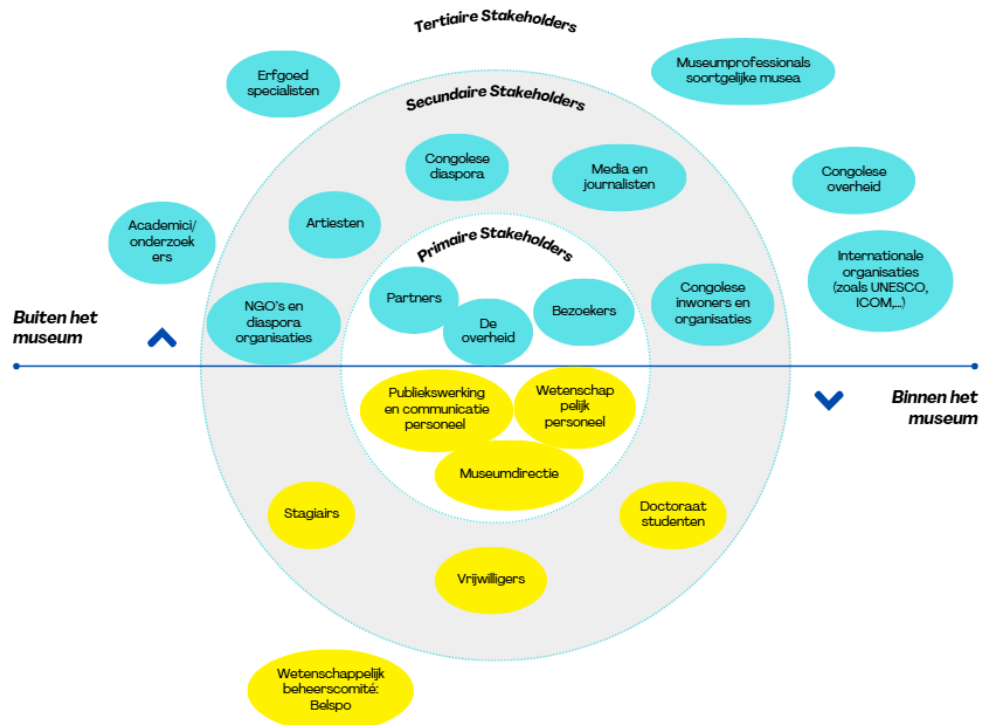
4.4. Multistakeholderanalyse

Zoals eerder vermeld vormt het verzamelen van meningen en perspectieven van verschillende betrokkenen een cruciaal onderdeel van dit onderzoek naar Congolees immaterieel erfgoed in het AfricaMuseum. Om deze diversiteit aan visies in kaart te brengen, werd een multistakeholderanalyse uitgevoerd. Deze analyse is gebaseerd op acht semi-gestructureerde diepte-interviews met sleutelactoren uit het erfgoedveld, waaronder museumprofessionals, academici en vertegenwoordigers uit de Congolese diaspora. De verzamelde data bieden inzicht in de uiteenlopende belangen, machtsverhoudingen en verwachtingen die de debatten rond het museum en de bredere dekolonisatie van musea vandaag de dag vormgeven.

4.4.1. Overzicht van de Stakeholders

Een initiële brainstormsessie bracht de verschillende interne en externe stakeholders van het museum, in kader van dit onderzoek, in kaart. Deze werden ook verdeeld van primair (meeste invloed en belang) tot tertiair. Op basis hiervan, werd er getracht om op elk niveau te spreken met een stakeholder. Wegens de omvang en de tijdsbeperking van dit onderzoek werd dit doel niet volledig behaald, maar ik kon toch interviews afleggen met negen uiteenlopende stakeholders. Meer gesprekken met inheemse Congolezen zou een beter inzicht hebben

gegeven over het verschil in ervaring van de Congolese diaspora. Ook had ik graag het perspectief van de overheid willen aanhoren.

Figuur 16: Stakeholder mapping

In de onderstaande tabel kan er vervolgens meer informatie gevonden worden per respondent:

Naam Respondent	Stakeholderpositie	Titel	Organisatie/Afdeling	Expertise
Rémy Jadinon	Wetenschappelijk personeel	Museumprofessional: Ethnomusicoloog	Africamuseum: Culturele Antropologie & geschiedenis	Contextualisatie van de muzikale tradities in Centraal-Afrika
Jorijn Neyrinck	Erfgoedspecialiste	Expert immaterieel erfgoedbeleid	- Werkplaats Immaterieel Erfgoed (Coördinator) - Vice-Voorzitter Vlaamse Unesco Commissie (Vice-voorzitter)	Immaterieel erfgoed, cultuurparticipatie, cultuurbeleid
Marieke Van Bommel	Museumprofessional soortgelijke musea	Algemeen directeur	- Nationaal Museum van Wereldculturen - Wereldmuseum	Museumwerking, participatie, dekoloniseren van musea
Pauline Malenga Mwanga	Personeel Publiekswerking en Communicatie &	Communication and Press Officer	- Africamuseum: Communicatie	Dekolonisatiestudies, Congolese diaspora

	Congolese diaspora in België		- Congolese Kring	
Simeon Muniputu Inana	Onderzoeker & inwoner van de DRC	Masterstudent Universiteit van Kinshasa	Studentonderzoeker project Boma Capital (Africamuseum, Universiteit van Kinshasa & Universiteit Président Joseph Kasa Vubu (Boma))	Congolees erfgoed - focus op Boma in kader van het project Boma Capital & Masterthesis.
Isabelle van Loo	Personeel Publiekswerking en Communicatie	Verantwoordelijke Partnerschappen	Africamuseum: Publiekswerking	Partnerschappen met diaspora & Afrikaanse artiesten
Marie-Reine Iyumva	Personeel Publiekswerking en Communicatie & Afrikaanse diaspora	Museumprofessional: Partnerschappen	Africamuseum: dienst Partnerschappen + Permanente tentoonstelling	Partnerschappen met diaspora & Afrikaanse artiesten
Anonieme Respondent	Congolese diaspora in België & NGO- en diaspora organisaties	Publieksgericht	Anonieme Respondent	Afrikaanse gemeenschappen, dekolonisatie, Congolese diaspora
Badibanga Ndeka (Badi)	Partners, Congolese diaspora in België & Artiest	Hip Hop Artiest & Oprichter	Café Rumba (in samenwerking met het Africamuseum)	Rumba (Erfgoed UNESCO), Congolese diaspora

Tabel 2: Stakeholders

4.4.2. Analyse

De analyse van de interviews bracht een aantal terugkerende thema's naar voren die respondenten aanhaalden. Deze linken werden ook in de literatuur teruggevonden. Allereerst kwam uiteraard het thema immaterieel erfgoed aan bod, en de manier waarop dit zowel binnen als buiten het museum betekenis krijgt. Een ander prominent thema betreft participatie en co-creatie.

Daarnaast kwamen de verwachtingen ten aanzien van het AfricaMuseum naar voren: respondenten uitten verschillende visies over de maatschappelijke rol die het museum vandaag zou moeten spelen. Een derde centraal thema is de dekolonisatie van het museum.

Vervolgens werd ook de rol van de Belgische overheid besproken, meer bepaald de beperkingen die voortvloeien uit de federale structuur waaronder het AfricaMuseum zich bevindt.

Tot slot werd er stilgestaan bij de rol van de Congolese overheid en bij de betrokkenheid van Congolezen uit de diaspora en uit Congo zelf.

In wat volgt worden deze thema's verder uitgediept en geïllustreerd aan de hand van citaten uit de interviews. Afsluitend wordt er gereflecteerd over de belangrijkste bevindingen die uit deze analyse naar voren komen.

4.4.2.1. Congolees Immaterieel erfgoed

In de gesprekken over immaterieel erfgoed binnen het AfricaMuseum komt duidelijk naar voren dat de waarde van immaterieel erfgoed niet losstaat van de mensen die het dragen. Het is verankerd in herinnering, ervaring, zingeving en sociale relaties.

Wat als cruciaal wordt beschouwd voor het in stand houden van Immaterieel erfgoed is intergenerationele kennisdeling. Volgens Pauline Malenga Mwanga werd dit proces tijdens de kolonisatie verstoord, door het opdringen van de Westerse cultuur, en heeft dit tot de dag van vandaag invloed. Vanuit haar eigen familiale geschiedenis geeft ze aan dat de vorige generaties, die dichter stonden bij de kolonisatie, het zeer moeilijk vonden om te spreken over deze tijd. Hierdoor is de Congolese samenleving gestopt met elkaar te spreken. Wat in de Congolese context de voornaamste manier is van kennisdeling en cultuur overbrengen. Ze benadrukt hoe belangrijk het is dat jongeren opnieuw toegang krijgen tot rituelen en verhalen die verloren gingen door koloniale breuken.

“En dit eigenlijk, die samenlevingsstructuur of de manier waarop de Congolese hun identiteit al jarenlang hebben kunnen onderhouden, daar is er vandaag een breuk mee gekomen.”

Immaterieel erfgoed wordt dus gezien als een belangrijk onderdeel van de Congolese identiteit. Deze delen van je cultuur en geschiedenis niet kennen leidt tot moeilijkheden bij het beantwoorden van existentiële vragen zoals wie je bent, wat je betekent in de maatschappij en waar je staat op religieuze vlakken.

Als voorbeeld van dit verlies brengt Pauline de bruidsschat op:

“En wat we eigenlijk ook zien met de bruidsschat, is dat heel veel mensen eigenlijk de essentie van het verhaal niet meer begrijpen. ...Maar het verhaal erachter, de symbolische betekenis, dat gaat ook verloren.”

Ook de generatie van haar ouders, die grotendeels de generatie is die als eerst naar België migreerden, kaart ze aan. Hoewel dat deze generatie niet per se de kolonisatie heeft meegemaakt, hadden ze een heleboel andere problemen en bezigheden toen ze hier aankwamen. Hierdoor merkt ze dat het overbrengen van hun talen, rituelen en verhalen naar de achtergrond verdween. Pauline ziet het feit dat wij ons kunnen bezighouden met en

onderwijzen over dergelijke kwesties, zoals immaterieel erfgoed en de transmissie daarvan dus ook als een privilege waar onze generatie gebruik van moet maken.

Een andere respondent die ook actief is in de Congolese diaspora en ngo-sector, maar ervoor koos om anoniem te blijven, benadrukt eveneens het belang van de sociale factor in immaterieel cultureel erfgoed. Interactie en constante wisselwerking zijn noodzakelijk om ervoor te zorgen dat het erfgoed blijft voortleven.

De beleving en transmissie van Congolees ICE wordt tevens anders ingeschat in België en in Congo. In België heeft de diaspora makkelijker toegang tot bepaalde kennis, al wordt deze vaak gefilterd door een koloniale bril, vertelt de respondent. Maar in Congo hebben ze nog minder opties, dus noemt ook deze respondent het een privilege om in haar schoenen te staan.

Aangezien zij zelf niet in Congo heeft gewoond, kan ze het perspectief van Congolese inwoners niet volledig vatten.

Er werd ook een gesprek gevoerd met Simeon Muniputu Inana, een Congolese student.

Simeon benadrukt dat er een duidelijk verschil bestaat tussen hoe Congolezen in België en in Congo cultureel erfgoed ervaren. Volgens hem is deze kloof deels het gevolg van de koloniale geschiedenis en de sterke invloed van religie die tijdens de Belgische kolonisatie werd geïntroduceerd. In Congo wordt veel immaterieel erfgoed vaak geassocieerd met hekserij. Hierdoor ontbreekt soms het bewustzijn van de culturele waarde ervan.

In België daarentegen merkt hij dat Congolezen meer bewust zijn van de betekenis van hun erfgoed. Dit bewustzijn wordt versterkt door confrontaties met musea en de collecties daarin. Hij vindt dat ze hierdoor een dieper besef ontwikkelen van de Congolese cultuur, in het verleden en nu.

■ **« On n'a pas vraiment accès à la vraie histoire de notre pays. »**

Hij benadrukt dat immaterieel erfgoed niet alleen cultureel, maar ook economisch van groot belang is. Volgens hem kunnen elementen zoals muziek en dans dienen als instrumenten voor gemeenschapsontwikkeling én bijdragen aan de uitstraling van de Congolese cultuur wereldwijd. Grote artiesten uit de Democratische Republiek Congo laten zien hoe immaterieel

erfgoed internationaal kan schitteren en zo trots en verbondenheid kan creëren bij de lokale bevolking.

Badi, een Congolese artiest en oprichter van Café Rumba in België, illustreert met zijn tentoonstelling over Congolese Rumba het cruciale belang van immaterieel cultureel erfgoed als drager van geschiedenis en identiteit. Hij benadrukt dat muziek, en dan specifiek rumba, een krachtig medium is om het verhaal van Congo te vertellen, niet enkel vanuit een klassiek historisch perspectief, maar ook door de persoonlijke en collectieve ervaringen van gewone Congolezen zichtbaar te maken.

Zowel de anonieme respondent als Simeon leggen een directe link tussen immaterieel erfgoed en het collectieve culturele geheugen. De anonieme respondent benadrukt ook dat immaterieel erfgoed een essentiële rol speelt in het vormen van de identiteit van individuen en gemeenschappen en tegelijk een tegengewicht biedt aan het koloniale narratief: door immateriële praktijken te herwaardenen en zichtbaar te maken, ontstaat ruimte voor nieuwe verhalen en perspectieven.

Simeon vult dit aan door te beschrijven hoe collectief geheugen ontstaat uit gedeelde herinneringen en rituelen die door een gemeenschap worden gekoesterd en doorgegeven. Hij wijst erop dat gemeenschappen actief bepalen welke verhalen worden herdacht en welke vergeten, bijvoorbeeld over ceremonies of nationale helden zoals Lumumba. Zo vormt immaterieel erfgoed niet alleen een brug tussen verleden en heden, maar ook een dynamisch proces waarmee samenlevingen hun geschiedenis herinterpreteren en doorgeven aan toekomstige generaties.

4.4.2.2. Participatie & Co-creatie

De rol van het Africamuseum in het herwaardenen van Congolees ICE kon door de respondenten niet losgekoppeld worden van de rol van Congolezen en/of de Congolese diaspora zelf. Er moet een fundamentele en gelijkwaardige samenwerking met de erfgoedgemeenschappen zelf zijn.

Binnen de afdeling ‘Culturele Antropologie en Geschiedenis’ van het Africamuseum wordt dit ingezien. Een eerste punt dat door Rémy Jadinon, hoofd van de muzikale collectie in het AfricaMuseum, werd aangehaald was de uitdaging van een grote informatie- en kenniskloof

tussen de collecties en hun oorspronkelijke gemeenschappen. Veel objecten en geluidsopnames in de collectie zijn verzameld door niet-professionals, waardoor cruciale contextuele gegevens zoals lokale namen, makers en betekenissen ontbreken. Dit gebrek aan informatie beperkt het begrip van het erfgoed en benadrukt de noodzaak om kennis uit de gemeenschappen actief te betrekken in het onderzoeksproces.

De institutionele structuur van het museum, als staatsinstelling, bepaalt de manier waarop wetenschappelijke samenwerking met Congolese partners kan plaatsvinden. Samenwerking verloopt voornamelijk via formele kanalen met overheden en instituten, wat bureaucratische barrières creëert en directe participatie van lokale gemeenschappen bemoeilijkt. Bovendien vormen communicatieproblemen en de geografische en culturele afstand bijkomende obstakels om duurzame en gelijkwaardige partnerschappen op te bouwen. Ondanks deze beperkingen erkent Rémy dat participatieve en co-creatieve methodes essentieel zijn om het gedeelde erfgoed beter te contextualiseren en te valoriseren.

Daarom richt de afdeling zich op kleinschalige, wetenschappelijk gefundeerde projecten zoals 'B-Music', waarbij master- en PhD-studenten uit Congo betrokken worden bij het digitaliseren en analyseren van de muziekcollecties. Dit biedt een platform voor directe kennisuitwisseling, waardoor het museum en de Congolese onderzoekers gezamenlijk kunnen werken aan een rijker en genuanceerder begrip van het erfgoed. Door deze participatieve benadering wordt de afstand tussen collectie en gemeenschap verkleind en ontstaat er ruimte voor een gedeelde eigenaarschap en co-creatie binnen het wetenschappelijk werk van het museum.

Naast de wetenschappelijke werking wordt ook binnen de publiekswerking en communicatie sterk ingezet op participatie en co-creatie. Isabelle Van Loo, verantwoordelijke voor partnerschappen, lichtte in haar interview toe hoe deze aanpak zich de afgelopen twee decennia heeft ontwikkeld. Waar samenwerkingen vroeger vaak ad hoc plaatsvonden, is er sinds de vroege jaren 2000 een duidelijke verschuiving merkbaar naar structurele partnerschappen met gemeenschappen, verenigingen en kunstenaars.

Een belangrijk kenmerk van de publiekswerking is dat veel samenwerkingen ontstaan via persoonlijke netwerken en mond-tot-mondcontact. Volgens Van Loo draait het hierbij sterk om wederzijds vertrouwen en informele communicatie. Dit kon opgemerkt worden in de informele

vergadering met Sankara Mutoni (Case 2), die ook deels bestond uit een wandeling door het museum tijdens een brainstormsessie. Dit netwerkmodel zorgt ervoor dat samenwerkingen vaak spontaan tot stand komen. Soms zijn het externe organisaties/individuen die het museum benaderen met ideeën, soms vertrekt het initiatief vanuit het museum zelf.

Een interessant voorbeeld hiervan werd gegeven door Badi, die zijn project Café Rumba in partnerschap met het museum opzette. Badi vertelt dat de samenwerking met het museum al in een vroeg stadium van hun project begon. Aanvankelijk zochten ze vooral naar archiefbeelden en foto's van Congo, waarvoor het museum een uitgebreide collectie bleek te hebben. Dankzij eerdere samenwerkingen met Isabelle Van Ioo kwam Badi al snel in contact met een andere collega, die hen toegang gaf tot de archieven en hen verder begeleidde in het proces.

Hij blikt terug op de samenwerking als zeer positief: het museum was volgens hem behulpzaam en welwillend, zowel bij het zoeken naar foto's als in de logistieke ondersteuning. Zo kreeg hij ook ondersteuning met het printen en plannen van de presentatie van de beelden. Badi benadrukt dat het team van het museum zich sterk heeft ingezet voor het project, wat hij als "magnifiek" omschrijft. Of de samenwerking in de toekomst wordt voortgezet, is echter onzeker; volgens hem is het beleid van het museum inmiddels veranderd, waardoor externe partnerschappen minder vanzelfsprekend zijn geworden. Isabelle gaf hier ook meer duiding over; het blijkt dat het museum geen projecten meer mag financieren die buiten het museum plaatsvinden. Dit wordt namelijk gezien als sponsoring en dit past niet binnen hun visie. Isabelle heeft echter nog voor Café Rumba gepleit met sterke argumenten, waardoor dit nog gesteund kon worden.

Via het Forum-initiatief (case 4), dat eerder werd aangehaald, heeft het museum meer Afrikaanse kunstenaars en journalisten kansen en middelen geboden om hun projecten op te zetten. Maar een breed gedeeld inzicht onder de gesprekspartners is echter dat echte participatie verder moet gaan dan consultatie of projectmatige samenwerking. Er is dus zeker nog verbetering mogelijk.

Pauline pleit voor werkgroepen met beslissingsmacht, waarin leden van de diaspora en experts samen de museumzalen herdenken. Projecten alleen volstaan niet meer; het gaat om structurele verandering en gedeeld gezag. Tegelijk erkent ze de obstakels: het Africamuseum is

een federale instelling, gebonden aan regels van BOSA (staat voor FOD Beleid en Ondersteuning°), én blijft werken binnen neokoloniale structuren die moeilijk te doorbreken zijn. Volgens Pauline vraagt dit om bemiddeling en een fundamentele mentaliteitswijziging om tot echte dekolonisatie te komen.

Isabelle erkent ook dat structurele samenwerking wordt bemoeilijkt door complexe federale en administratieve procedures, bijvoorbeeld bij het diversifiëren van personeelswerving of het opzetten van gedeeld leiderschap.

« Si tu veux un co-directeur congolais ou d'origine congolaise, ça ne va jamais marcher tant que le système fonctionne comme il fonctionne maintenant, parce qu'il y a des règles, il faut recruter de telle manière. »

Marie-Reine Iyumva, die bij het gesprek aanwezig was en ook in partnerschappen werkt, vulde hierop aan dat de federale aard van het museum maakt dat bepaalde procedures van bovenaf worden opgelegd en dat ze hier niet omheen kunnen.

Tegelijk wijst Isabelle op de stappen die al zijn gezet om deze drempels te verlagen, zoals het formaliseren van samenwerkingsovereenkomsten en het invoeren van vergoedingen voor kunstenaars en activisten, iets wat eerder ongebruikelijk was. Volgens Isabelle tonen deze hervormingen dat vooruitgang mogelijk is, maar dat echte participatie pas bereikt wordt wanneer ook de onderliggende institutionele structuren worden herzien.

Marieke Van Bommel, algemeen directeur van het Nationaal Museum van Wereldculturen in Rotterdam, benadrukt ook dat participatie niet mag worden gereduceerd tot een educatief programma of tijdelijke tentoonstelling. Tijdens haar werk in het MAS met jongeren uit de diaspora, voor de tentoonstelling *100 X Congo*, zag ze dat co-creatie pas echt waardevol wordt wanneer je het proces uit handen durft te geven.

Vertrouwen geven en ruimte maken is dan ook een cruciale succesfactor: instellingen moeten bereid zijn controle los te laten en gemeenschappen daadwerkelijk verantwoordelijkheid te geven. Dat betekent ook het bieden van middelen (bijvoorbeeld een budget of carte blanche) en het serieus nemen van hun inbreng. Het kan spannend zijn, maar juist door te erkennen dat meerdere vormen van expertise waardevol zijn, kan een gelijkwaardige samenwerking ontstaan.

Van Bommel blikt terug op haar tijd in het MAS (2015-2021). Tijdens het 100 x Congo project (2020-2021) werden mensen uit Congo uitgenodigd om teksten voor de catalogus te schrijven. Een van hen beschreef een houten beeld met een diepe scheur. Voor hem stond die scheur symbool voor een slang; een verwijzing naar onrecht en het verleden dat eraan verbonden was.

De scheur werd door een conservator echter eenvoudigweg verklaard als het resultaat van de werking van het hout. Voor Van Bommel was juist dat spanningsveld tussen beide perspectieven belangrijk: het toelaten dat een object meerdere betekenissen kan dragen, en dat die betekenissen ook naast elkaar mogen bestaan. Ze ziet daarin het begin van echte co-creatie, het loslaten van een eenduidige interpretatie en het durven aannemen dat andere zienswijzen even waardevol kunnen zijn.

Marieke legt uit dat het woord 'expertise' binnen hun organisatie liever vermeden wordt, omdat het vaak wordt gebruikt als een manier om controle te houden. Ze benadrukt dat hoewel zij uiteindelijk verantwoordelijk is en ergens haar hoofd op het blok moet leggen als iets misgaat, het essentieel is om oprecht vertrouwen te schenken.

Daarnaast vertelt ze dat ze liever niet aan 'projecten' doet, omdat die een duidelijk begin en einde kennen, terwijl echte samenwerking volgens haar doorloopt en zich ontwikkelt zonder strikt tijdsframe. Dit is extra complex binnen musea, waar tentoonstellingen vaak wel een begin en eind hebben, maar het is belangrijk dat de relatie en samenwerking niet stoppen. Structureel contact onderhouden en mensen opnieuw uitnodigen of betrekken bij nieuwe initiatieven helpt om banden op lange termijn op te bouwen. Dit kan worden ondersteund door structureel relatiebeheer, waarin functies of rollen binnen de organisatie specifiek gericht zijn op het onderhouden van contacten en het creëren van informele momenten van uitwisseling.

Tot slot is volgens haar duidelijk verwachtingsmanagement belangrijk. Als gemeenschappen worden betrokken in adviesraden of participatietrajecten, moet helder zijn of hun rol adviserend of bindend is. Alleen wanneer mensen zich serieus genomen voelen en hun bijdrage meer is dan symbolisch, kan echte uitwisseling en co-creatie ontstaan.

Dat wederzijdse vertrouwen komt ook terug bij Isabelle. Volgens haar is het voor professionals moeilijk om te accepteren dat samenwerken betekent dat je niet altijd dezelfde hoge standaarden of verwachtingen kunt hanteren. Het resultaat zal misschien anders zijn dan je zelf had gedacht, en dat moet je kunnen accepteren. Isabelle noemt dit zelfs een pleidooi voor imperfectie.

« La perfection n'existe pas. Et quand tu travailles en partenariat, c'est même mieux parce que tu as des surprises et des résultats que toi, tu n'aurais jamais imaginé. »

Ze benoemt ook wel de spanning tussen jonge generaties, die vooral hun eigen projecten willen realiseren zonder zich te bemoeien met beleidsveranderingen, en activisten of organisaties die juist pleiten voor gedeeld bestuur en structurele hervormingen

Inana legt ook uit dat het waarderen van erfgoed niet de verantwoordelijkheid is van één enkele staat of instelling, maar iets is dat gezamenlijk moet gebeuren. Erfgoed, vooral immaterieel erfgoed, leeft in de gemeenschappen waar mensen wonen en kan niet alleen vanuit het museum worden benaderd. Het museum moet daarom nauw samenwerken met de mensen die daadwerkelijk met dat erfgoed leven.

Als dat oprecht gebeurt, ontstaat er een win-winsituatie waarin zowel het museum als de gemeenschappen profiteren. Over immaterieel erfgoed zegt hij dat dit het werk is van individuen of groepen, en daarom niet echt 'gedeeld erfgoed' kan zijn tussen landen. Voor het museum betekent dit dat het moet samenwerken met de Congolese overheid en vooral met de erfgoeddragers zelf om samen te bepalen hoe dat erfgoed het beste gewaardeerd en zichtbaar gemaakt kan worden.

Toegankelijkheid is ook een belangrijk aspect van participatie. Niet enkel kan het museum groeien in mensen uit de diaspora aan te trekken, maar ook in het meer toegankelijk maken van haar kennis en archieven.

Jorijn Neyrinck, coördinator van Werkplaats immaterieel erfgoed benadrukt dat participatie in het erfgoedveld geen vanzelfsprekendheid is, maar iets dat actief ondersteund moet worden. Toen België de UNESCO-conventie voor immaterieel erfgoed uit 2003 ratificeerde, werd snel een inventaris opgesteld die in de geest van de conventie open en participatief bedoeld was. In de praktijk bleek echter dat deze openheid niet automatisch leidde tot een diverse instroom: vooral tradities uit kleinere steden of plattelandscontexten, zoals stoeten en processies, vonden gemakkelijk hun weg naar de lijst, terwijl andere groepen ondervertegenwoordigd bleven.

Na enkele jaren besloot Neyrincks organisatie het anders aan te pakken en actief te werken aan inclusieve representatie. In 2017 werd een vijfjarenplan gelanceerd dat proactief inzet op diversiteit (qua leeftijd, achtergrond en sociaal-economische positie en nieuwe gemeenschappen) uitnodigt om hun immaterieel erfgoed zichtbaar te maken. Zo wil men ook

erfgoed dat verbonden is aan andere groepen een plek geven binnen de bredere erfgoedwerking.

4.4.2.3. Verwachtingen ten aanzien van het AfricaMuseum

In de gesprekken die gevoerd werden met de verschillende stakeholders, kwam heel duidelijk naar boven wat ze van het museum verwachtten, maar ook wat zeker niet.

Marieke van Bommel plaatst een cruciale kanttekening bij het idee dat musea bijdragen aan de herwaardering van immaterieel erfgoed. Volgens haar is het noodzakelijk om te vragen vanuit wiens perspectief deze herwaardering eigenlijk plaatsvindt: dat van het museum zelf, het publiek, of de gemeenschappen aan wie het erfgoed toebehoort. Voor die laatste groep bestaat er vaak helemaal geen noodzaak tot herwaardering; het erfgoed maakt immers al integraal deel uit van hun dagelijks leven en culturele praktijk. Binnen musea ontstaat de behoefte tot herwaardering vooral omdat verhalen en gebruiken vaak anders blijken te zijn dan de dominante westerse interpretaties.

“Heel veel dingen in het immaterieel zijn weggezet als exotisme. En als dan de vraag is welke bijdrage kan je als museum daaraan leveren, dan begint dat met een bewustwording. Het erkennen van waar kom ik vandaan? Hoe kom ik hier toe? Waarom is dat zo gegroeid of ontstaan?”

Het begint dus met bewustwording en erkenning van koloniale beeldvormingen en de rol die het museum daarin hebben gespeeld. Volgens Marieke is dit de noodzakelijke eerste stap om überhaupt een gesprek te kunnen openen: pas als je erkent wat er misging en je verantwoordelijkheid neemt als instituut, ontstaat er ruimte voor vertrouwen. Dat gesprek voeren betekent ook loslaten van defensieve reacties en bereid zijn om te luisteren, zelfs wanneer de kritiek confronterend is.

Dialogoog staat daarbij voortdurend centraal. Niet alleen met de herkomstgemeenschappen in de landen van oorsprong, maar ook met de diaspora in België en met het brede publiek. Marieke benadrukt dat dit proces geen quick fix is, maar een reeks kleine stappen vooruit en soms ook achteruit.

Ze schetst ook hoe het Africamuseum in Tervuren, samen met Quai Branly in Parijs, het Humboldt Forum in Berlijn en het Wereldmuseum in Nederland, tot de vier grootste

etnografische collecties in Europa behoren. Historisch gezien heeft Tervuren altijd een belangrijke positie gehad, vooral als onderzoeksinstituut.

Tegelijkertijd merkt ze dat het museum de afgelopen jaren achterop is geraakt in het maatschappelijke debat over koloniale geschiedenis en dekolonisatie. Tijdens de verbouwing van Tervuren werkte zij zelf bij het MAS in Antwerpen, waardoor ze van nabij zag hoe ingewikkeld en soms pijnlijk het proces verliep, maar ook hoe belangrijk de dialoog met de diaspora was.

Volgens haar kan het museum zich niet beperken tot een “tijdscapsule” die enkel het koloniale verleden toont; het moet ook verhalen vertellen over Congo vóór de kolonisatie, hedendaagse Afrikaanse ontwikkelingen en de betekenis daarvan voor België vandaag.

Een andere rol die het museum wordt toegekend wordt duidelijk samengevat in de volgende quote van de anonieme respondent:

“...instellingen zoals het AfricaMuseum bijvoorbeeld, die echt heel veel informatie hebben over de Congolese gemeenschap en ook hun erfgoed. Die hebben een verantwoordelijkheid om die informatie beschikbaar te stellen.”

De respondent benadrukt dat kennis over immaterieel erfgoed niet achter gesloten deuren mag blijven, maar dat deze toegankelijk en gedemocratiseerd moet worden, zowel voor wetenschappers als voor de Congolese gemeenschappen zelf. Zo wordt het museum niet enkel een bewaarplaats, maar ook een platform voor participatie en dialoog, wat bijdraagt aan de herwaardering van immaterieel erfgoed en het creëren van nieuwe narratieven rond het koloniale verleden.

Ook Jadinon onderstreept dat het AfricaMuseum hierin een bijzondere positie inneemt: de collectie is omvangrijk, historisch belangrijk en uniek in Europa. Tegelijkertijd erkent hij de spanningen die ontstaan doordat het museum werkt met erfgoed dat uit een koloniale context afkomstig is. Volgens hem is het noodzakelijk om de collectie niet enkel fysiek, maar ook digitaal toegankelijk te maken en de manier waarop kennis wordt geproduceerd en gedeeld te herzien.

De enorme kennis die het museum bezit, wordt volgens hem te weinig gedeeld. De collecties zijn moeilijk toegankelijk, niet alleen voor het brede publiek maar ook voor mensen uit Congo zelf. Digitale toegankelijk is wenselijk, maar vereist wel investeringen. Zonder die inspanningen blijft het museum volgens hem te afgesloten.

Isabelle positioneert het Africamuseum als een plek van geheugen en dialoog. Ze benadrukt dat hoewel musea natuurlijk een belangrijke conserverende functie hebben, hun rol vandaag de dag verder gaat dan enkel het bewaren van voorwerpen. Voor haar is het museum vooral ook een plek van ontdekking en culturele reflectie. Voor het Africamuseum ligt de nadruk meer op de rol als een plaats van collectief geheugen, een plek waar herinneringen aan het verleden worden bewaard, besproken en gedeeld, en waar dialoog mogelijk is over de geschiedenis en identiteit van de Congolese gemeenschap.

Een terugkerend thema in de interviews is dat het AfricaMuseum niet enkel kennis verzamelt en tentoonstelt, maar ook ruimte biedt aan de Congolese gemeenschap en diaspora om hun eigen erfgoed te beleven, te delen en te herwaarderen. Pauline benadrukt hoe de culturele programmatie (zoals concerten, conferenties en familie-evenementen) een platform creëert waar deze gemeenschappen zich kunnen uitdrukken en ontmoeten:

“...het is misschien niet op een intellectuele manier aan het doorgeven van kennis, maar aanwezig zijn op een bepaald evenement waarbij de Congolese cultuur eigenlijk gedeeld wordt, dat is ook heel belangrijk (...) dat zijn de dagelijkse zaken soms waarbij we ons niet van bewust zijn, maar die de cultuur bij elkaar brengt.”

Deze rol van ruimte bieden maakt dat het museum een ontmoetingsplek wordt waar immaterieel erfgoed niet alleen wordt bewaard, maar ook wordt beleefd. Vaak op een informele manier, bijvoorbeeld via muziek, dans, eten of verhalen die tijdens evenementen worden gedeeld.

Badi's reflectie onderstreept ook de educatieve rol van het AfricaMuseum. Hij merkt op dat veel jongeren uit de Afrikaanse diaspora opgroeien zonder kennis van hun eigen geschiedenis, omdat het onderwijs voornamelijk focust op de oorlogen en Amerikaanse verhalen, eerder dan de Afrikaanse geschiedenis. Volgens Badi kan het museum hierin een belangrijke leegte opvullen door een toegankelijke en uitnodigende plek te bieden waar deze jongeren hun verleden kunnen leren kennen, begrijpen en er trots op kunnen worden. Het AfricaMuseum zou zo een brug kunnen slaan tussen de diaspora en hun culturele wortels, door niet alleen objecten te tonen, maar ook verhalen en immaterieel erfgoed die resoneren met hun identiteit en ervaring.

Ook Simeon erkent dat het AfricaMuseum een belangrijke educatieve rol speelt, zowel in Congo als in België. Hij verwijst expliciet naar zijn eigen traject binnen het project *Boma Capital*, dat door het museum financieel werd ondersteund. Dankzij dit project kon hij zich verder verdiepen in erfgoedstudies en vormde het museum een cruciale schakel in zijn academische en professionele ontwikkeling. Hij haalt voorbeelden aan van professoren en begeleiders uit zijn netwerk die eveneens door het museum gevormd zijn of ermee samenwerken. Voor Simeon is dit een concreet bewijs dat het museum een sleutelrol vervult in het opleiden en begeleiden van jonge onderzoekers en in het stimuleren van kennis over Congolees erfgoed.

In Case 3, die eerder werd aangehaald, kon er gezien worden hoe het Africamuseum ook al een educatieve workshop rond ICE had opgezet voor kinderen. De gids handleiding (AfricaMuseum, persoonlijke communicatie, 24 mei 2025) bevatte duidelijk dat de intentie achter deze workshop was om meer in te zetten op educatie met een focus op een open en niet-stereotiepe benadering die het intercultureel leren stimuleert. Het museum beseft dus dat dit een rol is die van hen verwacht wordt en neemt stappen in die richting. Maar zijn deze stappen voldoende?

Simeon is aan de andere kant hij kritisch voor de manier waarop het museum, en westerse musea in het algemeen, Afrikaanse realiteiten verbeelden. Hij ervaarde een kloof tussen wat er tentoongesteld werd en hoe het dagelijks leven in Congo echt is. Hij stelt ook dat musea vaak de koloniale geschiedenis slechts gedeeltelijk tonen, waarbij de negatieve kanten onderbelicht blijven. Het museum moet dus wel een accuraat beeld waarborgen van Congo en Congolezen.

Hoewel het AfricaMuseum een grote speler is in het Belgische erfgoedveld, stelt Neyrinck dat de instelling te weinig is ingebed in de bredere erfgoednetwerken. De heropening van het museum werd niet ervaren als een echte doorbraak. Toch ziet Neyrinck kansen voor samenwerking en om bij te leren, mits het museum zich openstelt voor uitwisseling:

“Wij (Werkplaats Immaterieel Erfgoed) zijn altijd bereid om mee te stappen in trajecten rond immaterieel erfgoed, ook met federale instellingen zoals het AfricaMuseum.”

Ze geeft aan dat ze voor elke vraag rond immaterieel erfgoed direct bereid zijn mee te werken, zeker nu ze over iets meer capaciteit beschikken. De ondersteuning bestaat vooral uit het begeleiden van het museum om immaterieel erfgoed te integreren binnen hun specifieke context en in samenwerking met diverse betrokken groepen. In het bijzonder binnen de context van het koloniale verleden zijn ze bereid extra inspanningen te leveren.

Neyrinck benadrukt dat het belangrijk is dat het opnemen van immaterieel erfgoed niet als een verplichting aanvoelt, maar als een bewustwordingsproces waarbij het museum leert begrijpen wat immaterieel erfgoed inhoudt, welke ethische principes daarbij horen en hoe dat zich verhoudt tot de zorg voor materieel erfgoed. Dit proces verloopt het beste stap voor stap, zonder te forceren, zodat het museum gaandeweg zelf vertrouwd raakt met het perspectief van immaterieel erfgoed en er professioneel mee aan de slag kan.

4.4.2.4. Dekolonisatie van het AfricaMuseum

Voor veel respondenten worden de recente renovaties van het AfricaMuseum gezien als een gemiste kans om zich sterker te positioneren in het actuele debat over dekolonisatie van instellingen. Verschillende respondenten benadrukken dat de vernieuwing van het museum weliswaar een belangrijke stap was, maar onvoldoende inspeelde op veranderende maatschappelijke verwachtingen en de groeiende vraag naar participatie en meervoudige perspectieven.

Marieke stelt dat de renovatie van het museum grotendeels plaatsvond voordat het maatschappelijke debat over representatie echt op gang kwam, wat samenliep met de Black Lives Matter-protesten. Hierdoor ontstond een kloof tussen de intenties van de instelling en de snel veranderende verwachtingen van het publiek. Ze erkent de inzet van de instelling en de wil tot verandering, maar benadrukt dat de fundamentele vragen rond macht en besluitvorming; wie beslist, wie spreekt en welke verhalen worden verteld nog onvoldoende zijn aangepakt.

De anonieme respondent wees op de manier waarop immaterieel erfgoed in het museum wordt benaderd. Volgens haar leeft erfgoed niet enkel in objecten, maar vooral in mensen zelf, het maakt deel uit van hun identiteit, afkomst en persoonlijke geschiedenis. Ze stelt vragen bij wie

beslist wat als erfgoed wordt erkend en hoe de gemeenschappen waar dit erfgoed vandaan komt hierbij worden betrokken.

“Zij hebben beslist dat immaterieel erfgoed in een museum komt. Maar wie beslist er dat? En hoe zien de mensen waarover dat gaat?”

Deze kritische houding illustreert een bredere bekommernis rond besluitvorming: wie bepaalt welke verhalen worden verteld, en vanuit welk perspectief?

Deze vragen drijven ook de zogenaamde dekolonisatietours (waar deze respondent bij betrokken is) die in heel België worden georganiseerd, waaronder ook in het AfricaMuseum. Deze rondleidingen benaderen het koloniale erfgoed vanuit een ander perspectief dan klassieke museum- of stadstours. Hun doel is om het koloniale narratief te doorbreken en te verrijken met context die vaak ontbreekt in traditionele interpretaties.

Volgens de respondent draait een gedekoloniseerde rondleiding om het zichtbaar maken van wat doorgaans weggelaten wordt, en het herwaarderen van vergeten of onderdrukte perspectieven. In plaats van enkel het dominante koloniale verhaal te herhalen, wordt expliciet stilgestaan bij de implicaties en de gevolgen van kolonisatie, zowel in het verleden als in het heden.

Ook Simeon benadrukt deze dubbelzinnigheid in het dekolonisatieproces: volgens hem worden de negatieve aspecten van kolonisatie weliswaar steeds vaker getoond, maar vaak slechts gedeeltelijk en op een oppervlakkige manier. Wat bezoekers te zien krijgen is, zoals hij het noemt, een “getailleerde” versie van de geschiedenis; een verhaal waarin delen worden weggelaten of afgezwakt.

« C'est vraiment une histoire racontée par les chasseurs, qui racontent comment ils ont attrapé le gibier. »

Degene die de macht heeft om het verhaal op te tekenen, bepaalt dus welke stukken zichtbaar worden gemaakt en welke verborgen blijven. Hierdoor ontstaat een beeld dat niet volledig strookt met de werkelijkheid en dat volgens hem kritisch herzien moet worden.

In feite komen deze opmerkingen weer neer op de nood voor participatie en een bottom-up aanpak waarbij de betrokken gemeenschappen niet enkel worden gehoord, maar ook daadwerkelijk mede-eigenaar worden van het narratief.

Remy Jadinon beschouwt restitutie als een belangrijk thema binnen de dekolonisatie van musea. Hij erkent dat het koloniale verleden moet worden geconfronteerd en dat het van groot belang is dat Congolese gemeenschappen opnieuw toegang krijgen tot hun erfgoed. Toch wijst hij op de complexiteit van het restitutieproces. Volgens Jadinon wordt erfgoed in de praktijk zelden teruggegeven aan de gemeenschappen zelf, maar meestal aan nationale musea in Congo. Hierdoor rijst de vraag in welke mate dit werkelijk bijdraagt aan het herstellen van erfgoed, ICE en aan de beoogde dekolonisatie.

Een belangrijke moeilijkheid die Isabelle en Marie-Reine aankaarten, is dat het personeel binnen het museum zelf vaak weinig divers is en slechts beperkt contact heeft met Afrikaanse gemeenschappen of Afrikaanse onderzoekers. Ze merken op dat dit deels te maken heeft met structurele barrières zoals administratieve systemen, maar ook met een bredere realiteit: veel medewerkers die zich professioneel bezighouden met Afrika, hebben nooit zelf op het continent gereisd of onderhouden nauwelijks persoonlijke banden met Afrikaanse of diasporagemeenschappen.

Volgens hen maakt dit dekolonisatie extra uitdagend. Werken rond dit thema is niet “gewoon een baan van negen tot vijf”, maar vraagt om voortdurende betrokkenheid, interesse en zelfeducatie; ook buiten werktijd. Marie-Reine heeft hier een duidelijke mening over:

« Après, dans les services, mais même les scientifiques, après tu devrais sortir. Il faut aller à la rencontre, voir ce qu'ils font, les concerts, les pièces de théâtre. On est très peu, très peu à faire ça.”

Ze gebruiken hierbij een krachtig beeld: iemand die over Italië spreekt zonder er ooit geweest te zijn of over pizza's doceert zonder er ooit één geproefd te hebben. Voor hen is dit een fundamenteel probleem in hoe expertise soms wordt opgeëist in museale contexten, zonder dat deze geworteld is in ervaring of dialoog.

In het gesprek met Van Bommel benadrukte ze dat dekolonisatie binnen museale instellingen geen lineair of afgebakend traject is, maar een voortdurend en iteratief proces. Volgens haar vormt het grootste risico dat musea dekolonisatie benaderen als een afvinkoefening. Ze waarschuwt dat dit niet alleen een te simplistische benadering is, maar ook voorbijgaat aan de diepgewortelde en complexe structuren van macht, representatie en institutionele cultuur die in musea verweven zijn.

Ze vergelijkt dekolonisatie met het bouwen van een kathedraal: een proces dat generaties lang duurt en waarin voortdurende reflectie en bijsturing noodzakelijk zijn. Daarbij benadrukt ze dat er geen eindpunt of universele blauwdruk bestaat; elke gemeenschap en context vraagt om maatwerk. Wat voor de ene diasporagroep of herkomstgemeenschap werkt, kan immers voor een andere groep ongeschikt of zelfs contraproductief zijn.

Hoewel ze het proces typeert als eindeloos en complex, pleit Marieke tegelijkertijd voor het ontwikkelen van een concreet actieplan. In haar eigen museum werd daarom een dekolonisatieactieplan opgesteld dat niet bedoeld is als eindpunt, maar als richtinggevend kader. Dit plan heeft tot doel het thema structureel bespreekbaar te maken en te vertalen naar alle aspecten van de werking van het museum. Op die manier worden ambities tastbaar en kan voortgang worden gemonitord, zonder te vervallen in symbolische of oppervlakkige gebaren.

4.4.2.5. **Beleid en de rol Belgische Overheid**

Door het federale karakter van het AfricaMuseum, en het feit dat veel respondenten dit aspect benoemden als een obstakel, was het ook nodig om te kijken op welke manier dat precies verloopt.

Jorijn Neyrinck, coördinator van Werkplaats immaterieel erfgoed, benadrukt dat de UNESCO-conventie immaterieel erfgoed expliciet stelt dat een lidstaat die de conventie ratificeert, verantwoordelijkheid draagt voor al het immaterieel erfgoed aanwezig op zijn grondgebied, dus niet enkel nationaal erfgoed, maar ook dat van diaspora- en minderheidsgemeenschappen. Dit principe creëert volgens haar een basis voor een inclusieve benadering, waarbij nationalistische erfgoeddiscoursen vermeden worden.

Wat Vlaanderen betreft, omschrijft Neyrinck het beleid als relatief sterk en participatief. Er bestaat een traditie van samenwerking tussen overheid, erfgoedwerkers en gemeenschappen, waarbij de overheid eerder een faciliterende dan een sturende rol opneemt. Deze aanpak is sinds het vernieuwde erfgoeddecreet van 2017 verder verankerd, wat organisaties zoals Werkplaats immaterieel erfgoed toelaat hun ondersteunende rol structureel te verankeren.

De overheid faciliteert dus eigenlijk faciliterende werkingen in de sector. En zoals ik daarnet zei, ik vind dat er een heel goed inhoudelijk kader ligt.

Toch merkt Neyrinck op dat er nog hiaten bestaan, vooral wanneer het gaat om het effectief toekennen van middelen aan gemeenschappen. Terwijl het discours sterk inzet op gemeenschappen centraal stellen, worden zij in de praktijk nog te weinig rechtstreeks ondersteund.

Werkplaats immaterieel erfgoed speelt een centrale rol in dit landschap. De organisatie ontstond oorspronkelijk als het burgerinitiatief Tapisplein (tot 2017) en maakte toen de overstap naar een decretaal erkende VZW. Ze ziet hun organisatie als een professionele coach en lerend netwerk rond immaterieel erfgoed. Het uitgangspunt is dat zorg voor immaterieel erfgoed een gedeelde verantwoordelijkheid is en dat bredere bewustwording nodig is om deze levende, vaak vluchtige praktijken te behouden.

Door hun positie tussen overheid en gemeenschappen kan Werkplaats immaterieel erfgoed zowel beleidsmakers inspireren als gemeenschappen begeleiden. Ze stimuleren musea, archieven en andere spelers om immaterieel erfgoed op te nemen in hun werking en reiken handvatten aan voor wie nog zoekende is naar hoe dit te doen. Zoals eerder vermeld, liet Neyrick weten dat zij altijd open staan om ook federale instellingen zoals het AfricaMuseum ondersteuning te bieden.

Meerdere respondenten maakten duidelijk dat het museum onderhevig is aan regels van bovenaf, die veel beslissingen vertragen of onmogelijk maken. Dat structurele obstakel maakt het blijkbaar moeilijk om écht werk te maken van inclusie en representatie. Het federale karakter en de bestaande procedures remmen het tempo van hervorming.

Ook over de grenzen heen valt dit op. Marieke vergeleek de situatie in België met Nederland en merkt op dat ze in het Wereldmuseum veel meer bewegingsvrijheid heeft dan ze in het MAS had. De context en de regerende bevoegdheden bij beide musea is uiteraard anders omdat het MAS een lokaal museum is, maar het verschil is nog steeds belangrijk om aan te kaarten. Die bewegingsvrijheid beschouwt Marieke namelijk als cruciaal om een museum als het AfricaMuseum te leiden.

“Want in België zit de politiek gewoon veel meer op inhoud en op je huis. Dat is bij ons niet zo.”

In België, stelt ze, zou de overheid ook meer ambitie mogen tonen. Als een museum publieke middelen ontvangt, dan mag daar tegenover staan dat het zich maatschappelijk verantwoordt en werkt aan een inclusieve en diverse werking.

Simeon Muniputu Inana uit kritiek op de manier waarop België omgaat met Congolees erfgoed. Hoewel er stappen worden gezet, ligt de beslissingsmacht nog altijd volledig bij de Belgische overheid. Wat restitutie betreft stelt hij dat dit proces meer in samenwerking met Congo moet verlopen en niet enkel door België zelf mag worden beslist. Hij wijst erop dat er vroeger een wet bestond die restitutie verbood, maar dat België die wet inmiddels heeft aangepast en nu wél teruggave mogelijk maakt. (Programmatorische Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid, 2022) Hierin blijft volgens hem België degene die bepaalt wat er gebeurt met het erfgoed dat tijdens de koloniale periode is meegenomen.

De interviews tonen aan dat er inhoudelijk sterke kaders bestaan in België, vooral binnen Vlaanderen, maar dat structurele uitvoering vaak achterblijft. Daarnaast zorgt het federale karakter van instellingen zoals het AfricaMuseum voor bestuurlijke traagheid en beperkte beleidsvrijheid, zeker op het vlak van inclusie en dekolonisatie.

Als België haar rol ernstig neemt, is er nood aan duidelijke beleidskeuzes: meer structurele financiering, inclusief aanwervingsbeleid, transparante restitutiewetgeving, en vooral: ruimte maken voor de gemeenschappen zelf.

4.4.2.6. Rol Congolese Overheid en Congolese bevolking

De toekomst van Congolees erfgoed, zoals ondertussen al duidelijk werd, hangt niet alleen af van internationale instellingen zoals het AfricaMuseum of van Belgische beleidskaders. Ook de rol van de Congolese overheid, het onderwijs in Congo, lokale musea en gemeenschappen is cruciaal. De interviews brengen een complex en gelaagd beeld van deze dimensie: hoopvol én kritisch, met veel aandacht voor hiaten in beleid, infrastructuur en kennisdeling.

Rémy Jadinon benoemt een belangrijk pijnpunt: het schrijnende gebrek aan Congolese academici die zich toeleggen op de studie van traditioneel (muzikaal) erfgoed. Als die er zijn, zijn ze eerder geleerd in de Rumba:

“There are a lot of scholars in Ghana, Nigeria, South Africa, Tanzania, Kenya, working on music and home music. [...] But when it comes to Congo and Gabon, there are very few scholars working on music.”

De meeste studenten die muziek studeren aan universiteiten in Kinshasa, doen dit volgens Jadinon vanuit een Westers kader waarbij ze kiezen voor klassieke Europese muziek. Professionele en academische samenwerkingen aangaan wordt hierdoor dus moeilijk omdat er niet voldoende geleerden beschikbaar zijn. Rémy verteld dat er wel wat organisaties en individuen zijn waarmee ze samenwerken, waaronder de IMNC (L’Institut des Musées Nationaux du Congo). Maar zolang de academische infrastructuur beperkt blijft, blijven internationale samenwerkingen ongelijk: Congolese instellingen kunnen moeilijk volwaardig participeren in kennisproductie en publiekswerking.

Mensen formeel onderwijzen in erfgoed en de Congolese cultuur is dus een nood. Er zijn in Congo studieopties op vlak van erfgoed, maar die worden vaak niet gekozen. Simeon vertelt dat zijn persoonlijke motivatie om antropologie te studeren aan de Universiteit van Kinshasa voortkomt uit zijn wens om de Afrikaanse cultuur en geschiedenis beter te begrijpen. Terwijl populaire studierichtingen zoals rechten, economie en geneeskunde honderden studenten trekken op zijn universiteit, is de opleiding antropologie veel kleinschaliger. Simeon koos bewust voor deze richting, omdat hij wilde onderzoeken waarom Afrikaanse samenlevingen bepaalde gebruiken en tradities hebben en hoe die verschillen van andere contexten.

Voor hem is het belangrijk dat Congolezen zelf hun erfgoed leren kennen, waarderen en actief bijdragen aan het behoud ervan. Onderwijs is hier een belangrijke tool in maar omdat er niet veel job zekerheid en toekomstperspectief is in deze studierichtingen, trekken ze niet veel studenten aan. Hierdoor ontbreekt een breder en academisch kader om Congolees erfgoed te onderzoeken, te documenteren en te valoriseren in Congo zelf.

Hij benadrukt dat het niet volstaat om enkel het erfgoed zelf te valoriseren; er is ook nood aan betere infrastructuur zoals wegen, luchthavens en hotels om toeristen en investeerders aan te trekken. Het ministerie van Toerisme speelt hierin een belangrijke rol.

Tegelijk roept hij jonge Congolezen op om zich meer te interesseren voor erfgoed en zich hierin te laten opleiden, zodat het land over de juiste expertise beschikt om dit erfgoed te beheren en te ontwikkelen. Hij merkt namelijk op dat in de praktijk vaak mensen zonder de nodige achtergrondkennis worden aangesteld op sleutelposities binnen cultuur- en toerisme-instellingen, wat het werk bemoeilijkt. Toch blijft hij hoopvol en moedigt hij musea en andere betrokken instellingen aan om hun werking verder te verbeteren en het erfgoed van Congo meer zichtbaar te maken.

Pauline wijst erop dat restitutie in België en andere Europese landen met Congolese diaspora een zeer actueel en veelbesproken thema is, maar dat de perceptie ervan in Congo zelf vaak verschilt. Volgens haar hebben Congolezen uiteraard ook te maken met de koloniale erfenis, maar hun dagelijkse prioriteiten en zorgen liggen elders. Dit betekent niet dat het bewustzijn rond koloniale objecten ontbreekt (er zijn bijvoorbeeld chefs coutumiers die al jarenlang de terugkeer van specifieke voorwerpen eisen) maar de urgentie en de focus zijn lokaal vaak anders.

Ze stelt bovendien kritische vragen over het proces van restitutie: moeten objecten worden teruggegeven aan de Congolese staat of juist aan de gemeenschappen en families van oorsprong? Het voorbeeld van het Kakungu-masker illustreert deze complexiteit. Toen dit masker terugkeerde naar Congo, bleek dat de lokale gemeenschap niet eens op de hoogte was van de terugkeer en dat het object uiteindelijk opnieuw in een museum belandde. Pauline benadrukt dat deze objecten oorspronkelijk niet als kunstvoorwerpen bedoeld waren, maar

vaak een rituele of maatschappelijke functie hadden, zoals gebruikt worden tijdens ceremonies en daarna soms vernietigd of begraven worden.

Het bewaren en tentoonstellen van deze voorwerpen in museale contexten weerspiegelt volgens haar een eurocentrische benadering, waarin conservering en museale waardering centraal staan. Deze logica strookt niet altijd met de culturele praktijken van herkomstgemeenschappen, waar rituelen en gebruik belangrijker zijn dan behoud voor de eeuwigheid. Pauline betoogt daarom dat restitutieprocessen rekening moeten houden met de perspectieven van de gemeenschappen van oorsprong en dat er ook in Congo zelf gesprekken gevoerd moeten worden over de bestemming van deze objecten. De centrale vraag is volgens haar niet alleen of restitutie moet plaatsvinden, maar ook wat er vervolgens met deze objecten gebeurt en wie daarover mag beslissen.

De rol van de Congolese overheid in de herwaardering van hun immaterieel cultureel erfgoed is fundamenteel, maar momenteel gekenmerkt door gebrek aan middelen, beleidsvisie en opleiding. De verantwoordelijkheid rust echter niet alleen bij de staat: ook lokale gemeenschappen, academici en internationale partners spelen een rol in het versterken van Congolees erfgoed.

4.4.2.7. Rol Congolese Diaspora

De Congolese diaspora in België en Europa is geen passieve toeschouwer in het erfgoeddebat, maar een onmisbare actor in de herwaardering en overdracht van Congolees immaterieel cultureel erfgoed. In de interviews wordt de diaspora beschreven als geprivilegieerd omdat ze toegang heeft tot heel wat meer kennis dan inheemse Congolezen. Deze privileges komen echter ook met verwachtingen.

Volgens Pauline speelt de Congolese diaspora een essentiële rol in het levend houden en doorgeven van immaterieel erfgoed. Ze benadrukt het belang van intergenerationele dialoog binnen de gemeenschap, waarbij jongeren actief worden aangemoedigd om in gesprek te gaan met ouders, grootouders en andere familieleden. Door vragen te stellen over het verleden (zoals het leven in Congo, migratiegeschiedenis of familiale tradities) ontstaat er niet alleen meer bewustzijn, maar wordt er ook waardevolle informatie verzameld die vaak nog niet gedocumenteerd is.

Deze vorm van orale geschiedenis is volgens haar zelf een vorm van immaterieel erfgoed, en het is belangrijk dat de diaspora dit nu actief vastlegt voor toekomstige generaties. Pauline roept jongeren dan ook op om het gesprek niet uit te stellen, en benadrukt hoe verrijkend het kan zijn. Niet alleen inhoudelijk, maar ook op relationeel vlak, omdat ouders vaak blij zijn om hun verhaal te delen. Ze pleit voor meer community building en samenwerking binnen de Congolese gemeenschap.

Ook de anonieme respondent, bevestigt het belang van de Congolese diaspora in het bewaren van hun immaterieel erfgoed. Volgens haar kan de diaspora een cruciale rol spelen, vooral in samenwerking met Congolese burgers en erfgoedwerkers in Congo zelf. Door partnerschappen aan te gaan met lokale culturele instellingen en onderzoekers, ontstaat er volgens de respondent een vruchtbare uitwisseling van kennis, perspectieven en ervaringen.

Die dialoog tussen diaspora en lokale gemeenschappen is volgens haar essentieel om erfgoed niet enkel te behouden, maar ook opnieuw te interpreteren en te actualiseren waar nodig. De combinatie van verschillende contexten (leven in de diaspora versus in Congo) biedt een rijkdom aan inzichten die kan bijdragen tot een meer inclusieve en coherente erfgoedzorg. Ze gelooft dat zo'n gezamenlijke aanpak een van de meest effectieve manieren is om immaterieel erfgoed duurzaam te bewaren en verder te ontwikkelen.

Simeon Muniputu Inana ziet vooral bij jongeren uit de diaspora een groot potentieel. Voor hem zijn het jongeren die, gewapend met kennis, creativiteit en een sterk gevoel van identiteit, immaterieel erfgoed opnieuw kunnen laten leven. Hij roept hen op om niet enkel in Europa actief te zijn, maar om ook bij te dragen aan de ontwikkeling van erfgoedpraktijken in Congo zelf. Deze visie is geïnspireerd door het diffusionisme: het idee dat wie in het buitenland kennis opdoet, die ook terug moet brengen naar het thuisland.

Ook benadrukt Badibanga het belang van eigen structuren en initiatieven, zoals Café Rumba, die het mogelijk maken om hun verhalen en tradities vanuit de gemeenschap zelf te blijven vertellen en doorgeven.

De Congolese diaspora in België en Europa is dus een actieve en noodzakelijke speler in de transformatie van het Congolees erfgoedveld. Hun rol gaat verder dan representatie: zij herinterpreteren, bevragen, verrijken en dragen enorm bij aan de versterking van Congolees ICE.

Voor een duurzame en rechtvaardige erfgoedwerking is het essentieel dat het AfricaMuseum, en andere instellingen, deze rol niet louter erkennen, maar ook faciliteren. Dat betekent: jongeren betrekken, kennis delen, en de deur openzetten voor co-creatie op alle niveaus.

5. SWOT-Analyse & Confrontatiematrix

5.1. Swot-Analyse

Deze SWOT-analyse (Teoli et al., 2023) werd opgesteld op basis van een combinatie van literatuuronderzoek, een meeloopstage binnen het AfricaMuseum en de multistakeholderanalyse. De analyse geeft een overzicht van de belangrijkste sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen waarmee het museum vandaag geconfronteerd wordt. De focus ligt daarbij op ICE, participatie, partnerschappen, Belgisch beleid, educatie en dekolonisatie. Hoewel dat de rol van de Congolese overheid en bevolking in het vorige hoofdstuk uitgebreid aan bod kwam, wordt deze in deze analyse minder behandeld. Hun invloed is vooral merkbaar op de bredere herwaardering van Congolees ICE, maar minder rechtstreeks op de interne werking van het museum.

1) Strengths (Sterktes)

Het AfricaMuseum beschikt over een aantal sterke punten die de basis vormen voor verdere ontwikkeling en vernieuwing:

- ICE: Congolees ICE wordt meegenomen in het beleid van het museum en er zijn zalen toegewezen aan dit erfgoed. Het belang ervan wordt dus al erkend. Het museum beschikt ook over een uitgebreide archieven en kennisbronnen die kunnen helpen bij het contextualiseren van collecties en tentoonstellingen. Ze hebben ook al een workshop opgezet voor kinderen rond ICE.
- Participatie: Het museum heeft het Forum initiatief (Case 4) opgezet, dat als doel heeft om een polyfoon, participatief en interdisciplinair platform te creëren dat Afrikaanse

en Afrodescendente kunstenaars, onderzoekers, activisten en culturele spelers samenbrengt. Ze bieden hen de ruimte voor nieuwe verhalen en zelfrepresentatie, de toegang tot archieven en collecties te verbeteren, en co-creatie te stimuleren.

- **Beleid:** Het Africamuseum ontvangt structurele subsidies die haar werking ondersteunen.
- **Personeel:** Geïnterviewden zien belang in van ICE, participatie en dekolonisatie.
- **Partnerschappen:** Het museum heeft een groot en divers netwerk opgebouwd binnen België en Congo. Dit netwerk vormt een belangrijke troef bij het opzetten van projecten. Dit werd evident uit de huidige projecten en de gesprekken met medewerkers.
- **Dekolonisatie:** De nood voor dekolonisatie van het museum wordt erkend.

2) Weaknesses (Zwaktes)

Er zijn ook aandachtspunten die het functioneren en de relevantie van het museum kunnen belemmeren:

- **ICE:** De context bij de gepresenteerde ICE komt soms onvoldoende tot uiting in de panelteksten. Hierdoor kan de boodschap onvolledig of verkeerd overkomen.
- **Participatie:** De participatie van Congolese gemeenschappen verloopt voornamelijk via tijdelijke projecten, en is dus weinig structureel ingebed hoewel hier een grote vraag naar is.
- **Beleid:** Het museum is sterk afhankelijk van overheidsbeleid en subsidies, wat de autonomie en slagkracht beperkt. Zoals eerder aangegeven, wordt dit veroorzaakt omdat het Africamuseum behoort tot de tien Belgische Federale Wetenschappelijke Instellingen en dus federaal aangestuurd wordt.

- **Personeel:** Bij een deel van het personeel ontbreekt persoonlijke interesse of voeling met Afrika, dit draagt bij aan het behoud van eurocentrische narratieven opgesteld zonder inspraak van Congolezen.
- **Partnerschappen:** Partnerschappen met inheemse Congolezen is beperkt door beperkingen in herkomstonderzoek en communicatie.
- **Dekolonisatie:** Er bestaat nog geen concreet of uitgewerkt dekolonisatieplan, en de huidige inspanningen zijn eerder ad hoc en projectmatig van aard. Het ontbreken van structurele inbedding en systematische opvolging zorgt ervoor dat dekolonisatie soms wordt benaderd als een afvinkbare checklist met een eindpunt. Dit klopt niet met hoe de respondenten dekolonisatie begrijpen: als een continu, iteratief proces dat verankerd moet worden in de hele werking van het museum.

3) Opportunities (Kansen)

De veranderende maatschappelijke context biedt ook kansen voor het museum om zijn werking te versterken en te vernieuwen:

- **ICE:** Het museum kan evolueren naar een ruimte waar Congolezen hun ICE vaker actief kunnen beleven, eerder dan ze enkel passief te bekijken. Dit draagt bij aan een gedeeld eigenaarschap.
- **Participatie:** De Congolese diaspora wil zich heel graag inzetten voor haar cultuur en zoekt naar allerlei manieren om dit te doen. Ze staan ook open om duurzame samenwerkingen met het Africamuseum aan te gaan.
- **Beleid:** Meer interdependentie (Van Oost, 2024) waarbij een duurzame samenwerking tussen musea, overheid en Afrikanen, gestoeld op dialoog, gedeelde verantwoordelijkheid en duidelijke afspraken over rollen en bevoegdheden wordt nagestreeft. De gesprekken dus niet enkel tussen twee partijen hebben maar Congolezen hierbij betrekken.

- Personeel: Connectie tussen het personeel en de Afrikanen wiens cultuur zij onderzoeken en tentoonstellen kan vergroot worden door meer in te zetten op bijscholing en persoonlijke interacties.
- Partnerschappen: Er liggen mogelijkheden om sterkere verbindingen te leggen binnen het erfgoedveld, zoals bijvoorbeeld met Werkplaats Immaterieel Erfgoed, en met andere musea.
- Dekolonisatie: De sociale mediakanalen van het museum bieden nog onbenutte kansen om lopende projecten rond dekolonisatie beter zichtbaar te maken. Bovendien kunnen via sociale media ook doelgroepen bereikt worden die vandaag ondervertegenwoordigd zijn, zoals Belgische en Congolese jongeren.

4) Threats (Bedreigingen)

Ten slotte zijn er ook interne en externe bedreigingen die het imago en de werking van het museum kunnen ondermijnen:

- ICE: Er is een risico dat het erfgoed "gefossiliseerd" (Bornand & Leguy, 2016) wordt: dat wil zeggen dat de objecten enkel worden bewaard en niet wordt geactualiseerd of levend gehouden in de hedendaagse context.
- Participatie: Een onherstelbaar verlies van vertrouwen bij Congolese gemeenschappen en de diaspora omdat participatie niet duurzaam of transparant gebeurt.
- Beleid: Beperkingen door het beleid en politiek niet zien als opportuniteiten om creatieve oplossingen te vinden en gebruiken als excuus om huidige situatie te behouden.
- Personeel: Sommige werknemers zijn ontevreden met de werking van het museum. Ontevreden werknemers uiten hun negatieve ervaringen, wat de reputatie van het museum schaadt.

- Partnerschappen: Samenwerkingen worden steeds meer stopgezet wegens een verlangen naar meer inspraak die niet gegeven wordt. Ook omdat de dekolonisatiepogingen als onvoldoende of niet oprecht worden ervaren.
- Dekolonisatie: Het museum komt negatief in de media in discours rond dekolonisatie en participatie. Dit kan een negatieve invloed hebben op bezoekerscijfers en de toekomst van het museum.

De onderstaande afbeelding vat al deze bevindingen nog een keer samen:

Figuur 17: SWOT-Analyse Africamuseum

5.2. Confrontatiematrix

Om het eenvoudiger te maken om de belangrijkste aandachtspunten te ontdekken, werden de vier meest aangehaalde bevindingen per kwadrant van de SWOT-analyse gebruikt in de confrontatiematrix (Scharwächter, 2023). Hierin worden de geïdentificeerde sterktes en zwaktes tegenover de kansen en bedreigingen geplaatst. Vervolgens wordt er bepaald hoe ze verband houden tot elkaar en wat de urgentie van dit verband is. De belangrijkste aandachtsvelden worden uiteindelijk duidelijk door het hoogst aantal punten. Deze matrix werd zorgvuldig opgesteld en de beoordelingen werden gegeven op basis van de frequentie en intensiteit waarop de onderwerpen aangehaald werden tijdens de interviews.

Het doen van deze oefening voor het Africamuseum bracht de volgende resultaten op:

		Kansen				Bedreigingen				Totaal:	
		ICE: actief beleven binnen het museum	Participatie: diaspora bereid tot duurzame samenwerking	Partnerschappen: nieuwe verbindingen (bv. Werkplaats Immaterieel Erfgoed, andere	Dekolonisatie: sociale media inzetten → zichtbaarheid & jongeren bereiken	ICE: risico op "fossilisering"	Participatie: verlies vertrouwen Congolese gemeenschappen	Partnerschappen: stopzetting door gebrek aan inspraak	Dekolonisatie: negatieve media beïnvloeden reputatie & bezoekersaantallen	Legenda	
										0	Geen verband
										-	(Mogelijk) negatief verband
										+	(Mogelijk) positief verband
										-	Duidelijk negatief verband
										++	Duidelijk positief verband
Sterktes	ICE: Aanwezig in zalen, archieven & educatie (workshops)	++	+	++	++	--	--	--	--	-1	
	Participatie: Forum-initiatief, participatief & interdisciplinair platform	++	++	0	++	++	--	-	-	3	
	Personeel: erkenning belang ICE, participatie & dekolonisatie	+	++	+	0	0	0	-	0	3	
	Partnerschappen: groot netwerk België & Congo	++	++	++	0	++	--	-	--	3	
Zwaktes	ICE: context onvoldoende in panelteksten	++	+	+	0	--	-	--	-	-2	
	Participatie: weinig structurele inbedding (vooral projecten)	-	-	0	0	-	--	--	-	-8	
	Beleid: afhankelijkheid overheid/subsidies	0	--	0	0	0	0	--	-	-5	
	Dekolonisatie: geen concreet plan, ad hoc aanpak	--	-	+	+	--	--	--	-	-8	
Totaal:		5	4	6	5	-2	-11	-13	-10	-31	

Figuur 18: Confrontatiematrix Africamuseum

De confrontatiematrix toont een duidelijk spanningsveld tussen sterke interne capaciteiten en externe bedreigingen. Waar het netwerk, het personeel en de projecten sterke fundamenteën vormen, drukken afhankelijkheid van de overheid, een gebrek aan structurele samenwerkingen en een onduidelijke dekolonisatie-aanpak zwaar op de organisatie.

Het brede netwerk in België en Congo vormt een sleutel tot succes. Dit netwerk kan verder worden ingezet om projecten te verduurzamen en nieuwe doelgroepen te bereiken. Daarnaast

is de erkenning van personeel rond ICE en dekolonisatie belangrijk omdat zij zicht mee kunnen inzetten voor positieve verandering.

De grootste uitdaging ligt bij de afhankelijkheid van de overheid en het ontbreken van een structureel dekolonisatieplan. Ad-hoc aanpak en projectmatige participatie leiden tot wantrouwen en terugtrekking bij de diaspora en beperken lange-termijnpact. Het is noodzakelijk om beleid en processen te concretiseren.

Er zijn meerdere externe kansen, zoals meer projecten rond Congolees ICE die beleefd kunnen worden in het museum en samenwerkingen met diaspora. Door hierop in te spelen en te faciliteren (met hun gebouw en archieven), kan de organisatie haar rol als kennis- en participatieplatform verder uitbouwen. Ook kan aansluiting worden gezocht bij erfgoed organisaties en een sterk netwerk opgebouwd worden met andere etnografische musea voor wisselwerking en steun.

Negatieve mediabeeldvorming en verlies van vertrouwen bij gemeenschappen vormen serieuze risico's. Transparantie, participatieve besluitvorming en consequente communicatie zijn noodzakelijk om dit aan te pakken. Het ontwikkelen van een duidelijk dekolonisatieplan helpt hier om proactief met kritiek om te gaan en verdere reputatieschade te beperken.

6. Conclusie & Beleidsaanbevelingen

6.1. Conclusie

Deze masterscriptie onderzocht de rol die het Africamuseum speelt en zou kunnen spelen in de herwaardering en versterking van Congolees immaterieel cultureel erfgoed. Het onderzoek, de multistakeholder-analyse en de concluderende confrontatiematrix, gebaseerd op de SWOT-analyse, brachten verschillende conclusies op.

Ten eerste, werd het in de interviews duidelijk dat bij de respondenten de nood voor versterking en herwaardering van Congolees ICE voortvloeit uit breuken die ontstaan zijn tijdens en na de kolonisatie. Respondenten kaarten aan dat de gevolgen vandaag de dag nog steeds voelbaar zijn. Het werd ook snel duidelijk dat de aard van de relatie tussen het AfricaMuseum, Congolezen en hun erfgoed en hoe deze tot stand is gekomen voor de respondenten een belangrijke context was om te benoemen. Meer dan zestig jaar na de dekolonisatie wordt deze relatie nog steeds als onevenwichtig ervaren en blijven neokoloniale structuren aanwezig binnen het museum. . De respondenten doen ook een oproep naar het opzetten van structurele samenwerkingen die zullen bijdragen tot een inclusievere toekomst. Immaterieel erfgoed leeft bij de mensen. Er moet dus een goede relatie worden opgezet en onderhouden zodat het museum een verdere rol kan spelen in het versterken van dit erfgoed.

Daarnaast is er ook nood aan meer toegankelijke collecties en informatie. Het museum beschikt over onschatbare kennis en erfgoed, maar momenteel moet er nog teveel naar gezocht worden om toegang te krijgen. Dit zou verbeterd kunnen worden door de bronnen beter beschikbaar te stellen. Digitalisatie wordt aangehaald als mogelijke oplossing maar hier zijn bijkomende middelen voor nodig. Ook moet dit proces met de gemeenschappen (in België en Congo) gedaan worden. (Gibson, 2018)

Wel vinden de respondenten dat het museum open staat voor projecten en voorstellen van de diaspora en Congolezen, maar zij moeten ook die stap zelf durven zetten en met initiatieven komen. Personen, zoals Badi van Café Rumba, die contact opnamen voor bronnen uit de archieven waren zeer tevreden over hun ervaring. Het Forum initiatief biedt hier ook ruimte voor binnen het museum, maar de capaciteiten voor residenties zijn beperkt. Het gaat er dus eerder om dat mensen uit de Congolese diaspora beter geïnformeerd moeten worden dat deze

dienst bestaat en deze op zo een manier uitwerken dat het toegankelijk is voor iedereen. Sociale media kan hiervoor beter ingezet worden.

Het valt op dat men tijdelijke projecten, zoals Café Rumba en Boma Capital, vaak positief beoordeelt en er eerder wordt gesproken over meer structurele gebreken. Dit wijst erop dat dergelijke projecten, hoe goed en inclusief ze ook worden ervaren, slechts een oppervlakkige laag van het probleem raken en de diepere structurele kwesties onopgelost laten.

Wanneer het op ICE aankomt, zetten meerdere respondenten allereerst Congolezen, in het binnen en buitenland, aan om hun erfgoed zelf in leven te houden door in gesprek te gaan met vorige generaties, plekken van culturele expressie op te zoeken en de toegang tot kennis die ze (vooral hier in België) hebben te benutten om ervoor te zorgen dat informatie niet verloren gaat. Congolezen in België zien dit erfgoed dus als iets waar zij een grote verantwoordelijkheid over hebben. Het beïnvloedt namelijk sterk hun identiteitsbeleving en gevoel van connectie met hun cultuur. In Congo merkt men dat men vaak nog bepaalde koloniale percepties koppelt aan erfgoed. Bepaalde tradities worden als hekserij of achterhaald bestempeld. Ook op academisch en professioneel niveau merkt men dat er minder interesse is in antropologische en historische onderwerpen dan in het Westen. Er wordt echter wel een belangrijke kanttekening gemaakt; zich verdiepen in deze zaken is een privilege. In Congo zijn er namelijk weinig of bijna geen werkopportunities voor mensen die deze studierichtingen kiezen.

Hoewel dat dit onderzoek de rol van het Africamuseum in kaart wou brengen, kon er snel begrepen worden dat deze rol niet los staat van de rol van de Congolezen (in België en in Congo) en dat deze rol sterk beïnvloedt wordt door de rol van de Belgische overheid. Als men kijkt naar meningen van de diverse stakeholders die geïnterviewd zijn geweest (Tabel 2: Stakeholders) merkt men dat deze niet zeer uiteenlopend zijn ondanks het feit dat hun profielen dat wel zijn.

Er valt een duidelijke parallel te trekken tussen de uitgangspunten van de UNESCO-Conventie van 2003 en de huidige kritieken op het AfricaMuseum. De conventie roept musea en staten op om immaterieel cultureel erfgoed niet enkel te bewaren, maar vooral te erkennen als levende tradities en hedendaagse praktijken die door gemeenschappen zelf worden vormgegeven. Daarbij spelen participatie en gedeeld eigenaarschap een centrale rol (UNESCO, 2003). Juist daar ontbreekt het vandaag vaak in de praktijk. Zo benadrukt Nadia Nsai (2025) dat Afrikaanse

experten nauwelijks toegang krijgen tot leidinggevende functies, wat structurele ongelijkheid in stand houdt. Eveneens hekelt Mireille-Tsheusi Robert (2025) dat het museum de macht niet deelt met Congolese stemmen, aangezien er geen afdelingshoofden van Afrikaanse afkomst zijn. Terwijl de UNESCO-Conventie pleit voor inclusie en participatief beheer, blijft de werking van het AfricaMuseum dus ver verwijderd van deze idealen.

Pas wanneer het museum, zijn bestuur en de overheid macht en verantwoordelijkheid delen met de gemeenschappen die zij zeggen te vertegenwoordigen, kan het AfricaMuseum uitgroeien tot de inclusieve en rechtvaardige instelling die het belooft te zijn en wezenlijk bijdragen aan de herwaardering van Congolees levend erfgoed.

6.2. Beleidsaanbevelingen

Meedraaien in het AfricaMuseum voor drie maanden, diepgaand onderzoek en gesprekken met verschillende mensen en profielen, bracht niet enkel conclusies op, maar ook meerdere aanbevelingen over hoe het museum zich in de toekomst beter zou kunnen positioneren. De volgende praktische beleidsaanbevelingen worden aangeraden aan het museum:

1) Presentatie Congolees ICE beter kaderen.

De presentatie van het immaterieel cultureel erfgoed krijgt nog enige kritiek. Zo is het bijvoorbeeld niet heel duidelijk wat de link is tussen de kamers 'Talen en Muziek' en 'Rituelen en Ceremonies'. Er zijn namelijk veel overeenkomsten tussen beide zalen. Er zou hier gebruik van gemaakt kunnen worden om het verhaal en belang van ICE te benoemen. Ook de tentoonstelling labels zijn momenteel zeer beperkt en vertellen niet veel. De zalen zitten vol met materieel erfgoed die meer zouden moeten vertellen over immaterieel erfgoed. Herziening is wenselijk, met meer ruimte voor context, orale geschiedenis en de koppeling met de immateriële aspecten zoals rituelen, muziek en taal.

2) Voorzie digitalisering van de collecties om zo het digitaal gearcheerd immaterieel erfgoed toegankelijker.

Het museum bezit tal van opnames en registraties van ICE (bv. muziekinstrumenten, taal, rituelen), maar deze zijn vaak niet beluisterbaar of zichtbaar voor het publiek. Voorzie digitale toegang via de website of binnen de tentoonstelling zelf, idealiter met toelichting van de context op de paneltekst.

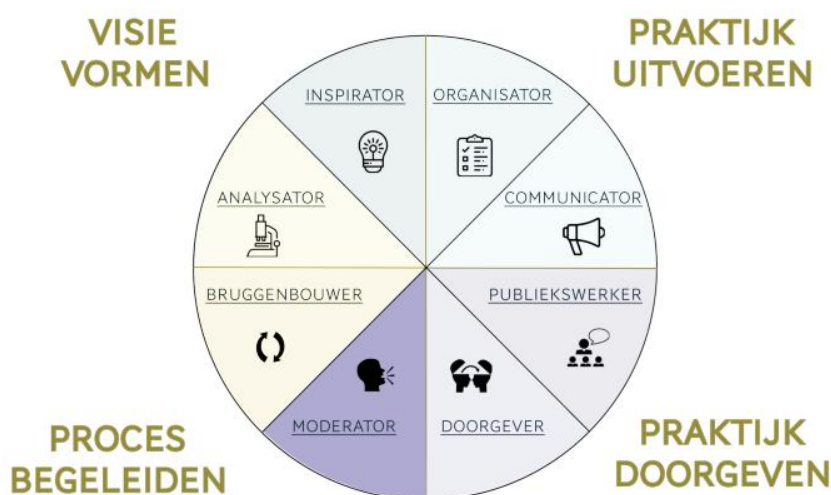
3) Verbind het onderzoeksdepartement sterker met de publiekswerking en bied educatieve middelen aan.

Momenteel lijkt er een kloof te bestaan tussen het wetenschappelijk onderzoek en de publiekswerking. Deze scheiding is letterlijk zichtbaar in het feit dat de departementen zich in verschillende gebouwen op hetzelfde domein bevinden. Interne samenwerking en vertaling van onderzoeksresultaten naar tentoonstellingen of publieksformats kunnen deze kloof dichten en

het maatschappelijk bereik vergroten. Het onderzoek departement meer onder de mensen laten komen om de impact van wat ze onderzoeken in de praktijk te laten zien is volgens een paar respondenten nodig.

Een praktische manier om het personeel het belang van hun rol in de erfgoedsector mee te geven is de cursus *Immaterieel Erfgoed Borgen* van Faro. (z.d.) Zij zijn het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed en zetten zich in om erfgoed werkers, in de brede zin, en beleidsmakers te steunen in hun werking. (FARO, z.d.)

Deze cursus vindt elk jaar plaats in het najaar (datum moet nog aangekondigd worden) en zou aangeboden kunnen worden aan werknemers die dicht bij die ontwerp staan of hier interesse in hebben. Het derde deel van deze cursus heeft als doel de verschillende rollen die binnen een erfgoedorganisatie horen te bestaan te belichten. (FARO et al, 2019) Dit overzicht hebben zou een meerwaarde kunnen betekenen voor werknemers die rond immaterieel erfgoed werken.

Figuur 19: 8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed. (FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en Werkplaats Immaterieel Erfgoed, 2019)

Op vlak van dekolonisatie, wat sterk verbonden is aan het werken met Congolees immaterieel erfgoed zijn er nog enkele specifieke aanbevelingen:

4) Ontwikkel en publiceer een transparant dekolonisatieplan.

Hoewel het museum inzet toont op het vlak van dekolonisatie, ontbreekt een helder, publiek toegankelijk beleidskader. Naar het voorbeeld van het Wereldmuseum in Rotterdam kan een expliciet dekolonisatieplan bijdragen aan transparantie, publieke verantwoording en structurele langetermijndoelen. (Persoonlijke communicatie, Marieke Van Bommel, 13 mei 2025) Hierin moeten ze expliciet maken waarom bepaalde praktijken ‘gedekoloniseerd’ en wat hun gebruikte definities zijn. Bezoekers waarderen transparantie namelijk enorm. Uiteraard zou het opstellen van dit plan niet mogen gebeuren zonder een inclusieve en participatieve benadering waarbij de Congolese gemeenschappen inspraak hebben.

5) Versterk de zichtbaarheid en toegankelijkheid van projecten.

Hoewel er heel wat waardevolle projecten rond ICE lopen, zijn deze onvoldoende/niet zichtbaar voor het brede publiek op sociale media. Voorzie binnen het museum een fysieke of digitale ruimte waar bezoekers door middel van aftermovies, beeldmateriaal of interactieve schermen inzicht krijgen in lopende en afgeronde projecten. Dit versterkt niet alleen de publieksbetrokkenheid, maar ook de externe communicatie die tevens versterkt kan worden via sociale media.

6) Participatie: Jeugdambassadeurs.

Uit het onderzoek blijkt dat participatie een terugkerend thema is. Hoewel het museum openstaat voor dialoog en samenwerking, blijft de betrokkenheid van jongere generaties beperkt. (Tine Geunis in RektoVerso, 2025) Daarnaast leeft er bij sommige personen uit de diaspora een drempelgevoel, en het museum blijft voor sommigen een plaats “waar zij niet thuishoren.” Tegelijk moet ICE meer actief gedeeld binnen het museum. Jonge mensen bevinden zich in een unieke positie om hierin een schakel te vormen tussen generaties.

Een concrete, haalbare manier om dit participatieprobleem aan te pakken is het opzetten van een jeugdambassadeursprogramma. Hierbij wordt een groep jonge Congolezen uit België en uit Congo zelf (bijvoorbeeld tussen 16 en 30 jaar) actief betrokken bij de werking van het museum, met drie duidelijke doelstellingen:

- Verbinding met de diaspora versterken

Jeugdambassadeurs zijn aanwezig op sociale media en brengen op een authentieke manier verslag uit van hun betrokkenheid bij het museum. Ze tonen wat er gebeurt, waar ze zelf aan meewerken, en benadrukken dat het museum ook voor en van hen is. Dit werkt niet als klassieke marketing of influencing, maar als peer-to-peer communicatie waarin herkenbaarheid en toegankelijkheid centraal staan.

- Betrekken van jongeren bij besluitvorming en presentatie

Jeugdambassadeurs worden regelmatig geconsulteerd over tentoonstellingen, activiteiten of communicatie die met Congo en de diaspora te maken hebben. Niet als symbolische aanwezigheid, maar als volwaardige gesprekspartners bij keuzes die geen specialistische kwalificatie vereisen. Hun input kan helpen om verhalen beter te kaderen en culturele gevoeligheden aan te voelen vanuit een hedendaags perspectief binnen de diaspora.

- Erfgoededucatie en persoonlijke ontwikkeling

Tegelijk is het ambassadeurschap een kans voor de jongeren zelf. Ze leren bij over de Congolese geschiedenis, hun erfgoed, de werking van culturele instellingen, en doen ervaring op binnen een institutionele context. Het programma zou ook intergenerationele gesprekken kunnen faciliteren, bijvoorbeeld met oudere Congolese generaties of erfgoedwerkers.

De inzet van jeugdambassadeurs biedt een drievoudige meerwaarde: voor het museum zorgt het voor het aantrekken van een onbereikte doelgroep en een directe link met jonge stemmen binnen de diaspora. Voor de Congolese gemeenschap bevordert het de zichtbaarheid, overdracht en waardering van hun (immaterieel) erfgoed. En voor de jongeren zelf biedt het een kans tot culturele zelfontdekking, betrokkenheid en het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden.

Ten slotte zijn er nog aanbevelingen naar het beleid toe:

7) Meer erkenning en ruimte voor derde partijen.

Bijkomend onderzoek zal nodig zijn om het perspectief van de Federale overheid in dit vraagstuk beter te kaderen. Maar zoals erfgoedsspecialiste Jorijn Neyrick opbracht, stelt de UNESCO-conventie immaterieel erfgoed expliciet dat een lidstaat die de conventie ratificeert, verantwoordelijkheid draagt voor al het immaterieel erfgoed aanwezig op zijn grondgebied. Op

Vlaams niveau ziet men dat er al een stabiel niveau van interdependentie (Van Oost, 2024) bestaat. Er bestaat een traditie van samenwerking tussen overheid, erfgoedwerkers en gemeenschappen, waarbij de overheid eerder een faciliterende dan een sturende rol opneemt. Dit laat organisaties zoals bijvoorbeeld Werkplaats immaterieel erfgoed toe hun ondersteunende rol structureel te verankeren.

Respondenten gaven aan dat structurele samenwerkingen binnen het Africamuseum voornamelijk beperkt worden door de overheid. De risico's hiervan zouden meer overwogen moeten worden en kansen moeten geboden worden aan diaspora- en of erfgoedorganisaties die structureel en op besluitsniveau inspraak willen hebben op de werking van het museum. Het ondersteunen van het Africamuseum (die immaterieel erfgoed borgt) en het bevorderen van samenwerkingen met relevante externe partijen (wat als nood wordt aangegeven), toont het opnemen van verantwoordelijkheid over aanwezig Afrikaans immaterieel erfgoed op Belgisch grondgebied.

8) Meer internationaal in contact staan met andere ethnografische musea voor hun best practice.

Het gesprek met Marieke Van Bommel toonde aan dat wat het Africamuseum meemaakt op vlak van dekolonisatie en het navigeren van haar rol, niet uniek is binnen het erfgoedveld. Ethnografische musea zijn eenmaal gebouwd op Eurocentrische en koloniale narratieven die vandaag de dag niet meer aanvaardbaar zijn.

Minstens één keer per jaar samenkomen met verschillende, soortgelijke Europese musea, om elkaars moeilijkheden en successen te bespreken zou een meerwaarde zijn voor alle partijen. Hieraan ook een samenwerking koppelen met organisaties gespecialiseerd in dekolonisatievraagstukken en Afrikaanse gemeenschappen, zou hierin ook een standaard moeten zijn. Internationale koepelorganisaties zoals het ICOM (International Council of Museums) kunnen hier het voortouw in nemen.

7. Multidisciplinaire Masterproef

Deze thesis maakte deel uit van een multidisciplinair project waarbij twee studenten uit verschillende masteropleidingen samenwerkten aan een thesis rond een overkoepelende vraag: Hoe kunnen we de percepties van de diaspora over difficult heritage en koloniaal erfgoed beter begrijpen? En kunnen we inspiratie putten uit een niet-Westers perspectief?

Het wordt aangeraden om de thesis van Lien Geyskens, “ A turbulent past? A study on the perception of difficult heritage in Mauritius” te lezen om een beter inzicht te krijgen in de onderstaande conclusies.

Allereerst bestaat er een verschillend begrip van difficult heritage. In België, en dan specifiek in de context van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, wordt de term difficult heritage zelden gebruikt. Meestal spreekt men over koloniaal erfgoed. Deze term wordt vaak geassocieerd met het beladen historische kader van uitbuiting, overheersing en ongelijkheid tussen kolonisator en gekoloniseerde. Difficult heritage is een overkoepelende term die verschillende betekenissen kan omvatten, waaronder koloniaal erfgoed, maar heeft doorgaans minder negatieve connotaties.

Een belangrijk verschil tussen België en Mauritius is de manier waarop difficult heritage wordt verbonden aan het moeilijke verleden. Zoals in de thesis van Lien wordt aangetoond, is difficult heritage in Mauritius niet verbonden aan dat moeilijke verleden. In België daarentegen is difficult heritage, in dit geval koloniaal erfgoed, wél gekoppeld aan het moeilijke verleden.

Door deze ontkoppeling in Mauritius hebben musea er de mogelijkheid om meerdere aspecten van het verleden te belichten vanuit verschillende perspectieven en gemeenschappen. In België daarentegen is er een sterke maatschappelijke oproep om de getoonde geschiedenis in musea te dekoloniseren. Er klinkt vaak kritiek dat de gepresenteerde geschiedenis te beperkt en onvolledig is, en dat deze gezien wordt als een voortzetting van koloniale machtsverhoudingen die vandaag de dag nog steeds bestaan.

Een vraag die in beide onderzoeken terugkeerde, was: “Van wie is dit erfgoed?”

Wij concluderen dat dit een problematische vraag is.

In Mauritius leidde deze vraag tot de etnificatie van erfgoed. Musea probeerden dit tegen te gaan door het verhaal van een Mauritiaans erfgoed te promoten. Het gevaar van etnificatie is dat het dominante narratief kan verschuiven, waardoor andere gemeenschappen die eveneens verbonden zijn met dat erfgoed uit het verhaal worden gewist. Er is ook het probleem van ongelijke representatie van de verschillende gemeenschappen. In Mauritius leidt deze vraag tot het moeilijk heritage van gelijke vertegenwoordiging en de onderliggende spanningen tussen gemeenschappen.

In België wordt deze vraag vooral gesteld in restitutedebatten tussen kolonisator en gekoloniseerde. Niet alle objecten werden met geweld verkregen; sommige zijn legaal aangekocht uit privécollecties. Dit speelt ook bij het Boma Capital Project, een samenwerkingsproject tussen de Université Président Kasa-Vubu (UKV) in Boma, de Université de Kinshasa (UNIKIN) en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA), dat onder andere kijkt naar koloniaal erfgoed dat door de kolonisten werd achtergelaten in Boma. Hierbij rijst de vraag: gaat het om gedeeld erfgoed of om erfgoed van een specifieke gemeenschap?

In plaats van te vragen van wie het erfgoed is, zou de focus moeten verschuiven naar hoe het erfgoed wordt waargenomen door de verschillende ermee verbonden gemeenschappen, en waarom deze gemeenschappen het erfgoed als belangrijk beschouwen.

Wij zijn van mening dat de restitutedebatten moeten doorgaan. Toch kan het voor musea zoals het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika waardevol zijn om te focussen op meerdere perspectieven van verschillende gemeenschappen die verbonden zijn aan het erfgoed. Daarbij is het belangrijk om na te denken over welke herkomstverhalen in tentoonstellingen worden verteld.

Mauritiaanse musea hebben er bijvoorbeeld voor gekozen om niet het klassieke verhaal van onderdrukker–onderdrukte centraal te stellen. De moeilijke delen van het verleden worden nog steeds met openheid en respect besproken, maar het verhaal draagt bij aan de vorming van een Mauritiaanse identiteit.

Beperkingen in het onderzoek

Er zijn enkele beperkingen in dit onderzoek waarmee rekening moet worden gehouden:

In het geval van mijn onderzoek, was het niet mogelijk om veldonderzoek te doen in de Democratische Republiek Congo. Een diepgaande analyse van hoe immaterieel erfgoed lokaal wordt beleefd en doorgegeven, zou een waardevolle aanvulling zijn geweest, maar was binnen de beschikbare tijd niet haalbaar. Meer stemmen hadden ook toegevoegd kunnen worden aan de multistakeholder-analyse als er meer tijd beschikbaar was voor interviews.

In het geval van Lien Geyskens waren niet alle conclusies uit haar onderzoek toepasbaar in België. De Congolese identiteit is stabiel en minder complex dan de Mauritiaanse, waardoor een groot deel van Liens onderzoek eerst moest ingaan op de Mauritiaanse identiteitsvorming alvorens over difficult heritage te kunnen spreken.

Daarnaast verschilden de timing en de structuur van de stages en thesisindieningen tussen beide onderzoekers, wat de coördinatie binnen het multidisciplinaire traject soms bemoeilijkte. Ondanks deze praktische beperkingen is steeds gestreefd naar maximale inhoudelijke afstemming en coherentie tussen beide casussen.

Bibliografie

- AfricaMuseum (2018, 8 december). Heropening van het AfricaMuseum [Persbericht]. AfricaMuseum. <https://press.africamuseum.be/sites/default/files/media/Persdossier-NL%20web.pdf>
- AfricaMuseum. (2020). Workshop 9/12 ans : Opgroeien – Grandir – Growing Up. Document descriptif FR. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. [Ongepubliceerd intern document].
- AfricaMuseum. (2024). STRATEGY OF THE AFRICAMUSEUM. <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/missionorganisation/doc/Strategy%20AfricaMuseum-ENG.pdf>
- AfricaMuseum. (z.d.). BOMACAPITALE. Geraadpleegd op 17 April 2025, van https://www.africamuseum.be/nl/research/discover/projects/prj_detail?prjid=771
- Africamuseum. (z.d.). Interactieve plattegrond. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Geraadpleegd op 15 mei 2025, van <https://museummap.africamuseum.be/map/nl/>
- Africamuseum. (z.d.). Opgroeien: Workshop voor kinderen. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Geraadpleegd op 15 mei 2025, van https://www.africamuseum.be/nl/see_do/workshops/culture_society
- AfricaMuseum. (z.d.). ReThinking Collections. <https://www.africamuseum.be/>. Geraadpleegd op 11 september 2024, van https://www.africamuseum.be/en/see_do/temporary_exhibition/current/ReThinkingCollections
- Africamuseum. (z.d.). Strategie, ethiek en organisatie. Koninklijk Museum Voor Midden-Afrika - Tervuren - België. https://www.africamuseum.be/nl/about_us/mission_organisation
- American Anthropological Association. (2025). *Decolonizing museums in practice (Feat. Wayne Modest)* [Podcast]. <https://www.americananthropologist.org/podcast/decolonizing-museums-in-practice-part-03>
- Ana Carvalho. (Augustus, 2017). *Intangible heritage and museums: New and old challenges*, CIDOC Blog. <https://cidoc.mini.icom.museum/blog/intangible-heritage-and-museums-new-and-old-challenges/>

Apofeed. (2023, 21 september). Harnessing Cultural Heritage as a Catalyst for Economic Growth. African Business. <https://african.business/2023/09/apo-newsfeed/harnessing-cultural-heritage-as-a-catalyst-for-economic-growth>

Berwouts, K. (2022, 19 mei). Een nieuwe bestemming voor teruggegeven roofkunst in Benin – MO*. MO* Magazine. Geraadpleegd op 10 mei 2025, van <https://www.mo.be/analyse/restitutie-roofkunst-benin-congo>

Billy Kalonji: “Ik voel me nergens méér thuis dan in het museum”. (2018, 5 december). BRUZZ. <https://www.bruzz.be/expo/billy-kalonji-ik-voel-me-nergens-meer-thuis-dan-het-museum-2018-12-05>

Bornand, S. & Leguy, C. (2016) Exhibiting intangible heritage in a museum: the Voices of Africa experience. *Nordic Journal of African Studies*, 25(3&4), 21. <https://doi.org/10.53228/njas.v25i3&4.110>

Brussel Times. (2022, juni). *Activists stage action at AfricaMuseum to demand return of stolen artefacts*. <https://www.brusselstimes.com/1265515/activists-stage-action-at-africamuseum-to-demand-return-of-stolen-artefacts>

Canyürek, Ö., & Lettau, M. (2025). From Documenta 15 to pluriversal Horizons. In *Decolonial Cultural Practices Towards Pluriversal Cultural Institutions and Policies* (pp. 1–13). <https://doi.org/10.4324/9781003489597-1>

Ceuppens, B. (2022, 17 maart). *Waarom we Congolese kunst niet naar waarde schatten*. MO*. <https://www.mo.be/analyse/waarom-we-congolese-kunst-niet-naar-waarde-schatten>

Council of Europe. (2005). *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* (Faro Convention). Faro: Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=199>

Đerić, T. N., Neyrinck, J., Tsakiridis, E., & Seghers, E. (2020). Museums and intangible cultural heritage: Towards a third space in the heritage sector. *Werkplaats immaterieel erfgoed*.

Dhamers, K. (2018, 22 november). President Macron pleit voor teruggave van omstreden koloniaal erfgoed. Faro. Geraadpleegd op 10 mei 2025, van <https://faro.be/blogs/katrijn-dhamers/president-macron-pleit-voor-teruggave-van-omstreden-koloniaal-erfgoed>

Eichler, J. (2020). Intangible cultural heritage, inequalities and participation: who decides on heritage? *The International Journal of Human Rights*, 25(5), 793–814. <https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1822821>

Equal Times. (2022, juni 15). *Restitution of historical objects: Belgium adopts legal framework for returning colonial-era artifacts*. <https://www.equaltimes.org/restitution-of-historical-objects>

FARO. (z.d.). *Immaterieel erfgoed borgen* | FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw. <https://faro.be/kennis/immaterieel-erfgoed-borgen>

FARO. (z.d.). Van kennisoverdracht naar cocreatie? | FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw. <https://faro.be/kennis/medewerkersbeleid/van-kennisoverdracht-naar-cocreatie#:~:text=Soorten%20participatie&text=Samenwerking%3A%20mensen%20werken%20actief%20mee,het%20museum%20hebben%20evenveel%20inspraak.>

FARO. (z.d.). *Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed* | FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw. <https://faro.be/faro-vlaams-steunpunt-voor-cultureel-erfgoed>

FARO, Steunpunt voor Cultureel Erfgoed, & Werkplaats immaterieel erfgoed. (2019). *8 rollen die belangrijk zijn bij het borgen van immaterieel erfgoed*. FARO. https://faro.be/sites/default/files/2024-10/0_Rollen%20bij%20borgen.pdf

Furniere, A. (2022, 16 september). *Kinshasa vroeger en nu: 'We hebben nieuwe zwarte instellingen nodig'*. BRUZZ. <https://www.bruzz.be/culture/art-books/kinshasa-vroeger-en-nu-we-hebben-nieuwe-zwarte-instellingen-nodig-2022-09-16>

Gibson, L. K. (2018). *Decolonising South African Museums in a digital age: Re-imagining the Iziko Museums' Natal Nguni catalogue and collection* [PhD Thesis, King's College London]. https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container28663/files/Gibson_PHD_2018.pdf?_gl=1*901tcx*_gcl_au*ODlwNDQ4NjMuMTc0ODkwMDI4Nw..*_ga*MTMzMtA0ODM3OC4xNzE4NzA3MDgx*_ga_WVC36ZPB1Y*cze3NTU0NTYzMjckbzQ1JGcxJHQxNzU1NDU2NDU3JGo0MyRsMCRoMTg2NTQ1ODc0NQ..

Alivizatou, M., (2006) "Museums and Intangible Heritage: The Dynamics of an 'Unconventional' Relationship", *Papers from the Institute of Archaeology* 17(1), 47-57.
doi: <https://doi.org/10.5334/pia.268>

Halfman, I. (2024, 9 september). Validiteit en betrouwbaarheid in kwalitatief onderzoek. Studiemeesters. <https://www.studiemeesters.nl/scriptie/validiteit-en-betrouwbaarheid-kwalitatief-onderzoek/>

IMP – Intangible Cultural Heritage and Museums Project. Report Concluding Symposium IMP (2020). Beschikbaar via: <https://www.ichandmuseums.eu/en/reports/report-concluding-symposium-imp-2020>

International Council of Museums (ICOM). (2017). *ICOM code of ethics for museums*. Paris: ICOM. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/code-of-ethics/>

International Council of Museums. (2022, 24 augustus). Museum Definition - International Council of Museums. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

Kanobana, S., De Groof, M., Vincent, S., & Nsengiyumva, L. (2025). Tervurologie. *Rekto:Verso*, (106), 22. <https://www.rektoverso.be/artikel/edito-tervurologie>

Kuumba. (z.d.). Workshops Dekolonisatie. Kuumba.be. Geraadpleegd op 7 mei 2025, van <https://www.kuumba.be/nl/?p=1&sp=9>

Kurin, R. (2004). Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal. *Museum International*, 56(1–2).
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135859>

Krishna, P. (2021, 11 december). UNESCO's quest to save the world's intangible heritage. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/culture/the-weekend-essay/unescos-quest-to-save-the-worlds-intangible-heritage>

Laely, T., Meyer, M., & Schwere, R. (Eds.). (2018). *Museum Cooperation between Africa and Europe: A New Field for Museum Studies* (1st ed.). transcript Verlag.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctv371bp0g>

Lelong, J. (2025, januari 7). Topman AfricaMuseum reageert voor eerst op kritiek: 'We hebben het geld niet'. *De Morgen*. <https://www.demorgen.be/snelnieuws/topman-africamuseum-reageert-voor-eerst-op-kritiek-we-hebben-het-geld-niet~b7173640/>

Liyanage, R., Tripathi, N., Päiväranta, T., Xu, Y. (2022). Digital Twin Ecosystems: Potential Stakeholders and Their Requirements. In: Carroll, N., Nguyen-Duc, A., Wang, X., Stray, V. (eds) Software Business. ICSOB 2022. Lecture Notes in Business Information Processing, vol 463. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-20706-8_2 via: https://www.researchgate.net/figure/Stakeholder-Mapping-and-Their-Interactions-Within-the-Ecosystem-Primary-stakeholders_fig1_365503634

Museums Association. (2024). *Supporting decolonisation in museums*. <https://www.museumsassociation.org/campaigns/decolonising-museums/supporting-decolonisation-in-museums/>

NEMO. (2025). NEMO Barometer on Political Influence in Museums in Europe. Via: [https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/Publications/NEMO Barometer on political_influence_in_museums_in_Europe_2025.pdf](https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/Publications/NEMO_Barometer_on_political_influence_in_museums_in_Europe_2025.pdf)

Nsayi, N. (2025, 5 januari). Waarom ik overweeg om het AfricaMuseum te verlaten. <https://www.demorgen.be/>. <https://www.demorgen.be/meningen/waarom-ik-overweeg-om-het-africamuseum-te-verlaten~b6617fccc/>

Nsayi, N. (2025, 6 januari). *Nadia Nsayi scherp voor het Afrikamuseum: 'Geen plaats voor Afrikaanse experts'*. BRUZZ. <https://www.bruzz.be/actua/samenleving/nadia-nsayi-scherp-voor-het-afrikamuseum-geen-plaats-voor-afrikaanse-experten>

Pinna, G. 2003. Intangible Heritage and Museums. ICOM News 56(4), 3.

Post, J., & Tylzanowski, V. (2018, 5 december). Billy Kalonji: "Ik voel me nergens méér thuis dan in het museum". BRUZZ. <https://www.bruzz.be/expo/billy-kalonji-ik-voel-me-nergens-meer-thuis-dan-het-museum-2018-12-05>

Programmatorische Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid. (2022, 3 juli). Belgisch Staatsblad. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=nl&caller=summary&pub_dat e=22-09-28&numac=2022042012

Robert, M.-T. (2025, 13 januari). *AfricaMuseum: Is dit het einde van de neokoloniale safari?* MO*. <https://www.mo.be/opinie/africamuseum-is-dit-het-einde-van-de-neokoloniale-safari->

Roelant, G. (2025, 20 januari). Medewerkers AfricaMuseum ontevreden: “Westers superioriteitsgevoel is te sterk aanwezig”. *Bruzz*. <https://www.bruzz.be/actua/cultuurnieuws/medewerkers-africamuseum-ontevreden-westerse-superioriteitsgevoel-te-sterk>

Saúl Lázaro Ortiz & Celeste Jiménez de Madariaga (2021): The UNESCO convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage: a critical analysis, *International Journal of Cultural Policy*, DOI: 10.1080/10286632.2021.1941914

Scharwächter, V. (2023, 3 november). *Confrontatiematrix in je marketingplan | Stappenplan & Voorbeeld*. Scribbr. Geraadpleegd op 16 augustus 2025, van <https://www.scribbr.nl/modellen/confrontatiematrix/>

Shoenberger, E. (2024, 2 juli). What Does It Mean to Decolonize a Museum? The Answer Might Surprise You. *MuseumNext*. <https://www.museumnext.com/article/what-does-it-mean-to-decolonize-a-museum/>

Teoli, D., Sanvictores, T., & An, J. (2023, 4 september). *SWOT analysis*. StatPearls - NCBI Bookshelf. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK537302/>

THE 17 GOALS | Sustainable Development. (z.d.). <https://sdgs.un.org/goals>

UNESCO. (2019). Living Heritage and Education. In THE CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. <https://ich.unesco.org/doc/src/46212-EN.pdf>

Unesco. (z.d.). Congolese rumba - UNESCO Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/RL/congolese-rumba-01711>

UNESCO. (z.d.). Overall results framework for the 2003 Convention - UNESCO Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/overall-results-framework-00984>

UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/convention>

Van Beurden, S. (2021, 21 juni). Kunst in crisis: de dekolonisatie van onze musea. *EOS Wetenschap*. <https://www.eoswetenschap.eu/geschiedenis/kunst-crisis-de-dekolonisatie-van-onze-musea>

Van Oost, O. (2024, 9 december). Musea en politieke inmenging: actuele discussie. Musea en Politieke Inmenging: Actuele Discussie | FARO Vlaams Steunpunt Voor Cultureel Erfgoed Vzw. <https://faro.be/blogs/olga-van-oost/musea-en-politieke-inmenging-actuele-discussie>

Van Reybrouck, D. (2010). Congo. Amsterdam: De Bezige Bij

Verlinden, P. (2010). De weg om "Belg" te worden: de "évolué". De redactie. Geraadpleegd via https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2010/05/06/de_weg_om_belg_tewordendeevolue-1-768459/

Vlaamse Regering. (2017). Decreet houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen (citeeropschrift: "Cultureelerfgoeddecreet van 24 februari 2017"). Geraadpleegd op 7 augustus 2025, van <https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1028103&datum=2020-09-01&geannoteerd=false&print=false>

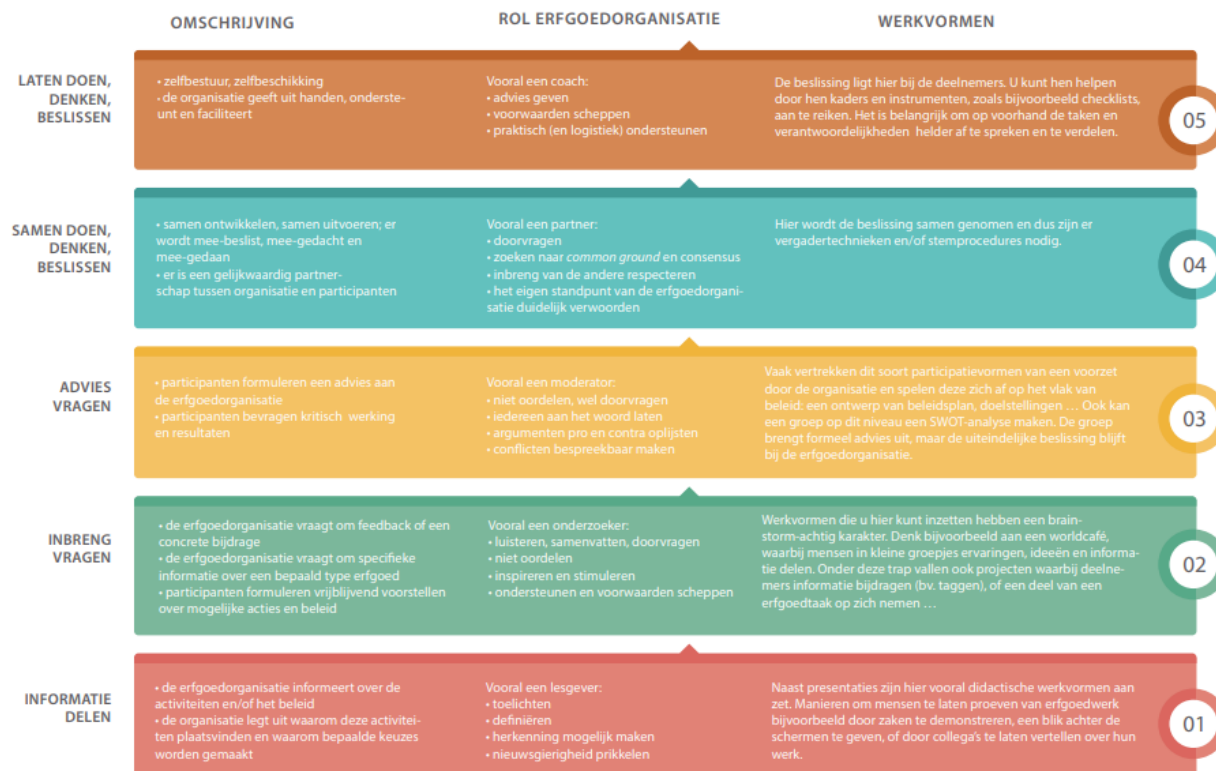
Yin, R. K. (2017). Case study research and applications: Design and methods (6e ed.). Sage Publications.

Bijlagen

Erfgoedparticipatieladder FARO

ERFGOEDPARTICIPATIELADDER

Participatie is een gelaagd begrip dat meerdere niveaus bevat. De 'ladder' hieronder vat deze vijf trappen samen: hoe hoger u op de ladder klimt, hoe meer u de besluitvorming uit handen geeft. Elke trap is even waardevol. Informatie delen zien we als basis voor alle volgende stappen. Belangrijk is wel om duidelijk aan de deelnemers te communiceren waar de beslissingen uiteindelijk genomen worden. FARO ontwikkelde en gebruikte dit schema voor onder andere waarderingstrajecten.

BALADES FÉMINISTES ET DÉCOLONIALES DE FEMIYA

TERVUREN : AFRICAMUSEUM

Avec l'aimable autorisation du musée

LA PLUS ANCIENNE

PRÉJUGÉS & STEREOTYPES

Intérieur du musée

Crée en 1999, cette balade est toujours d'actualité, même après le mouvement Black Lives Matter. Les stéréotypes et préjugés à l'endroit des Noir.es provenant notamment du 15ème siècle ont connu un nouvel essor à l'époque coloniale. Nous les parcourons afin de mieux les décoder dans notre vie de tous les jours. La balade concerne davantage le message et la propagande de l'entreprise coloniale belge que les objets exposés dans le musée.

Pour une explication au sujet des objets exposés, les visites guidées proposées par l'Africamuseum sont plus pertinentes.

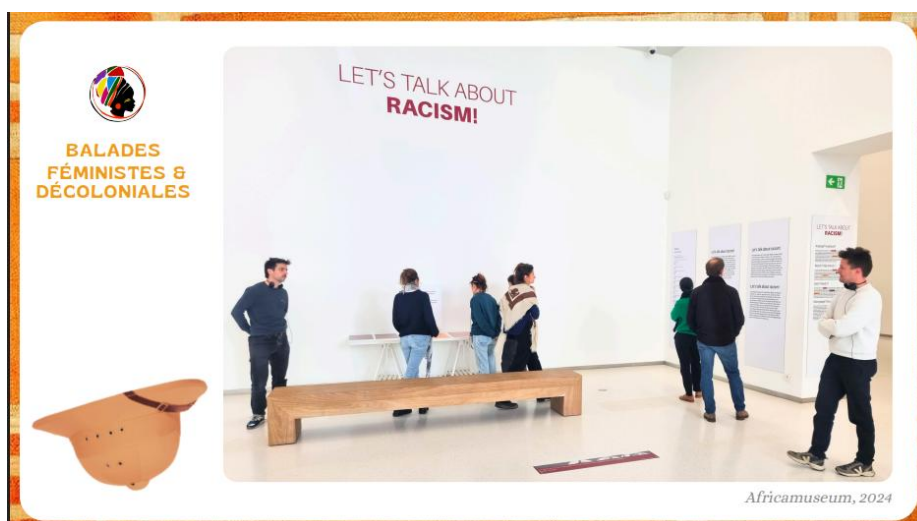
LA PLUS SPORTIVE

ZOOS HUMAINS

Extérieur: les jardins

Les magnifiques jardins communaux qui entourent l'Africamuseum et qui sont tant prisés pour des photos cérémonielles de mariage renferment une bien triste histoire. Entre le tram et les tombes des congolais.es, se trouvent un vaste espace où s'est tenu un zoo humain colonial. Hormis cela, ces jardins ont aussi des choses contemporaines à raconter.

L'accès aux boissons n'est pas aisée. Pour votre confort, vous pouvez prévoir une collation avec une boisson et des vêtements de pluie ou des habits chauds selon la saison.

BALADES FÉMINISTES ET DÉCOLONIALES DE FEMIYA

TERVUREN : AFRICAMUSEUM

8 FEMMES (DÉ)COLONIALES

La place des femmes

Nous explorons les trajectoires de vie de femmes belges, européennes, congolaises et africaines qui ont participé à la colonisation belge. Photographes, anthropologues, exploratrices, cheffes des armées ou encore grandes spirituelles, ces femmes sont des oubliées de l'histoire officielle.

DIX DEFIS DU MUSEE

Critique muséale

Il s'agit d'une critique de fond et sans concessions du dispositif muséal. Nous remettons complètement en question le principe même d'un musée sur l'Afrique en Belgique et exposons la colonialité des lieux. Néanmoins, des perspectives alternatives et positives sont présentées.

Attention, cette balade est un peu difficile pour certaines personnes car elle fait fi de la 'fragilité blanche'. En effet, si vous n'avez jamais participé à un atelier, une formation ou tout autre autodidacte antiraciste, cette balade pourrait vous paraître à peine, incompréhensible voire injuste envers la Belgique.

LES BALADES EXCEPTIONNELLES

BIODIV'ART

Ecologie décoloniale

Contrairement au système esclavagiste d'antan, la colonisation s'est attelée à l'appropriation des corps mais aussi des terres et des sous-sols. Aujourd'hui encore, l'extractivisme ne cesse de fragiliser la faune, la flore, l'air, l'eau, l'économie ou encore l'organisation sociale congolaise.

24.03.2025

PERSBERICHT

Opschorting van de samenwerking tussen de vzw Fémiya en het AfricaMuseum.

Wij hebben vernomen dat de minister van Wetenschapsbeleid Vanessa Matz (Les Engagés) op maandag 24 maart 2025 het AfricaMuseum bezocht in het kader van haar rondreis langs federale instellingen. Aangezien we niet op de hoogte waren van het programma van dit bezoek, vrezen we ten eerste dat de interne en ethische problemen waarmee dit postkoloniale museum te kampen heeft, niet naar behoren onder de aandacht van de minister zijn gebracht.

Drie maanden na de zeer terechte verontwaardiging in de media van één van de medewerkers van het museum, schrijfster Nadia Nsai, is er namelijk nog niets concreets ondernomen. Nadia Nsai hekelde het gebrek aan leiderschap en de ongelijke behandeling van Afrodescendenten. Als reactie op de opmerkingen van Nsai publiceerde Fémiya vzw ook een open brief aan Bart Ouvry, de directeur van het museum, in de krant De Morgen. We stelden voor om samen Assisen te organiseren over het AfricaMuseum.

Dit is een oefening in participatieve democratie waarbij het maatschappelijk middenveld en persoonlijkheden uit het wetenschappelijk onderzoek debatteren en een nieuwe visie voorstellen voor de federale instelling. Het idee is om het AfricaMuseum ethisch en esthetisch op één lijn te brengen met zijn publiek. Deze steeds jongere, diverse, participatieve en kritische 'publieken' willen graag nadenken over de nieuwe maatschappelijke rollen van het instituut. Wij dachten dat het een buitenkans voor het museum zou zijn om te profiteren van de ijver van het maatschappelijk middenveld om in harmonie te komen met zijn publiek.

Maar de status quo van het AfricaMuseum is onbegrijpelijk, bovenop de controverse rond de toegang tot de Congolese en Rwandese geologische archieven van het museum. Als enige diasporavereniging met een overeenkomst op middellange termijn met het AfricaMuseum, vrezen wij dat ons partnerschap gebruikt zal blijven worden om kritische analyses van het museum te weerleggen of om de minister bijvoorbeeld te laten geloven dat er geen probleem is met de diaspora in dit museum. Fémiya vzw wil echter niet de "token" of zwarte morele garant van het AfricaMuseum zijn.

Aangezien onze overeenkomst afliep in maart 2025, het AfricaMuseum geen standpunt heeft ingenomen sinds de column van Nadia Nsai en we geen duidelijk antwoord hebben gekregen over de deelname van het museum aan de Assisen, lijkt het ons beter om onze samenwerking op te schorten.

Voor Fémiya vzw

Mireille-Tsheusi ROBERT

Auteur, pedagoge

0466323185 / femiya.asbl@gmail.com

Verklaring op woord van eer

**Universiteit
Antwerpen**

Verklaring op woord van eer

Ik verklaar dat ik deze aan de Faculteit BE ingediende masterproef zelfstandig en zonder hulp van andere dan de vermelde bronnen heb gemaakt.

Ik bevestig dat de direct en indirect overgenomen informatie, stellingen en figuren uit andere bronnen als zodanig aangegeven zijn in overeenstemming met de richtlijnen over plagiaat in de masterproefbrochure.

Ik bevestig dat dit werk origineel is, aan geen andere onderwijsinstelling werd aangeboden en nog niet werd gepubliceerd.

Ik ben mij bewust van de implicaties van fraude zoals beschreven in artikel 15 van het onderwijs- en examenreglement van de Universiteit Antwerpen. (www.uantwerpen.be/oer)

Datum 09/08/2025

Naam Ruth Iyombe Busano

Handtekening